

יוםא רבה

ליקוטים חשובים ויקרים בעניני
יום הכיפורים
מחכמינו ורבותינו ז"ל

אלה הם ראשי הפרקים

הכנות ליום הכיפורים * ערב יום כיפור: הנהגות כלליות * מצות
אכילה בערב יום כיפור * סעודה ראשונה * טבילה במקוה * תפילת
מנחה בערב יום כיפור * סעודה המפסקת * ברכת הבנים * תפילה
זכה - קבלת יוהכ"פ - תוספת יו"ט * יום כיפור: כללי * יום כיפור: יום
דין * יום כיפור: יום סליחה וכפרה * יום כיפור: הנהגות כלליות *
המצוה להתענות - ושאר העינויים * מצות תשובה ביום הכפורים *
עניני וידוי * תפילות יום הכיפורים: כללי * הביאה לבית הכנסת -
אמירת "כל נדרי" * ליל יוהכ"פ - תפילת ערבית * הנהגות הלילה *
תפילת שחרית * קריאת התורה * תפילת מוסף * תפילת מנחה *
תפילת נעילה * תפילת ערבית מוצאי יוהכ"פ - קידוש לבנה * וידוי
הגדול אשר חיבר רבינו החיד"א ז"ל

מבוא
אסיפת
זקנים

דודל ומשקה מתורת זקני הדורות זי"א

©
כל הזכויות שמורות
תשרי ה'תשע"ב

מותר לצלם - מצוה לפרסם

732-363-0879
hht613@gmail.com

באימייל הנ"ל ניתן להרשם לקבל עוד ליקוטים
בעלי ערך רב שיופצו בעתיד בעזה"ת

הודעת המלקט: לא באתי בקונטרס זה כמוכיח בשער ואומר מוסר לרבים ח"ו.
אינני אלא מלקט מאשר בא לידי בחמלת ה' עלי.

יומא רבה

ליקוטים חשובים ויקרים בעניני יום הכיפורים
מחכמינו ורבתינו ז"ל

הכנות ליום הכיפורים

תשובה

א. כל בן דעת, [מחדרת לבו בבוא יום חתימת דינו (ע"פ דברי מנורם המאור שם בראש הפרק, צריך להקדים ע"פ)] [ו]משמחת לבו בבוא יום כפרת עוונותיו, צריך להקדימו בתשובה - כדי שיהא מוכן לכפרה.

משל לזה

כמו שעושה הרופא, כאשר רואה שמגיע הגבול לחולה, מקדימו בהרקה מאותו דבר שיודע שהיה סיבת החולי מחמת מילוי כוס או ממילוי דם, כי כשיבוא הגבול, שימצאהו נקי ומוכן לקבלו; ואם לאו, הגבול יקרב מיתתו. כך יקרה ליום הכפורים, הוא יום הגבול לחולי הנפש, אם יעמוד בפשעו וימצאנו רשע בדינו, יקרב גזר דינו; ואם ימצאנו נקי ובתשובה, ימקד עוונותיו וילבינם ויכפר לו, כמו שנאמר (שעיה א' י"ט) "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו".

ועל כן טוב לו לאדם לחפש בדרכיו ולשוב מחטאתיו ולהתודות עליהם מבערב קודם סעודתו. וגם לטבל גופו, ונפשו יותר, ולא ידמה כמי שטובל ושרץ בידו, שלא עלתה לו טבילה; אבל יכין את עצמו, כדי שיכנס ביום זה מלובן ומזורז בתשובה, ויבוא יום הכפרה ויכפר הבורא יתברך במדת רחמיו, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". (מנורת המאור נר ה' כלל ד' ח"ב - אות נ"ה).

וע"ע לקמן בסעיף ל"ה.

ב. והנה, כתב רבינו יונה ז"ל (שערי משנה א' ל') שמעיקרי התשובה הוא חיפוש דרכיו, כענין שנאמר (איכה ג' מ') "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'". ויעשה כן לשלשה דברים. הראשון, למען יזכור כל הדברים שחטא עליהם ויתודה על כולם, כי הוידוי מעיקרי הכפרה. השני, למען ידע כמה לו עוונות וחטאות ויוסיף להכנע. והשלישי, כי אע"פ שהוא מקבל עליו לעזוב כל חטא, צריך שידע הדברים אשר חטא עליהם כדי לעשות בהם גדרים ולהשמר מאד לנפשו בהם ממארכ היצר, כי נפשו עלולה בהם אחרי אשר נקלו בעיניו ושלט יצרו בהם, והנה נפשו חולה מהמעשים ההם, והחולה כאשר יחל להבריא, צריך להזהר מהרבה ענינים שלא יחזירוהו לחליו. ע"כ.

חובת האדם
לחפש דרכיו
חיפוש
דרכים הוא
מעיקרי
התשובה,
משלשה
טעמים

ג. ועוד כתב רבינו יונה ז"ל (שערי משנה - שער ד' אות ד') שאם האדם העלם יעלים עניניו ונאלו ונשארו רעיוניו ולא הפרו דרכיו ולא ידע מעשה ידיו ואשר עשו האדם נשפט על אמרו "לא מעלותי"

אצבעותיו ויאמר "לא חטאתי", חטאתו כבדה מאד, כמו שנאמר (יחזקאל כ' ל"ה) "הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי", וכו'. עכ"ד.

ד. והנה, גלוי וידוע לפני כסא הכבוד שרצונו לעשות רצון ה' (עי' גרסא ז') ולשוב אליו בלבב שלם. ובפרט בעשרת ימי תשובה, כמש"כ בספר יצירות דבש (ס"א דרוט פ') שהם ימים מיוחדים לתשובה ובהם הקב"ה ממש מעורר ישנים ומקיץ רדומים לתשובתו, דלעולם הרוצה לחזור בתשובה צריך להתעורר מלמטה ולעשות מעט בתשובה, ואחר כך הקב"ה עוזרו, אבל בעשרת ימי תשובה הקב"ה מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררות דלמטה כלל, רק הוא מעורר אותנו. וזהו "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נ"ה ו', ועי' ר"ה י"ט), שהוא ממציא עצמו לנו טרם קראינו אליו, רק אדרבה הוא נמצא מקודם לעורר לבנו לתשובה, ולכן אם אדם יתן ללבו ירגיש בלבו תמיד בעשרה ימים אלו רוח התעוררות לתשובה ויראה ה', אף שמפליג לדברים אחרים מכל מקום לבו דופק לתשובה, והוא כי הקב"ה מעורר אותנו בימים אלה לתשובה בלי הכנה דלמטה. עכ"ד.

רצונו לעשות רצונו ית' ולשוב אליו, ובפרט בעשרת ימי תשובה

ה. אולם היות וקשה לאדם לעשות חיפוש הנ"ל כדבעי, מפני היגיעה הרבה שבו, ומפני השכחה, וגם מצד עצם קושי הענין של הזכרת עוונותיו שבוזה הוא גורם צער לנפשו, לכן עצה טובה היא לעיין בוידי הגדול אשר חיבר רבינו החיד"א ז"ל (העתקנוה בשלמות עם קצת הוספות מספר חיי אדם ומספר מעבר יבק, לקמן בסוף הספר), דכשיעיין בו יקל עליו עבודת החיפוש, שימצא שם בין הדברים רוב החטאים שנכשל בהם במשך ימות השנה, ונמצא תשובתו קרובה בע"ה. ושוב מצאתי בספר פלא יועץ (עין יודי) שכבר כתב שיש לעשות כן, וכה דבריו: ראוי ליראי ה' וחושבי שמו לישב בדד כפעם בפעם ולעיין כל פרטי הוידי אחת לאחת - על איזה מהן צריך תיקון, ועל איזה מהן צריך להזהר וכו'. ככה יעשה, וירשום בכתב ויקבל על עצמו לשמור. ואז יקרב לומר הוידי כדת מה לעשות וישפוך שיחה ידרוש סליחה. ואז בודאי יעשה פרי למעלה ונרצה לו לכפר עליו. כך היא החובה, ובזה יזכה ויירש טובה וברכה לעולם הבא. עכ"ד.

אבל קשה לחפש דרכיו טובה ונעימה טובה היא לעיין בוידי הגדול של החיד"א ז"ל

ו. ואח"כ מצאתי בספר חסידים (סימן כ"א) שכתב: חסידים הראשונים היו כותבים באגרת עוונותיהם כשהיו חוטאים, כדי להתודות על חטאתם, וכדי שיזכור ויתחרט ויעשה תשובה, מפני שזוכר עוונותיו שהוא עתיד ליתן דין וחשבון עליהם ויעשה תשובה. ולפיכך טוב לכותבם, לקיים מה שנאמר (מלכים י"א ה') "וחטאתי נגדי תמיד". כו'. אך ברמז יכתבם שלא ימצאם שום אדם. עכ"ד. והנה, החיד"א ז"ל בוידי הגדול עשה תיקון גדול לכל בני אדם שלא נהגו כחסידים הראשונים הנ"ל, שהביא בו כל העבירות שבני אדם רגילים ליכשל בהם בעו"ה, וכל אחד ימצא בו את כשלונותיו, ויראה לתקנם בעו"ה.

מבקשים מחילה זה מזה - מוחלים זה לזה

ז. יתן כל אדם אל לבו בערב יום הכפורים [או קודם - בעשרת ימי תשובה (בן איש חי - ה' שנה א' - וילן אות ה')] לפייס לכל מי שפשע כנגדו, דעבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, ושבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שיפייסנו. (מור א"ח סימן קמ"ו, וכי' בשלחן ערוך ע"ה).

ח. אע"פ שבכל ימות השנה חייב אדם לרצות חבריו תיכף לפשיעותא, אבל כשיגיע יום הכפורים לא יאחר לשלמו. (שלי"ה - מס' יומא - פרק ג' מ"א). וכ"כ במשנה ברורה (מ"ו ס"ק א'): אע"פ שגם בשאר ימות השנה מחוייב לפייס למי שפשע כנגדו, מ"מ אם אין לו פנאי הוא ממתין לפייסו על יום אחר; אבל בערב יום הכפורים מחוייב לתקן הכל - כדי שיטהר מכל עוונותיו, כדכתיב (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וגו'". עכ"ל.¹

בכל ימות השנה חייב לפייס למי שפשע לו, ובכל אופן כשיגיע ערב חייב לא יאחר

ט. בערב יום הכפורים כל אחד מפייס לכל מי שפשע כנגדו, כדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבריו - ולא יהיה מקום לשטן לקטרג עליהם. והכי איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ו), ראה סמאל שלא נמצא חטא בישראל ביום הכפורים, ואומר "רבון העולם, יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת יחיפי רגל אף ישראל יחיפי רגל ביום הכפורים, וכי, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא, מה מלאכי השרת שלום ביניהם כך ישראל ביום הכפורים, והקב"ה שומע עדות של המקטרגים ומכפר עליהם. (פירא פ"ח סימן מ"ו).

עיינו לא יחא מקום לקטרג על ישראל

י. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דקט"ז דף ל"ה ט"ו ז' ד"ה א"ת) שלפני בא יום ה' צריך ליטהר מכל חטאות שבין אדם לחבירו, כי בלאו הכי אין הקב"ה שורה בינינו ח"ו, כדכתיב (דברים לג ה') "ויהי בישורון מלך", אימתי? "בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל". עכ"ל.

הקב"ה שורה בינינו ביוהכ"פ אחר שנטהרנו מעונות שבין אדם לחבירו

יא. יזהר לבקש מחילה מכל מי שחטא כנגדו, ולא כאלו השוטים שנוהגים לבקש מחילה איש מאת מכירו ואיש מאת רעהו שיודע שלא פשע כנגדו - ואם פשע כנגדו אינו נוטר לו שנאה, ובמי שפשע כנגדו אינו מפייס ונוטר לו שנאה; אין זה אלא מנהג שטות! ואדרבה הם מעוררים על עצמם מידת הדין ליתן מקום לשטן לקטרג עליהם (עי' לעיל בסעיף ט' בשם הפרקי דרבי אליעזר). (פ"ח פ"ח סימן מ"ו).

יבקש מחילה ממי שחטא לו באמת, ולא רק מידיו ואחוביו

יב. וכ"כ בספר שלי"ה (מס' ראש השנה - פרק ד'ן ח"ט מוכתת מוסר): החטא שבינו לבין חבריו, צריך לרצות את חבריו. ולא כמו שראיתי מקום שנהגו בערב יום כפורים, סמוך להתחלת שליח ציבור "כל נדרי", הולכים האוהבים זה אצל זה בבית הכנסת לבקש מחילה מחבירו, והוא לא שונא לו ולא מבקש רעתו, ויגיד עליו ריעו ויאמר לו כי לא ידע ממנו שום דבר רע מעולם, כי אם טוב בהחלט. והנה אמת ושלוש נפגשו, ומוחלים זה לזה במקום שלא היו צריכין מחילה, כי היה לבם שלם זה עם זה כל ימיהם לעולם.

אבל השונאים זה את זה נשארים במקומן, ואינם הולכים זה אצל זה, על דבר אשר לא קדמו אותו חבריו לילך אצלו בראש. ומי כהחכם יודע פשר דבר בין שני שונאים שהם חכמים בעיניהם, וכל אחד חושב בדעתו שהוא צדיק בריבו, כל למד צדק מרוב - בדמקום גדולתו שם נראה גבורת ענותנותו, ללכת אחרי האיש הטבח ההוא להוציא הדברים שיש עליו בלבו, אע"פ שהטבח חטא לו, כמו שפירש רש"י שם במקומו (יומא פו. ד"ה ממאי נפשיה, וכו'), קל וחומר לכל אדם אצל השוה לו, וכל

¹ וכ"כ בערוך השלחן (פ"ח מ"ו ז'): באמת גם בכל השנה מזהר על זה, ולא להניח על לאחר זמן, דמי יודע מה יולד יום, אלא דבערב יום כיפור חובה לעשות כן. עכ"ל.

שכן לגדול הימנו - שילך אצלו לפייסו, ויאחזנו ולא ירפנו ובדברים ירצנו עד שיאמר מרצה אני יענה ויאמר סלחתי כפי כן לבי. עכ"ד.

יג. וכ"כ בספר יוסף אומין (אומת מקפ"ט): מנהג העולם שהולכים לאוהביהם בערב יום הכפורים לבקש מחילה. ועל הרוב אינו לצורך, כי לא חטא להם. ואף אם במשגה חטא להם לעתים, הלא על כל פשעים תכסה אהבתם, ובודאי כבר סרה קנאתם ושנאתם מעליהם, ולא מן השם הוא זה, ודאי מנהג אבותינו תורה, כי מי יודע מה דבלב אוהבו עליו, ולכן אין אומר שלא לילך אצל אוהבים, רק אל יבטלו עי"כ המנהג שהוא ראוי ומחוייב - שילך למי שיודע שבודאי הוא חטא לו. או אפילו שהאחד חטא לו, ילך אצלו כדי לעשות שלום ביניהם; ואגב זה נשתרשב המנהג ללכת גם לאוהבים ורעים. אבל מנהג דורות אלו שעושים מהטפל עיקר וכופרים בעיקר המחילה לשונאים, רע עלי המעשה. עכ"ד.²

יך ג"כ אצל האוהבים, אבל העיקר לבקש מחילה מן השונאים

יד. ובספר בן איש חי³ [להבין איש חי ז"ל] (סיג - משנה ג'): כתב: הנה לא יבצר שהאדם יחטא לחבירו בתוך ימי השנה לחרפו ולבזותו על לא חמס בכפו, בפניו ושלא בפניו, וכל שכן אם יספר עליו לשון הרע, כו'. ואמנם ישראל קדושים, הנה בימים נוראים אלו כל אחד מבקש מחילה מחבירו ומוחלים זה לזה, ובקשת המחילה בימים אלו הם מדינא. ואין לו לאדם להתבייש בבקשת המחילה, ואפילו מן הקטן ממנו (ע"ע בספר מועד לכל חי (ט"ז י"ב)). גם אפילו מי שאינו יודע בו שעשה רעה עמו, עכ"ז יבקש ממנו מחילה מן הספק, ואין בזה יוהרא, כי דבר זה כתוב על שלחן הטהור (ש"ע אר"ט מ"ו א') והלכה פסוקה היא שם. עכ"ד.

יבקש מחילה גם על הספק, ואין בזה יוהרא - אין להתבייש בבקשת המחילה

טו. וכתב בספר בן איש חי (הל' שנה א' - וילן אות ו'): כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יום הכיפורים לעת ערב קודם שילך לבית הכנסת, ויבקש מהם מחילה. ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם, ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו, דאם בין אדם לחבירו חייבו חז"ל לבקש מחילה קודם יום הכיפורים, כל שכן מאביו ואמו, שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום. ואם הבן שוטה ולא ביקש, הם יתנו לו מחילה, שיאמרו בפיהם "אנכי מוחל לבני פלוני על כל מה שחטא לי, מחילה גמורה". וכן יתן מחילה לאשתו על אשר בזזה מן הבית שלא

יזהר בפרט לבקש מחילה מאביו ואמו, ומרבו

²מעשה רב: הנהגת האדר"ת ז"ל: כתב הגאון האדר"ת ז"ל (נפש דוד - אות ז'): בימי התשובה נזהרתי מאד לנקות עצמי מכל מה שאינו שלי, ולרצות את חברי. ופעם אחת בלמדי בעיר ליפנישא בשנת תרכ"ח, היו ביני ובין ידיד נפשי ר' שלום גורביץ נ"י קטטות קצת ונתרחקנו איש מרעהו, ולא דברנו זמן רב זה אל זה, עד ליל צום הקדוש, נזכרתי מאמר חז"ל הקדושים (יומא פ"א: "לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז ל')) עד שירצה את חברי, ונחרדתי ונרתעתי מאימת יום הדין. עברתי על מדותי, והלכתי מבית המדרש לבית הכנסת אחר כל נדרי, ופייסתי לעיני כל העומדים סביבנו. והיה לי מזה עלבון גדול מאד במה שמחלתי על כבודי, אבל שמחת אין קץ היתה לי במה שכבשתי ועשיתי דבר אשר לא יעשה, ובפומבי. עכ"ל.

ועוד כתב שם (נפש דוד - אות ט'): קודם כל נדרי וכן קודם נעילה, הלכתי באורך בית המדרש והסתכלתי על הציבור, אולי אזכור למי אני צריך לפייס ולרצות אשר במשך השנה אולי חטאתי נגדו ולא התעצלתי לבקש מחילתם במקום. ואחרי שנתמנית לרב ודרשתי בשבת שובה, בקשתי מחילה וסליחה מכל הקהל, הן למי שפגעתי בכבודו, הן למי שדיברתי עליו לשון הרע הן למי שנפסד ממנו על ידי - אם שהטרפתי את הכשרה, אם שיצא חייב מדין תורה וכיוצא בזה. ואני מחלתי בפומבי לכל החייבים לי, והתניתי שלא יצטרכו לבוא לבקש ממני מטו (מחילה), כי אני מוחל להם בלב שלם גם על זה, וגם אולי המתין מי ומי עלי בדין תורה ובשאלה ועברתי על "לא תענון" כמו שכתוב אצלנו במקום אחר בס"ד. עכ"ל.

כרצונו. וכן כל תלמיד שיש לו רב בעיר, ילך אצלו קודם יום הכיפורים, ויבקש ממנו מחילה. עכ"ד.

זו. המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול (רמ"א א"ח מ"ו א'), דכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו (פסחים ק"ג); ואם הוא לא ירצה למחול, גם לא ימחלו לו (משנה ברורה ס"ק מ'). וצריך למחול לחבירו אפילו אם עיות כנגדו במזיד ובמרד, ואז מוחלין לו ג"כ אפילו על המזידות.³ (שער הציון ס"א אות מ'). (ועיין בהערה⁴, אופנים דאין צריך למחול).

המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול - אם אינו מוחל הקב"ה לא ימחול לו

יז. שלשה הקב"ה אוהבן, ואחד מהן מי שאינו מעמיד על מדותיו. (פסחים ק"ג). ועוד אמרו, כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, [ומכל שכן עוונות וחטאות (שערי קדושה להר"ם ז"ל - ס"א ע"ר)] (ראש השנה מ'). ואין מדת הדין מדרקת אחריו, אלא מנחת אותו והולכת (רש"י ס"ד ד"ה מעבירין).⁵ וזה פשוט, כי הקב"ה מודד מדה כנגד מדה (ע"י נפשו⁶), ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמנו וימחלו לו עוונותיו בחסד, שהרי מחילה זו דין הוא כיון שהיא מדה כנגד מדתו.⁷ והוא מה שאמרו ז"ל (נאש השנה מ'). למי נושא עון? למי

עוד ממעלות העצמות של המעביר על מדותיו: הקב"ה אוהבן מעבירין לו כל פשעיו; אין מדת הדין מדרקת אחריו, וכי

³שלמה אמר בחכמתו (משלי י"ג) "שנאה תעורר מדנים על כל פשעים תכסה אהבה", אולי לעורר לבנו שנבקש השלום ונרדפהו, כדי שה' יסלח על כל חטאותינו. והכוונה "שנאה תעורר מדנים" למעלה, שכל אחד מקטרג נגד חבירו ששנא אותו - באופן שקשה הדבר לצאת בדימוס מבית דין של מעלה שיוציא לטובתו גזר דין טוב ומעולה. ומה נעשה להנצל מזה? "על כל פשעים תכסה אהבה" (משלי ס'), דהיינו אם נאהב את רעינו ובשלום ובמישר נהיה עמו, הקב"ה מכסה עוונותינו ואין דין במידת הדין, דהא אמרו בבראשית רבה (ל"ט א') ר' אומר גדול השלום שאפילו ישראל עוברי ע"ז ושלום ביניהם אמר כביכול אני יכול לשלוט בהם, ובשיר השירים רבה ר"א בנו של ר"א הקפר אומר, אפילו ישראל עובדין ע"ז ושלום ביניהם כביכול אמר הקב"ה אין השטן נוגע בהם, שנאמר (חושע ד' יז) "חבור עצבים אפרים הנח לו, חלק לבם עתה יאשמו". (זכר דוד - מאמר ג' פק"ע' - דף ל"ג: נדפרי).

⁴אופנים שאין צריך למחול: המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול, אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה, כדי שיהא נכבד לבו הערל ולא ירגיל בכך. והוא הדין אם מכין לטובת עצמו, שמתירא שיגיע לו היזק כשימחול, דאינו צריך למחול. ומ"מ נראה שבאופנים האלו צריך להסיר מלבו השנאה ממנו אחרי דבאמת ביקש ממנו מחילה. (רמ"א מ"ו א'; ומשנה ברורה ס"ק ט' ו'), ושער הציון אות י'). ואם הוציא עליו שם רע, אין צריך למחול לו (רמ"א ס"ט), דאיכא דשמע בחשדא ולא שמע בפיוס, ונשאר השם רע. ומ"מ מידת ענוה למחול גם בזה. (משנה ברורה ס"ק מ').

⁵זה פתח תקוה נכבד מאד ליום הדין: זה פתח תקוה נכבד מאד. (שערי תשובה - א' כ"ט).

⁶מעשה נורא: רב הונא בריה דרב יהושע חלש. נכנס רב פפא לשאול בו (מה שלומו), וראה דחליש ליה עלמא (פי' עומד הוא למות). אמר להם "הכינו לו צידה לדרך (פי' תכריכין נש"י)". לבסוף נתרפא. רב פפא היה מתבייש לראותו (מפני שהזכיר עליו צורכי המתים (נש"י מנא)). אמרו לו "מה ראתי? אמר להם כן, כך היה (מיתה נקנסה עליו נש"י)". ואמר להם הקדוש ברוך הוא, 'הואיל שאינו מעמיד על מדותיו לא תקומו (פי' לא תדרקו אחריו נש"י)". (ראש השנה מ').

⁷בספר דבש לפי להחיד"א ז"ל (מ' כ"ג, ויכ נספרו נכר לאין - דקן אמן וזוטא מ') כתב: מעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, מלבד הפשוט דהקב"ה דן את האדם על פי מדותיו, עוד אפשר לומר במה ששמעתי מהרב המופלא עיר וקדיש כמהר"ח נ' עטר זלה"ה (בעל האוה"ח הקדוש; החיד"א ז"ל למד בישיבתו בעה"ק ירושלים ת"ו (נ"ט ע"ה גזולים - גזולים מ' מ"ה)) כי הוה עובדא דעשירי אחד תקיף ולזל בתלמיד חכם אחד, והרב הנזכר אמר לתלמיד חכם שימחול לעשירי ויעשה שלום. והשיבו החכם כי תכף מחל לעשירי, דאמרו בוזהר הקדוש (מ"ג כ"ט): דחטאים של ישראל מכבידין גדפוי דשכינתא ח"י, ואם לא היה מוחל היה נחשב עון לעשירי והיה צער כביכול לשכינה, ולכן תיכף מחל לו, כי בזה אין

שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מדותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עמו לא יעשו אלא שורת הדין (עיי' בהערה ⁸). ראה עתה, מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקב"ה עושה עמו שורת הדין? ⁹ (מסילת ישרים י"ט). ומבואר במסכת ראש השנה (י.) שמדה זו מועלת לאדם גם כן לפעמים להוסיף לו ימים, אפילו אם כבר נגזר עליו שימות. (שמירת הדין - שער המענה פרק מ').

ובמדרש (ספרי - פרשת ראה פסוקא י"ו, הוצא בלוקש - דברים י"ג ס' מתפ"ט) איתא, "ונתן לך רחמים ורחמן" (דברים י"ג י"ח), מכאן היה רבן גמליאל ברכי אומר, כל זמן שאתה מרחם על הבריות - מרחמים עליך מן השמים; אין אתה מרחם על הבריות, אין מרחמים עליך מן השמים. ¹⁰ ע"כ.

יח. וכתב השל"ה הקדוש ז"ל (שער האמויות - אות ז' "צריז"): [מי שחבירו חטא לו], יחשוב בלבו, כמה אנחנו מוסיפים לחטוא בכל יום ויום לפני יתברך, והוא מוחל לנו על העוונות והפשעים, ואם אנו בניו, כמה דאיתמר (דברים י"ד א') "בנים אתם לה' אלהיכם", ומצוים ללכת בדרכיו, מחויבים אנו ג"כ למחול כמוהו, ולהעביר על מדותינו, כי כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו מדה כנגד מדה (ר"ם י.).

מי שחבירו חטא לו, יחשוב בלבו, כמה אנחנו מוסיפים לחטוא בכל יום ויום לפני יתברך, והוא מוחל לנו על העוונות והפשעים, ואם אנו בניו, כמה דאיתמר (דברים י"ד א') "בנים אתם לה' אלהיכם", ומצוים ללכת בדרכיו, מחויבים אנו ג"כ למחול כמוהו, ולהעביר על מדותינו, כי כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו מדה כנגד מדה (ר"ם י.).

צער לשכינה ח"י מחמת אותו עון. והנאחה להרב ז"ל [והרב ז"ל קרא עליו (קלמ"י י"ז) "דברי פי חכם חן ושפתים ישק" (כח לאן סט)]. ובאמת שהוא סעיף גדול ועיקר ליראת שמים. ואפשר שזהו טעם סגולת מעביר על מדותיו, כי בזה כביכול מעביר העון שלא יהיה צער לשכינה, ועל פי דרכו מעבירין על פשעיו, דכיון שהוא גורם לשכינה נחת רוח, על פי מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שלא יהיה צער לשכינה מסיבת עוונותיו. וזהו מדה כנגד מדה. ודוק היטב, וק"ל. עכ"ד החיד"א שם. ובספר אורות א"ח להרב פלא יועץ ז"ל (על דרך ארץ וטעם פרק מ') כתב: אני שמעתי מפה קדוש, אלופי כתר לראשי כמהר"ר משה הלוי זצ"ל, חין ערכו מי ימלא, אשר היה ביתו פתוח לרווחה ובית ועד לחכמים, והיה אומר "הנה ספרי מונחים בקרן זוית, כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, בין ברשות בין שלא ברשות, בין בפני בין שלא בפני". ולפעמים כשהיינו שנינו יחד לומדים, היינו מבקשים איזה ספר, ואחר העמל והטורח לא היינו מוצאים אותו. ואמרתיו לו, למה מרשה כל כך לאחרים ואינו חושש על טרחו וצרכו. והי' כמשיב "אם אומר להם שלא יקחו אלא ברשות, אפשר יעברו על דעתי ויהיה להם עון ויהיה צער לשכינה, לכן אני בוחר לטרוח בעצמי כמה טרחות וכמה יגיעות, ולא יהא צער לשכינה". אלו דבריו. ישמע חכם ויוסף לקח. עכ"ד.

⁸ במדה שאדם מודד, בה מודדין לו: במדה שאדם מודד, בה מודדין לו (סוטה מ.). ולפי מה שהאדם מנהיג את עצמו במדותיו בעולם הזה, הוא מעורר כנגדו למעלה בעולם העליון, כל מדה לפי ענינה. אם דרכו להעביר על מדותיו, ומתנהג עם אנשים במדת החסד והרחמים, הוא מעורר כנגדו למעלה את מדת הרחמים, ומרחם הקב"ה על העולם בשבילו, וזוכה הוא ג"כ שירחם הקב"ה עליו, ויעבירו על פשעיו. ואם מדתו להתנהג עם אנשים שלא לותר להם כלום משלו, ולא לרחם עליהם, הוא מגביר בזה למעלה את מדת הדין על העולם, וגם לעצמו. (שמירת הדין - שער המענה פרק מ').

⁹ על כן הירא את דבר ה' יקבל עליו מעתה בלב שלם "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט י"ח) ולדון את כל האדם לכף זכות, ואז יזכה שיעבירו לו על כל פשעיו, ואין צריך לא סגופים ולא תעניות, כי המעביר על מדותיו מעבירין לו כל פשעיו. (דרושי הצ"ח - דרוש ד').

¹⁰ וכע"ז איתא בפסיקתא רבתי (פרשה ל"ח): "ונתן לך רחמים ורחמן" (דברים י"ג י"ח), אמר רבי יוסי בן דורמסקית, סימן זה יהא בידך - כל זמן שאתה מרחם על חבירך, המקום מרחם עליך; אברהם מפני שביקש רחמים על אבימלך ונתפלל בעדו, מיד נטל שכרו, שנאמר (גנל"ט כ"י) "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו", ומה שכר נטל? שנפקדה אשתו וילדה לו בן, שנאמר (גנל"ט כ"א) "וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעשה ה' לשרה כאשר דבר". ע"כ.

עכ"ד. ועיין בהערה¹¹ מהרב בן איש חי ז"ל משל נאה ומוסר נפלא בענין זה, דברי פי חכם חן.

יט. ובבבבש (א"ר מ"ו ז') כתב: אם האדם אכזרי מלמחול, אז יהיה מקום לשטן פתחון פה לומר "רבונו של עולם, העומדים לפניך ומבקשים מחילה ממך על עוונותיהם, התנהג עמהם כמידתם, שהרי הם אין רוצין למחול זה לזה - גם אתה לא תמחול להם"; ואגב זה מזכיר את עוונותיהם ואומר "זה פשע לחבירו דבר מועט ואינו רוצה למחול לו, קל וחומר הפשעים שעשו כנגדך שהם גדולים ועצומים ורבו למנות, ואיך תמחול להם". לכך יזהרו למחול זה לזה. עכ"ד.

וכ"כ בספר בן איש חי¹² [להבן איש חי ז"ל] (ס"ג - משנה ג'): ישראל קדושים ודאי מוחלים זה לזה; שאם המוחל יהיה אכזרי ולא ימחול, הנה הוא נעשה אכזרי על

השטן מקטרג
על המתאכזר
למחול

¹¹ כתב הגאון בן איש חי ז"ל (פ"א מ"י - פרשת קדושים) משל יפה ומוסר נפלא בענין זה, והמתבונן בדבריו יקל מעליו קושי נתינת מחילה למי שעשה לו עולה, וכה דבריו: מעשה במלך אחד שגזר על גנב אחד לתלותו על עץ. ויאמר הגנב שהוא מקבל גזירת המלך על עונו, אך צריך שימתינו לו עד שיעשה לפני המלך חכמה נפלאה שהוא לבדו יודע אותה וכשימות גם היא תמות עמו, לכך רוצה שילמדנה למלך כדי שתשאר בעולם ולא תאבד. ויאמר לו המלך "מה זאת?" ויאמר שהוא יודע להביא גרעין אחד של תפוחים או פרי אחר ויתקן אותו בסימנים ידועים לו, ויתחבנו תוך הקרקע, ואחר חצי שעה יהיה הגרעין הזה אילן ויבקע הארץ ויצא אילן גדול מלא פירות. ויתפלא המלך על זאת. וקם ובה לגינה שלו, ויבוא עם המלך המשנה שלו וגם שר האוצר לראות מעשיו של זה. ויביאו לגנב גרעין של פרי. וישרה אותו תוך הסימנים אשר צוה להביא לו ערך חצי שעה. ויאמר הגנב, עתה נגמר בישול הגרעין, וצריך לתחבו בקרקע כדי שאחר חצי שעה יהיה אילן גדול. אך צריך שזה התחוב את הגרעין בקרקע יהיו ידיו נקיות מן גניבה וגזל, ואם מימיו גנב איזה דבר, אפילו פעם אחת, תפסד הסגולה של הגרעין, ולא יצא. והנה הוא אי אפשר לתחוב אותו בידו, כי הוא היה גנב כל ימיו. על כן החזיר הגנב פניו אל המשנה ויאמר לו "בכבוד התחוב את הגרעין בידך". ויאמר המשנה "לא אכחד כי בהיותי קטן הייתי עושה הוצאות הבית של אבי ביד, והייתי מרויח בהוצאות שאחשוב על אבי יותר ממה שהוצאתי, ואע"פ שהייתי עדיין קטן בשנים חושש אני פן תפסיד הסגולה, כי אין הידים נקיות לגמרי". אח"כ פנה אל שר האוצר ויאמר "בכבוד תתחוב אתה הגרעין בקרקע". ויאמר "אני שר האוצר, שכל חשבון ממון אוצר המלך בידי, ושיגאוות מי יבין שמה טעיתי בחשבון וכתבתי יותר על חשבון המלך שכל כדתי". אז פנה הגנב אל המלך ויאמר "בכבוד אדוני המלך אתה תתחוב הגרעין". ויאמר המלך "זוכר אני בהיות קטן ראיתי אצל אבי המלך חוט מרגליות חשוב מאד, וגנבתי אותו ממנו. לכן גם ידי אינם נקיות. נביא אדם אחר". אז הגנב הכה הכאה גדולה על פנים של עצמו ויפול על רגלי המלך ויאמר לו "אדוני המלך, הנה שר האוצר שלך טען על עצמו שידיי אינם נקיות, וגם המשנה הודה שגנב מאביו בחשבון הוצאות הבית, וגם אתה אדוני המלך אמרת שגנבת מאביך. אם כן למה תתלני על גנבתי אשר העניות לחצה אותי וגנבתי למלאות נפשי כי תרעב?" ויבש המלך, ויבן כי בחכמה עשה כל זאת המעשה, ויפטרנה.

הנה כי כן גם האדם, אם יחטא לו חבירו, יחרה אפו עליו ואומר, זה ראוי לענשו כך וכך או להגרו על אשר נגע בכבודי בכך וכך. ולמה לא יביט על עצמו אשר הוא חוטא כך וכך בכבודו יתברך, וצריך שיבש מאליו כאשר בוש אותו המלך במעשה הנזכר. והנה שכתוב (ויקרא י"ט ז'-י"א) "הוכח תוכיח את עמיתך [לא תשא עליו חטא, לא תקם ולא תטור וגו']", ר"ל כשתבוא להוכיח את עמיתך שחטא לך ויחרה אפך בו, הנה תחילה "הוכח" לעצמך בדברים שבינך למקום, כך וכך חטאת, ואחר כך "תוכיח את עמיתך", ואז ודאי "לא תשא עליו חטא", אלא תמחול לו, כי תאמר בלבבך, אם אני אפליג עליו בעונש על חטאו לי, אם כן כך וכך אחיה חייב עונשין להקב"ה בחטאו בכבודו כך וכך. ועל כן ודאי "לא תקום ולא תטור את בני עמך", אע"פ שחטאו לך לא תעשה להם נקימה ונטירה, אלא "ואהבת לרעך" (ויקרא ט"ז כ"ד) "ועל כן ודאי", הנה הוא עשה כמון, כי גם אתה חטאת בכבוד ה' יתברך. או הכונה, אם הוא חטא לך, הנה הוא אדם כמון, אבל אתה תבין כי "אני ה'" (ויקרא ט"ז כ"ד) ואתה בשר ודם חוטא לו כך וכך, צריך אתה לקבל נקימה ועונשים כפי ערך העונש שאותה תרצה לעשות לחבירך בנקמתך בחטאו לך. עכ"ל.

עצמו, כי הוא בעצמו חטא לה' יתברך כמה פעמים ועומד בימים אלו ומבקש מחילה מאתו יתברך, ואם הוא לא ימחול לחבירו שבא לפייסו, איך יבקש מחילה מהקב"ה, הלא ודאי יקטרגו עליו: זה בשר ודם אינו רוצה למחול על כבודו, איך הקב"ה מוחל. ועל כן המוחל לחבירו הוא עושה חסד עם עצמו. ולכן אמרו רז"ל (יומא נג.) כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו, מדה כנגד מדה. עכ"ל.

ב. ובספר אליה רבה (א"ר מ"ו ס"ק א') כתב בשם המקובלים דמי שאינו מעביר שנהא ביום כיפור אין תפילתו נשמעת. וכ"כ במדרש תלפיות (עין "כפורים").

ואין תפילתו נשמעת, וכי

ובספר מועד ל"ב חי (ט"ז י"א) כתב: מי שאינו מעביר שנהא מלבו ביום הכפורים, אין תפילתו נשמעת ואינה מתקבלת, ויורה דנשמתו מערב רב גזעא בישא, והוא סימן מובהק דכל מעשיו מקולקלים, כן כתב השל"ה מהמקובלים, יעו"ש. ולכן יזהר להתפייס עם חבירו כראוי שיהיה מעביר על מדותיו לגמרי. עכ"ל.

בא. כתב השל"ה הק' (מס' יומא - פרק נ"ז מ"א): ואף אם הפושע הוא קשה עורף, ימציא הוא את עצמו לו - כדי שיביא הדברים לידי פיוס, כדי שיסולק המכשול מהעוור הזה. ומי לנו גדול מרב, דהוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא, אזיל תריסר ירחי שתא ולא אתא לפיוס, כי מטי מעלי יומא דכפורי לא אתא, אמר איזיל אנא כו', כדאיתא בסוף יומא (פ.). עכ"ד.

ראוי להנפיש להתחסד להמציא עצמו לפני הפושע

בב. כתב בספר בן איש חי (ה'ל' שנה א' - וילן א"ת ה', הוצא צ"ח ה"ס - א"ר מ"ו ס"ק מ"ג): טוב שהחזון יכריז קודם כל נדרי לומר "רבותי, תמחלו זה לזה!" ויאמרו הקהל "מחלנו", כדי שיתעורר אותה שעה סניגוריא למעלה על ישראל, דבר בעתו מה טוב. וכן הנהגתי בעזרת הי"ת פה עירנו. עכ"ל.

הכרה ליל יו"כ בבית הכנסת שימחלו זה לזה

בג. וכתב בספר כף החיים (א"ר מ"ו ס"ק מ"ה): כל אדם בבואו לבית הכנסת להתפלל ערבית בליל יום הכפורים, קודם שיתחילו ערבית, יאמר בינו לבין עצמו נוסח זה: הריני מוחל וסולח לכל אחד ואחד מישראל, בין איש בין אשה, בין קטן בין גדול, בין שחטא לי בממוני בין שחטא לי בגופי, בין שחטא בכבודי, בין באונס בין ברצון, בין בשוגג בין במזיד, בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים, והריני מוחל להם מחילה שלימה מעתה ועד עולם. עכ"ל.

נוסח מחילה בספר כף החיים

וכבר נתפשט בישראל תפילת זכה אשר חיבר הגאון בעל החיי אדם זצ"ל, ונדפס במחזורים, ונכלל בו דברי מחילה שיאמר האומרו.

תפילת זכה

❧ תיקון כל דבר שבממון - פריעת חובות - שילום נדריו

כד. אם יש בידו מן הגזל ואונאה¹² וכל דבר הנוגע בממון, יראה לתקן לפני יום הכיפורים, דהוה המקטרג הגדול על האדם, כמו שאמרו חז"ל (קטל ר"ה א') סאה מלא עונות, מי מקטרג? גזל מקטרג בראש!

¹²ונראה פשוט דבאיסור גזל ואונאה וכהאי גוונא - דידוע שהוא לאו הניתק לעשה ד"והשיב את הגזילה" (ויקרא כ"ג), אין רשאי להמתין עד ערב יום הכפורים, דכל שעה ושעה יש עליו חיוב עשה זו דהוא תיקונו של לאו; ודומיא דכל עשה דאורייתא שחייבו חז"ל לעשותו בבוא זמנו, כמו לולב

ואם יש לחבירו בידו ממון שיש לו תביעה עליהם, יודיענו אע"פ שחבירו לא ידע מזה כלל. ועכ"פ יסדר לפני הרב ומ"ץ הענין בשלימות ובאמת בלא שקר, ולשאול האיך להתנהג. כללו של דבר כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו, כי היצר הרע יש לו התירים הרבה. (משנה ברורה מ"ו ס"א).

כה. ובספר יוסף אומץ (סימן תקפ"ג) כתב: ראיתי חרדים לדבר ה' שמדקדקים לפרוע כל מה שחייבים לחבריהם קודם יום כיפור, אפילו לא תבעו אותו מעולם, כדי שלא ימצא המטרג אחריהם מאומה. ע"כ.

כו. וכתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פק"ה): גם יזהר האדם בערב יום כיפור לשלם כל מה שנדר בעניני צדקה קודם לכן.

קנין מחזור יפה - לימוד פירושי תפילות - לימוד סדר העבודה

כו. כתב בספר מועד לב"ח (ט"ו ל"ה): היטב חרה לי על כמה בני אדם, דמוציאים ממון רב להיות מתעטפים לבנים ובגדים יקרים, ואינם נותנים לבם לקנות מחזור ראש השנה ויום הכפורים יפים וטובים, לקיים "זה אלי ואנוהו" (שמות ט"ו ז'). וכמה תועלת נמשך לכונת התפילה בסידור נאה!

ויותר קשה, דיש להם מחזור ישן נושן והוא באחד, ונוטל אדם את בנו שיאמר עמו שניהם כאחד. ומה קורת רוח יהיה להם בתפילתם, ואיך חסים על ממונם בזה, שלא לקנות לבניו לכל אחד בפני עצמו, ולו לבדו. כי על כן הירא את דבר ה' יכון תחילה המחזורים לכל אחד מבני ביתו, ושיהיו שלמים בלי חסרון, ומובטח לו שתקובל תפילתו ברצון. עכ"ל.

לקנות
מחזורים יפים

יקנה לכל אי
וא' מבניו

כת. כתב בספר מהרי"ל (הל' ראש השנה - אות ז'): כל אדם יחזור וילמוד התפילה והקרובץ מקודם להיות שגורים בפיו.

ועוד כתב שם (נמשדות מכן ירושלים - וס"א הוספה מ"י): וכל אדם יהא נזהר לכוון בתפילתו בראש השנה. משל לאדם שיש לו לרון לפני מלך בשר ודם, אז היה חוזר ומסדר טענותיו ודבריו מעיקרא, וירוצם פעמיים ושלוש שלא יכשל בהן כשעומד לפני המלך; כל שכן ובן בנו דכ"ש כשבא לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שופט כל הארץ, אשר הוא קוצב לכל אדם צורכו ומאריך לו ימיו ושנותיו ובידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש, שיסדר דבריו. עכ"ד.

יחזור וילמוד
התפילה
הקרובץ לפי
יוחכ"פ

כט. ובספר מטה משה (סימן מש"ז) כתב: רבי אליעזר אומר, לעולם יסדר אדם תפילתו ואח"כ יתפלל (נדרים לז'), ואוקימנא בברכות של ראש השנה ויום כיפור ושל פריקס, שכל אדם חייב להסדיר תפילתו כדי שלא יטעה, ואפילו היחידים, כל שכן ש"ץ שאימת הציבור יתירה עליו. לכן כל אדם יחזור וילמוד התפילה והקרובץ מקודם - להיות שגורים בפיו בראש השנה בשעת התפילה. ע"כ.

וברכת המזון וקריאת שמע וכדומה, וכל שכן בזה שעבר מתחילה על לאו דאורייתא. (שער הציון ע"ס ק"ז).

ל. וכ"כ בספר בן איש חי (ה'ל' שנה א' - וילנ' אות י"ט): יזהר כל אדם לסדר התפילה והסליחות בינו לבין עצמו מקודם יום הכיפורים, כדי שיכוין מה שהוא מוציא מפיו, כי קדוש היום לאלהינו, והכל הולך אחר כונת הלב. עכ"ל.

לא. ובספר פלא יועץ (ענף "כיפור") כתב: וראוי ליראי ה' לרשום בגליון ספריהם (בגליון המחזור) מיני התעוררות על כל תפילה וכל תחינה - להיות לזכרון בין עיניהם על לעורר לבותם. וירשום את כל הנמצא כתוב בספרים ואשר יוסיף מדעתו. ומדי שנה בשנה יהא מוסיף והולך לזכות את עצמו ואת כל אשר יגיע ספרו לידו שיעתיק ממנו. וכן ירשום פירוש איזה מילות ואיזה דברים שאינם קלים להבין בהשקפה ראשונה, למען ירוץ הקורא בהם. עכ"ל.

ראוי לרשום
דברי
התעוררות
על
כל תפילה
ותחינה

❧ יבין עצמו לוידוי של יום הכיפורים

לב. ראוי ליראי ה' וחושבי שמו לישב בדד כפעם בפעם ולעיין כל פרטי הוידוי אחת לאחת - על איזה מהן צריך תיקון ועל איזה מהן צריך להזהר ולמשוך ידו לעשות גדר וסייג ומשמרת למשמרת. ככה יעשה, וירשום בכתב, ויקבל על עצמו לשמור ולקיים בכל תוקף ולא יעבור, ואז יקרב לומר הוידוי כדת מה לעשות, וישפוך שיחה ידרוש סליחה. ואז בודאי יעשה פרי למעלה, ונרצה לו לכפר עליו. ככה יעשה האיש החפץ חיים הרוצה בתשובה ואשר הוא יהודי ורוצה לילך בדרך טובה. כך היא החובה, ובזה יזכה ויירש טובה וברכה לעולם הבא. (פלא יועץ - ענף "וידוי").

לג. ועוד כתב בספר פלא יועץ (ענף "משונה"): הימים האלה (אלול ועשי"ת) נזכרים ונעשים לאיש הירא ורך הלבב מעבירות שבידו שיפנה מעסקיו מעט בכל יום, ויקח בידו סדר וידוי הגדול שיש בספרים (ראה לקמן בסוף הספר וידוי הגדול של החיד"א ז"ל עם הוספות) וישית עינו עליו על כל פרט ופרט למצוא חשבון, וחשב עם קוניהו את אשר לא טוב עשה מהדברים הכתובים בוידוי מיום היותו על האדמה עד היום ההוא. ואם יש דבר שעדיין מחזיק בטומאתו, יתחרט חרטה גמורה ויקבל עליו בכל תוקף שלא לשוב עוד לכסלה. ואם הוא דבר שקשה לו לפרוש הימנו, יגדור בעדו בגדרים וסייגים וקנסיות וכדומה לעמוד על המשמר להשמר מכל דהוא חטא ולקיים כל דבר ולא יעבור. עכ"ל. וע"ע לעיל בסעיף ב'-ו'.

ערב יום כיפור: הנהגות כלליות

יִוְסִיף בּוּ יִרְאֶה עַל יִרְאָתוֹ

לד. בהגיע ערב יום הכפורים, יוסיף יראה על יראתו, כי קרוב יום ה' - יום הדין הגדול והנורא. (פלא יועץ - ערך "כיפור").

תשובה

לח. אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום, וכל שכן בעשרת ימי תשובה, מ"מ בערב יום הכפורים החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה, ולקיים כמו שכתוב (ויקרא ט"ז ז') "כי ביום הזה כו' לפני ה' תטהרו", ור"ל כי בראש השנה אין הקב"ה דן בעצמו, אלא בית דין של מעלה דנין, אבל ביום הכפורים אזי הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח, ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר - לפני ה', ולכן יראה לתקן כל מה שעוית. (חיי אדם - כלל קמ"ד סעיף ה'). וע"ע לעיל וע"ע לעיל בסעיף ב'.

חייב לעשות תשובה בו יותר מבשאר עשיית

לו. ובספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק ה') כתב: יזהר האדם מאד לתקן בלבו כל תיקון עניני עבודת הבורא ית"ש, היינו שירגיש בעצמו כשיבא לבית הכנסת ל"כל נדרי" שהוא נקי וטהור מכל מום ופשע, ממש כמלאך האלקים - בחזרת תשובה אלהבא בכל לבבו בכל הענינים. ודי בהערה זו הקצרה. עכ"ל.

יתקן כל עניני עבודת ה' שלו

יום שמחה

לו. תניא, מראש החודש (דהיינו מראש השנה) הספרים פתוחים והדיינים דנים, בכל יום ויום נמסרים בתי הדינים להפתח בדין, עד היום שהוא שנקרא תשיעי לחודש, ביום שהוא עולים כל הדינים לבעל הדין, והם מתקנים כסא עליון של רחמים למלך הקדוש; ביום הזה צריכים ישראל למטה לשמוח בשמחה לפני אדונם העתיד ביום השני (ביום המחרת - יום כיפור) לשבת עליהם בכסא רחמים בכסא של ויתור (דהיינו כפרת עונות (פיוש הסולס)). (זוהר ח"ג סו.). וע"ע בספר מהרי"א (הל' ערנ י"ב אות ט') וב"ב"ש (א"ח מ"ד א'). וע"ע לקמן בסעיף מ"ט-נ"ג, ובסעיף נ"ז-נ"ח, ובסעיף ס"ו.

צדקה

לח. מר עוקבא, הוה עניא בשיבכוותיה דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע מאה זוזי כל מעלי יומא דכיפורא. (בתובות סו.). וכתב מהרש"א (סג): דקדק ליתן צדקה זו הגדולה ערב יום כיפור, שזכות זה יהא מכריע לטובה. אי נמי, בו ביום צריך העני ביותר לסעודתו. עכ"ל.

למ. ובספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק ה') כתב: ראוי לאדם שירבה בצדקה ביום זה, אף יותר מכדי יכלתו, כי נתינת הצדקה היא סגולה נפלאה לכפרת העונות, וביחוד לאביונים מהוגנים בעלי תורה. עכ"ד.

מ. ובספר פלא יועץ (ערך "כפור"): צריך להרבות בצדקה וחסד בימים האלה (עשרת ימי תשובה) כדי שיעשה ה' עמו ג"כ צדקה וחסד. עכ"ד.

ינוח מעט בערב יו"כ כדי שיהא לו כח ליום האדיר

מא. כתב ספר פלא יועץ (ערך "יפוד"): אחר אכילתו (בבוקר) ישכב וינוח מעט, כדי שיהא לו כח לעמוד על המשמר בליל יום הכפורים וביום האדיר. ושוב ילך לעסקיו אם יש לו איזה עסק. עכ"ד.

ינוח מעט בערב יו"כ כדי שיהא לו כח ליום האדיר

מצות אכילה בערב יום כיפור

מב. תנא ליה חייא בר רב מדפתי, כתיב (ויקרא כג ל"ב) "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחודש בערב", וכי בתשעה מתענין, והלא בעשרה מתענין? ! אלא לומר לך, כל האוכל ושותה בתשיעי [לשם מצוה (קטור שרע - ק"ב ג)] - מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי (כלומר, כאילו היה מצווה להתענות תשיעי ועשירי והיה מתענה בהם - היה לו שכר רב, כך מקבל שכר האוכל בתשיעי ומתענה בעשירי¹³ (ש"ס - מס' יומא פרק גר מ"א)).¹⁴

האכילה חשובה כתענית

(ראש השנה ט, וכי צרכות מ, ועוד).
וכן נפסק בשלחן ערוך (א"ח מ"ד א'): מצוה לאכול בערב יום הכפורים ולהרבות בסעודה, עכ"ל. והכריעו האחרונים (משנה גרובה שם ס"ק א' - גס המגן אגה"ס (ס' מק"ע ס"ק ט') ומ"א א"ח (קמ"ד א') ו"א) שהוא מצוה מן התורה, ולא אסמכתא. ואסור להתענות בו, אפילו תענית חלום (רמ"א שם).

מג. בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורא קמא - סימן ט"ו) הסתפק אם נשים חייבות לאכול בערב יום הכפורים, והניחו בצריך עיון עד עת הפנאי, ע"ש. ונכדו הגאון בעל

גם הנשים חייבות

¹³ע"י האכילה בתשיעי, תענית העשירי מתרבה ומתעלה יותר מאשר הוא בעצמו בערכו: בספר צ"ח (נדרות ח:) פירש "מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי", שאף תענית העשירי מתחשב ומתעלה יותר מאשר הוא בעצמו בערכו, כי ידוע שהמתענה שני ימים יחד - שהתענית ביום השני קשה כפלי כפלים מתענית יום פשוט, וזהו שחשוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי, ע"ש. (ועי' בבן יהודי שם שהביא דברי הצ"ח, וכתב "והוא פירוש נכון ואמיתי על פי הפשט").

¹⁴אכילת יום ט' חשוב כתענית, אבל אינו מכפר כמו יום העשירי - וי"א שעושה תיקון כמו העינוי של יוה"פ: "אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכפורים וכו' ועניתם את נפשותיכם וגו'", מכאן דרשו חז"ל שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. וכדי שלא תטעה לומר, מאחר שגם יום תשיעי חשוב כאילו התענה בו שמא גם הוא מכפר כמו יום העשירי, ת"ל "אך בעשור לחודש וגו'" - לומר לך שעשירי לבד מכפר, ולא תשיעי. (כל"י יקר ויקרא כג כ"ז).

ובדרשות חתם סופר (דף י"ז ע"א א') כתב: התורה ציוותה לאכול, והאכילה לשמה מחשב תיקון כמו העינוי. עכ"ל.

¹⁵כתב הט"ז ז"ל (א"ח מ"ד ס"ק ז'): אסור להתענות אפילו תענית חלום, נראה הטעם כיון שאכילה ביום זה נחשבת לתענית ממש, א"כ שפיר הוא בכלל "יפה תענית לחלום כו'" (שם י"א), משא"כ בשאר יום טוב ושבח, אף שהאכילה מצוה ויש עליה שכר, מ"מ אין נחשבת כתענית ממש לכל דבריו. עכ"ל.

הכתב סופר ז"ל (שו"מ כמז סופר - לו"מ סימן קי"ג) העלה ברור שנשים חייבות, ע"ש.¹⁶
וכ"כ בשו"ת תורה לשמה (סימן קס"ג). וכן דעת רוב פוסקים.

מ. מנהג הראשונים (עי' עמודה ז"ה ה'; וקדושין פ"א, ועוד) היה לקבוע סעודתם ולתקן מאכלים טובים ועריבים ערב יום הכפורים, וכן מנהג פשוט בישראל. (שב"י הל"קמ יקבע סעודתו ויתקן מאכלים עריבים - סימן ע"א).

מ. יש לאדם למעט בלימודו בערב יום הכפורים כדי לאכול ולשתות.¹⁷ (מגן אברהם י"ט סימן מ"ד - וכן פסק המשנה גרסה שס"ק א').

מ. ומה שתלה הפסוק מצות האכילה במצות העינוי, י"ל דכל מקום שנצטוונו על האכילה, אין במצות האכילה שכר קיום מצותה כ"כ מרובה כשכר קיום מצות העינוי, דלפום צערא אגרא (א"מ ס' כ"ג), דמצות האכילה אדם מקיים אותם ברצונו הטוב יותר ממצות העינוי, לכך אשמעינן קרא כאן כשיקיימו מצות האכילה הזאת, יהיה שכרם מרובה כאילו נצטוו להתענות והתענו, שזהו שכר גדול יותר. (לבוש לו"מ מ"ד א'). וכ"כ מהרש"א ז"ל (פסחים ס"א:).

מ. וראה לקמן (סעיף נ"ט) מספר שב"י הל"קמ (סימן ע"א) ומספר של"ה (ווי העמודים - עמוד ה'ין פק"כ) שיש מפרשים שמפני ריבוי האכילה בתשיעי יותר קשה להתענות ביום המחרת - יום הכפורים, ולכן נחשב האכילה לתענית, ע"ש.

מ. כתב בספר יערות דבש (פ"א ד"ט ז'): לעולם כאשר לאחר חצי היום השמש למערב נוטה ונטו צללי ערב, כבר החל ענין יום הבא. ולכן בחורבן ביהמ"ק בעו"ה, עיקר היה בעשירי, אבל בט' נטו צללי ערב החל הצרה והשממה בעו"ה. וכן תמיד. ולכן בערב יום כיפור כאשר נטו צללי ערב, כבר החלה קדושת יום הכפורים, וקבעו חז"ל במנחה להתודות. ואמרה התורה (ויקרא כ"ג ל"ג) "ועניתם בתשעה לחדש בערב", היינו אחר חצות, ודרשו חז"ל (נדרים ס"א: כ"א) כל האוכל וכו', ועיקר הסעודה אחר חצות. עכ"ל.

מעמי המצוה

מ. כתב בספר שערי תשובה (שער ד' אות ט'): אם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעונו, ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרחצה אל ה' יתברך, כי רצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר, כמו שנאמר (מלכים א' ו') "חיים מצות לאכול שטראה בזה את שמחתו בחנוך זמן כפרתו וכו'".

¹⁶ כתב שם בסוף דבריו: וכאשר בינתי בספרים מצאתי ראיתי אחרי רואי קדוש א' מחבורי חבור נכנס לבית הספק ומדבר - הלא ניהו זקני מ"ו מאה"ג מהרע"א זצ"ל בתשובותיו סי' ט"ז, שמסופק אם אשה מחוייבת במצוה זו דעיה"כ ולא אמר בה דבר ברור, והניח בצריך עיון עד עת הפנאי. ואנחנו מצאנו הדבר מפורש במנהגי מהר"ל ועיטרנו דינו בנתינת טעם לשבח, ועטרת זקנים בני בנים וכו'. עכ"ל.

¹⁷ איתא במסכת סוכה (כ"א:): אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, מימי לא שח שיחת חולין, וכו', ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש - חוץ מערבי פסחים (מפני עשיית פסחיהם, ומפני התינוקות שלא ישנו (ש"י)) וערבי יום הכפורים (שצריך לאכול מבעוד יום (ש"י)). וכן היה רבי אליעזר תלמידו נוהג אחריו.

ברצונו". ועל כן אמרו רז"ל (ר"ה ט.) כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתי, ויגונותיו לעונותיו.

ועוד טעם שמצוה לאכול לתשיעי, כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכן השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דנמי הימים א' כ"ט י"ז) "ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך", ונאמר (דנמי כ"ט מ"ו) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים. עכ"ד.

ועוד טעם, שהוא לשמחת המצוה של יוהכ"פ

ג. ובספר של"ה הקדוש (מסכת יומא - פרק מורה אור) הביא ממוה"ר משה קורדיוורא ז"ל בספר עבודת יום הכפורים (זמני שלמים - מקונו הממקרים מקונו ז') וז"ל: דרך כל ישראל לשמוח בערב יום כפורים ולתקן סעודה יפה, וכן הדין, וכן פירשו בגמרא. ואמנם טעם לזה יתבאר במה שהקשו בזהר (מ"ג דף ט:) כי התשובה היא אחת ממצוות עשה, ובכל מצות עשה צריך השמחה, ואם כן, השב בתשובה עיקרו ההכנעה והדאגה, וא"כ שמחה בתשובה היאך, ותרצו שם. ועתה לענינו נאמר, כי יום הכפורים אין בו שמחה מחמת דאגות העוונות, ועיני כל ישראל הם תלויים לאביהם שבשמים לראות שיוציא לאור משפטם, ואין שמחה. לכן הקדימו השמחה אל המצוה. לכן ראוי לתקן הבית במצע ושלחן מלא ברכת ה' בערב יום זה, לשמוח בו שמחת מצוה. וכנגד זה אמרו בגמרא (נדרים ט:) כל האוכל ושותה בתשיעי מעלין עליו כאילו התענה תשיעי ועשירי, מפני שעינו העשירי אינו נרצה לפניו - מפני שהוא בדאגה, אלא אם שמח בתשיעי, [ד]אז מתקבל תענית העשירי. אם כן, נמצא שמחת התשיעי מעין צום ותשובת העשירי, ולכן מעלה עליו כאילו התענה תשיעי ועשירי.¹⁸ עכ"ל, וע"ש עוד.

האכילה היא לשם שמחת מצוה של מצות תשובה דיוהכ"פ

נא. והריב"א (ר"ה ט.) כתב, מצוה לאכול בתשיעי ונחשב כתענית, והוא כדי להראות כי קדוש היום (יום כיפור) לאלקינו וראוי לאכול בו ממתקים כמו בראש השנה, אלא שגזירת הכתוב הוא לפרוש בו ביום מתאוות גופניות - שנהיה כמלאכים, כמו שאמרו במדרש (פדר"א - פרק מ"ו), (ולכן מקדימין השמחה ליום שלפניו).

ראוי לשמוח בקדושת יוהכ"פ ולהתענג בו, אבל כיון שאמור בו ביום, מקדימין השמחה ליום שלפניו

גב. וכתב בספר פדר היום (מדר יום הכפורים): ערב יום הכפורים אין מתענין בו, אלא אדרבא אוכלין ושותין. וכל האוכל ושותה בו ומרבה לשמוח, הרי זה משובח, ומתחשב לו כאילו התענה. והטעם, שאחר שהוא שמח וטוב לב בהאמינו אמונה שלמה שליום המחרת יהיה יום סליחה וכפרה לכלל עם ישראל והוא ביניהם יתכפרו עונותיו, ובאותה שמחה אוכל ושותה ומטיב את לבו, ראוי לחשב אותה לו לטובה, וכמו כן זכות יש לו באותה שמחה של מצוה כמו התענית של מחר, וזה וזה מצטרפין למלא את ידו.

אבל כל המתענה בו ג"כ (ר"ל כל המתענה גם בט' בתשרי, ולא רק ביוהכ"פ), מראה שמסתפק לו בענין סגולת היום שמתכפרים בו עוונות ישראל, והוא ירא וזחיל

המתענה ביום פי מראה שמסתפק לו בענין סגולת יום כיפור, והוא מחוסר אמנה

¹⁸ ישמח ישראל בעושייו ביום הזה שמחה רבה שאין כמוה, על אשר קדשנו במצותיו וצונו במצות התשובה, ובטרים מכה ציץ רפואה פרח ואמר לנו "כשתמדרו בי, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", כי חנון אני מתרצה ברחמים ומתפייס בתחנונים תמיד כל הימים, ובפרט בחודש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם כי ביום הזה יכפר עליכם". (פ"א יו"ע - עין "נפור").

שמן יתכפרו שמא לא יתכפרו, והוא מחוסר אמנה. שראוי להאמין באמונה שלמה שודאי היום מכפר בסגולתו שנתן לו המקום ברוך הוא לקבוע אותו ליום סליחה וכפרה בכל שנה ושנה, ומראה בזה רחמיו יתברך על עמו ישראל, שעם היות שכל השנה מבעיסין לפניו והיה ראוי להנמק מהם על עונותיהם ורוע מעלליהם, אפילו הכי מאריך אפו ואינו גבי דיליה, ואומר להם "שובו אלי ואשובה אליכם, וביום הזה יכפר עליכם וכו'", ובשביל זה צוה להם שיענו את נפשותם, וענש על זה כרת כדי שיבוא להם ההתעוררות מהם ויתנו את לבם לשוב, ומתוך כך יכבשו רחמיו את כעסו וימחול להם מחילה גמורה על הקלות ועל החמורות. אבל אם לא ישובו אין מספיק להם סגולת היום לכפר כי אם על הקלות, כדאיתא ביומא פרק יום הכפורים (פא:) בענין ארבעה חלוקי כפרה כו'.

ועכ"ז שאוכל ושותה ושם ערב יום הכפורים, אין צריך לו להראות עידונין בעצמו ואכילות גסות שיבוא מהם לקלות ראש ושיחה בטילה, שא"כ הוא עושה, עבירה היא בידו, ולא ציוו חז"ל על ככה, אלא שישמח שמחה של מצוה בענין ריבוי אכילה שמראה בה שמאמין בתענית של מחר שיעלה לרצון לפני בורא עולם ויכפר חטאתיו, ואין ניכר ענין זה כי אם ברבוי אכילה שהיא הפך התענית. והמעשה שהיה (כ"ד י"ב ד) מענין אותו חיט שקנה אותו דג בחמש זהובים והוא לא היה שוה כי אם אחד - כדי להראות שמחת לבו בתענית של מחר, וכמו שפייס אותו הגמון ונתרצה לו ופטרו לשלום. עכ"ד.

גג. וזה לשון ש"י הקדוש (מס' יומא - פרק מורא אור): אחר שהוא שמח וטוב לב בערב יום כפורים - בהאמינו אמונה שלמה שיום המחר יהיה יום סליחה וכפרה לכלל עם ישראל, ומאותה שמחה אוכל ושותה, לכך נחשב כאילו התענה, כי היא שמחה של מצוה, מצות יום הכפורים שמאמין בו. עכ"ל.

נד. ועוד טעם שמצוה לאכול בתשיעי, למען נחזק להרבות תפילה ותחנונים ביום הכפורים ולשית עצות בנפשנו על החשובה ועיקריה. (שערי תשובה - שער ד' אות ט'). וכע"ז פירש רש"י (נדרים ט:) על אמרם ז"ל (טז) כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי, וז"ל: "מעלה עליו הכתוב כו'", והכי קאמר קרא: הכינו עצמכם בתשעה לחודש לעינוי המחזרת, והרי הוא בעינוי כעינוי היום. עכ"ל. וכ"כ רש"י על מאמר זה במסכת יומא (פא:), וז"ל: הכי משמע קרא, "ועניתם בתשעה" - כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה; ומדאפקיה קרא בלשון עינוי, לומר לך הרי הוא כאילו מתענה בתשעה. עכ"ל. וכ"כ הרמב"א (רי"ט): "כל האוכל וכו' כאילו התענה", טעם הדבר כדי שיוכל להתענות יפה, ולא יבוא לידי דחיית עינוי יום הכפורים. עכ"ד.¹⁹

ועוד טעם,
כדי לחזק
נפשנו לעבודת
יהוה כ"פ

¹⁹ וגם המאירי ז"ל (הקדמה לזית הנמירה, ורי"ט, ויומא פא.) כתב כע"ז, דהואיל ובשעת אכילה הוא מכוי להיות אכילתו לשם ענוי - כדי שיהא יכול להתענות, נמצאת אכילתו לשם מצוה, ע"ש. וכע"ז במהרש"א (פסחים סא:): "כל האוכל ושותה בט' כו' כאילו התענה ט' כו'", תלה שכר מצות אכילה בט' במצות עינוי ביוה"כ, דאכילה צורך מצות עינוי היא - שחם הקב"ה על ישראל שיוכלו לסבול העינוי בכח האכילה כדאיתא במדרשות. עכ"ל.

ודומה לזה כתב בהגהות הרמב"א ע"ל המורדכי (יומא פרק שבעה ימים - רמז תשיג) בשם ה"ר יוסף, דאם התענה תשיעי כאילו אוכל עשירי, משום שאין יכול להתענות, והוא בכרת (ותחילתו בפשיעה (סופסג המלקט)); אבל כשהוא שבע ואכל הרבה [בתשיעי], כאילו מוציא עצמו מספק כרת. עכ"ד. וגם בספר מהרי"א (מנהגים - הל' ער ייחסי אות ז') כתב: איסור גדול ביד המתענה [בתשיעי], פן ח"ו אתא

נה. וכ"כ במזר (א"ר סימן מ"ד, וכן הוא בנ"ל - יומא פרק מ' ס"ז), שהוא מאהבת הקב"ה את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה, ולטובתם - לכפר עונותיהם, וציום שיאכלו וישתו תחילה כדי שיוכלו להתענות, ושלא להזיק להם העינוי (פי' אכילת התשיעי היא בשביל תענית העשירי, נמצא האכילה כלולה מהתענית, ולכן מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה ט' וי' (ס"ה - מ"ט) יומא פרק נ"ז מ"א)). משל למלך שהיה לו בן יחיד וגזר עליו להתענות יום אחד, וצוה להאכילו ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול.²⁰ עכ"ד.

נו. ובספר יצרות דבש (מ"א דרוש י"א) כתב על זה, וז"ל: תודה לאל, יש לנו תורת אמת וישרה. וכי אנו כשאר עמים עכו"ם אשר לדעתם קנין שלימות חמור, עד שיתענו יום וליל ומסגפים עצמם בסיגוף עצום, ומכל שכן עמים היושבים בארץ הודו וגלילות אשר הרבה יושבים במחילות תחת קרקע ואינם רואים בשנים רבות אור יומם, ושורש עשבים לחמם, ואומרים שזהו לקנין שלימות. ולא כן אנחנו, שהנחיל ה' אותנו תורת אמת ומשפטים ישרים, ולא העמיד עלינו דברים קשים לעשות; ויום אחד בשנה שצוה לענות נפש, צוה לאכול מקודם, ולמצוה יחשב. עכ"ל.

הקבי"ה לא העמיד עלינו דברים קשים לעשות - ויום אי בשנה שצוה לצום, צוה נ"כ לאכול מקודם

נז. מביא במדרש (פסיקתא רמ"י - פרשה כ"ג) מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו "קנה לי דגים" ולא מצא אלא דג אחד, ונתן בו זהוב, והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו עד

מעשה מהמדרש - שמונים מפות במחננו שהקבי"ה יספר לנו עונותינו

לידי כרת - למיכל ביום הכפורים, דקשה עליו להתענות ב' ימים רצופים. לכן ירבה סעודה להקל עליו. עכ"ד.

²⁰ מעם יפה למה הכתוב קרא להאכילה ביום ט' "עינוי": כתב בספר משלי יעקב [להגיד מדובנא ז"ל] (פרשה למור): "וענינים את נפשותיכם בתשעה לחודש" (ויקרא כ"ג ל"ג), גמרא (נ"א שנה ט). וכי בתשיעי מתענין, הלא בעשירי מתענין, אלא כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, [ע"ב]. והפליאה נשגבה, איך כתבה התורה מצות אכילה ושתיה בלשון תענית. והנראה לדעתי בזה, משל, בן עשירי אחד היה בעל תאווה גדול, ובכל יום אשר הלך אל בית הספר עבר דרך שוקים ורחובות אשר מוכרים תפוחים אגוזים וכדומה, וחטף מן הסלים ונותן לתוך פיו ויברח וימלט. והיה כאשר ראו את מעשיו יום יום, נתאספו ובאו אל אביו לקבול על הנער ועל מעשיו הרעים. והיה נכלם מאד ממעשה הנער, והוכיחו. ולא הועיל כל באומה. ויתן מועצות בנפשו מה לעשות אל הנער הזה לעזוב את דרכיו המגונים. והיה בבוקר ויקרא אותו ויאמר אליו "בני יקרי מחמדי, אין רוחי נוחה במה שתלך לבית הספר לבדך, נער יקר ומהולל וחביב בעיני כמוך; ראוי לך ללכת בדרך כבוד! ואשלח לקרוא את הכלי זמר, ותלך לבית הספר עם הכלי זמר בשמחה ובשירים בכבוד גדול!" וישמח הנער מאד על דברי אביו. וכאשר באו הכלי זמר, הלכו לפניו, והבדחן מכה בחליל לפניו ואומר "הבחור המופלא המפורא שלשלת היחסין פלוני בן פלוני, מוליכין אנחנו אותו לבית רבו המפורסם". והנער כאשר ראה כבוד תפארתו והלילו, עוד לא עלה על רוחו להוריד מעלתו לעשות כמעשה הבורערים והפחותים, כי איך יעזוב את הכלי זמר וילך אל כלי חורי לחטוף תפוחים אצל העניים.

משל

הנמשל, כי האדם כבר נאמר בו (נ"א ש"מ כ"א) "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", כי מטבעו והרכבתו הוא נמשך אל הבל חמדות העולם הזה ותענוגי הגוף. ואם היה עוד הכתוב מפורש יוצא ואומר "בתשעה לחודש תאכלו ותשתו", מי יודע מה היה עושה, מי יודע אם היה מנין בבית הכנסת כערב (כליל יום הכפורים)! מה עשה הקב"ה? כתב המצוה הזאת ועטף אותה בצעיפים ומעטפות של תעניות - "וענינים את נפשותיכם בתשעה לחודש", ואחר שהדבר כן, אשר האכילה והשתיה ילכו עם הכלי זמר, היינו ילכו הלך הלך להיות נעלה בקודש בערך תענית, וכאילו התענה תשיעי ועשירי, אז בקל יבין האמת הראוי באכילתו ושתיתו - לא לעדן את עצמו, רק לקיים מצות בוראו אשר בחכמתו הנפלאה צוה את האדם שיאכל בתשיעי ויתענה בעשירי והיה נחשב לו כאילו התענה השני ימים בעל כרחך שתהיה האכילה זאת בהדרת קודש מקדשי שמים באימה וביראה בעונה כהיושבים לפני ה'. עכ"ד.

הנמשל: כדי שיאכל בכונה רצויה, ולא ירבה לעדן את נפשו יותר מן השעוה, היא נקראת "עינוי"

שהעלוהו לחמשה, ונשאר לחייט. בא העבד אל אדוניו וסיפר לו כל המאורע. שלח השוטר אחר החייט, ואמר לו "מה מלאכתך?" אמר לו "חייט". אמר לו "ולמה קנית דג שוה זהוב בה' זהובים; ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי?" השיב לו והיאך לא אקננו אפילו בעשרה - כדי לאוכלו ביום כזה שצוננו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו!" אמר לו "אם כן, יפה עשית", ופטרו והלך לשלום. (מזר - אר"ס סימן מ"ד).

נח. ובספר ש"י"ה הקדוש (מס' יומא - פרק מורה אור) כתב דומה לזה, וז"ל: טעם לדבר (שהאוכל בט' מעלה עליו הכתוב וכו'), מאחר שהוא שמח וטוב לב בערב יום כפורים, בהאמינו אמונה שלמה שיום המחר יהיה יום סליחה וכפרה לכלל עם ישראל, ומאותה שמחה אוכל ושותה, לכך נחשב כאילו התענה, כי היא שמחה של מצוה - מצות יום הכפורים שמאמין בו. עכ"ל.²¹ וע"ע לעיל בסעיף ל"ז מזוהר הקדוש.

נח. ובספר שב"י ה"קט (סימן ע"ז) כתב, כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, פירש רבינו ישעיה זצ"ל יש לו שכר על אכילתו כאילו צוהו ה' להתענות תשיעי ועשירי ונתענה. או י"ל שמפני שאוכל יפה בערב יום הכיפורים, וביום הכיפורים מתענה, קשה לו עינויו יותר. עכ"ד.

י"א שחשבה
כתענית מפני
שעניו יותר
קשה להתענות
בעשירי

וכע"ז כתב בספר ש"י"ה (ווי העמודים - עמוד הדין פרק כ"א) וכה דבריו: יום הכפורים, הוא יום עינוי, כמש"כ (ויקרא כ"ג ל"ג) "ועניתם את נפשותיכם", ורבותינו ז"ל (יומא ע"ג:) למדו חמשה עינוים וכו'. וא"כ הסברא תהיה שה' יתברך רוצה שיענה האדם נפשו ביום כפורים כראוי להיות מעונה ביום הסליחה והמחילה. וא"כ זו קושיא עצומה - איך יכול על הטבע לקרות צום לאכילה ולשתיה עד שאמרו חז"ל מי שאוכל בתשיעי כאילו התענה בט' וי', וזה שני הפכים בנושא אחד. אלא י"ל כפשוטה, שהאכילה בעצמה היא עינוי, והוא על דרך המשנה בתענית (טו.) אנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע, מיום שני עד יום חמישי, ביום ששי לא התענו מפני כבוד השבת, ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו, [ע"כ]. אם כן, הרי לך לפניך, מכח שבשבת הכל מודים דבעינן לכם (פסחים ס"א:) [דכתב] (ישעיה נ"ח י"ג) "וקראת לשבת עונג", וכשיתענה ביום ראשון יצא מהיפך להיפך, והוא צער גדול לאדם. וזהו הטעם (ויקרא כ"ג ל"ג) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש", ותני דבי רבי חייה האוכל בתשיעי וכו', כי האכילה שמרבין בסעודה בערב יום כפורים גורם שקשה התענית לאדם למחר ביום כפורים, ונחשב שפיר האכילה לתענית. כן נראה לי, ונכון הוא. עכ"ד.²²

²¹ ובשו"ת הלכות קטנות [להג"ר יעקב חאגיז ז"ל - מגזע אנשי היחס והמעלה מגורש ספרד; היה בליוורנו יע"א, ועלה לעיה"ק ירושלם ת"ו והרביץ תורה בבית מדרשו שקבע בתוכו ירושלם ת"ו, והיתה מנוחתו בקושטניא בשנת תל"ד (ס"ס גמולס - גמולס י' ר"ט)] (ח"צ סימן קל"ה) כתב: אמרינן (נרבות ח): כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' וי', שההכנה הנעשית לדבר גדול תחשב גם הוא לצדקה. לפיכך ליום אדיר ונורא כיום הכפורים צריך לקבלו בשמחה רבה - מה שהיה ראוי שתעשה בעצם היום, כי יום כפורים הוא ואין לנו שמחה גדולה כמו היותנו נקיים בפני ה'; ולפיכך כשהשלימו בית המקדש ומזבח כפרה אכלו ושמחו ביום הכפורים, כי כבר נתכפרו בבנינו ובהקריב עליו. וכן ביום הכפורים שירד מרעה [עם] התורה, ודאי שלא התענו, כי מי הגיד להם ולא ידו קודם, לפי שבו ביום א"ל הקב"ה "סלחתי כדברך", וכו'. עכ"ד.

²² וכע"ז כתב בשו"ת מהרי"ט (ח"צ - אר"ס סימן ט') וז"ל: אמרו בתענית (טו.) לא היו מתענים ביום ראשון כדי שלא יצאו ממנוחה ותענוג ליגיעה ותענית וימותו. ונ"ל שזהו שאמרו שכל האוכל

ס. בספר שפתי בהן עה"ת (ויקרא כ"ג י"ז) כתב: כוונה אלהית היתה בבריאת עולם להיות הברואים כולם כמלאכים, זהו "בראשית ברא אלהים" (בראשית א' א') - שיהיו כבני אלהים, שהם המלאכים. ואחר שחטא אדם והלך אחר תאוות הגופניות ונתפתה אחר יצר הרע ולא נעשית הכוונה, גזר הקב"ה שיום בשנה יהיו כמלאכים בלא אכילה ושתייה ובלא עשיית מלאכה, אלא להיותם כל אותו יום עובדים להקב"ה כמו המלאכים. ובוזה תתקיים הכוונה, כי יום בשנה נחשב כמו שנה. צא ולמד מהמרגלים שנחשב להם יום לשנה, ומדה טובה מרובה ממדת פורענות (פסגה דין ק). (עיין לקמן בסעיף קכ"ט ממהרש"א ז"ל). לזה אמר הקב"ה, אם תענו את נפשותיכם מאכילה ושתייה ומלאכה, מעלה אני עליכם כאילו התעניתם כל השנה כולה. לזה בא הרמז "הכפרים" בגימטריא "שנה", ומעלה אני עליכם כאילו קדשתם השנה כולה, זהו "קודש יהיה לכם ועניתם" - ע"י עינוי הנפש, שאילו לא הלך אדם הראשון אחר התאוות לא היה לנפש עינוי בזה, כי אדרבה היה עונג בהעדר האכילה, לפי שהיה מגביר כח הרוחניות כמו המלאכים שבא להם מזון שכלי בהעדר אכילה גשמית שנהנו מזיו השכינה, וכשבאו אצל אברהם אבינו והכריחם לאכול היה להם צער שנהנו ממזון גשמי עד שהוצרכו לטבול בנהר דינור כדי לעכל אותה אכילה, כמו שמובא בזוהר.

ומין האדם הוא להיפך, מאחר שהלך אחר התאוות, יש צער לנפש. וכן קרא לאכילה ושתייה "עינוי", שכן אמרו חז"ל (ראש השנה ט.) על פסוק (ויקרא כ"ג י"ז) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש", וכי בתשעה לחודש מתענית, אלא כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. והטעם הוא כי באכילת הגוף הוא עינוי לנפש, ובעינוי הגוף הוא עונג לנפש - אילו לא הלך אחר התאוות, אבל אחר שהלך אחר התאוות עשה מנפש גוף, לזה יש לה עינוי. ולזה אמר (ויקרא כ"ג י"ז) "שבת שבתון יהיה לכם ועניתם", כלומר יש שביטה ועונג לגוף ועינוי לנפש באכילה של יום תשיעי, ויש שביטה ועונג לנפש ועינוי לגוף בעינוי של יום עשירי; לזה כפל ואמר "שבת שבתון" - "שבת" לגוף, "שבתון" לנפש. אם כן, "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש", בתשעה שהוא יום אכילה ושתייה שהוא עונג לגוף הוא עינוי לנפש, זהו "בתשעה לחודש ועניתם את נפשותיכם". עוד נאמר "שבת שבתון ועניתם", אע"פ שיש עינוי (בעשירי; ביום הכפורים) יש עונג כפול שנעשה מלאך בעודו מלוכב בגוף. עכ"ל. וכ"כ דומה לזה בספר ערוך. א"ר (ראש השנה ט.), הועתקו דבריו כאן בהערה ²³.

האכילה ביום
מי הוא עינוי
לנפש, והתענית
ביו"כ הוא
עינוי לגוף

ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, לפי שישראל מתענים כל אותם ימי תשובה, ויש נהגים להתענות אף בשבת בנתיים (שבת שובה) ואומרים ששמחה היא לו שמכין עצמו לכפרת יום הכפורים, מ"מ צריך לאכול ולשבע בתשיעי כדי שירגיש בצער העינוים, לפי שהגוף קובע וסת לעצמו בפרקים שמרגיל עצמו בהם. כך נראה לי, אבל הראשונים אמרו בו טעם אחר. עכ"ל.

²³ כתב בספר ערוך. א"ר (ראש השנה ט.): כל האוכל ושותה בתשיעי, וכו'. לענ"ד י"ל דהורה לנו הכתוב שתכלית מצות אכילה בתשיעי אינו עונג ושמחה כמו באכילת שבת ויו"ט, אלא התכלית הוא עינוי לתשובה ולכפר כמו עינוי הצום בעשירי. והיינו שברא הקב"ה לאדם גוף ורוח, ונתן לכל אחד חקו באשר הם מתנגדים, שתאות הגוף הוא אכילה ושתייה ותענוגי העוה"ז; ותאות הרוח - היינו שהוא נשמת אדם, היא רוחני בלבד, ולתעב כל תענוגי הגוף. והקב"ה חפץ שכל יוגרע מכל אחד מחלקי האדם חקו ומחסורו, ולכן כמו שנקרא חוטא מי שנהנה מעוה"ז יותר ממה שהתירה לו התורה, כמו כן נקרא חוטא ג"כ מי שמצער את הגוף ומונע ממנו מה שהתירה לו התורה יותר מדי, כמו שדרשו רז"ל (תענית יא). שהגזיר נקרא חוטא על שציער עצמו מן היין, ממה דכתיב (מגדני ו' א') "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש". וכן אמרו היושב בתענית בלא תכלית תשובה נקרא חוטא.

הקב"ה ברא
לאדם גוף
ורוח, וחפץ
שכל יוגרע
מא' מהם חקו
ומחסורו - וכו'
שביטות השנה
האדם חוטא
נגד גופו ונגד
נפשו, לכן צוה
ריבוי אכילה
בתשיעי היא
עינוי לנשמה,
לכפר על מה
שנתן לנפשו
לחתכר כנגד
גופו יותר מן
הראוי, וכן
לחפך

סא. ושוב מצאתי כדברים האלו בספר של"ה (מס' יומא - פרק מורה אור) ע"פ זוהר הקדוש, וכה דבריו: זה לשון הזהר בפרשת אחרי מות (ס"ג דף סא:), "תענו את נפשתיכם" (ויקרא ט"ז כט) ["נפשתיכם"] קאמר, בגין דישאל משתכחין קמיה מלכא קדישא, ויהא רעותא דלהון לגבי קודשא בריך הוא לאדבקא ביה, בגין דיתכפר להו חובייהו. ועל דא מאן דאכיל ושתא בתשיעא, ומענג נפשיה במיכליא ובמשתיא, אשתכח בעשירא עינויא דנפשא, בתרין חולקין. ואשתכח כאלו אתעני תשיעאה ועשיראה. "את נפשתיכם", לאכללא כולא גופא ונפשא, ולא תכנעא בההיא יומא לאתכפרא על חוביהון, עד כאן. פירוש, "נפשתיכם" רומז לשתי נפשות, דהיינו גוף ונפש. ועינוי הגוף הוא התענית, ועינוי הנפש הוא האכילה. ובתשיעי מענין הנפש דהיינו האכילה, וביום כפורים מענין הגוף, ובזה הם שניהם מעונין. עכ"ל.

סב. כתב בדרשות חתם סופר (דף כ"ז טור ז' ד"ה סוף): נלע"ד טעם באכילת ערב יום הכפורים, כי בראש השנה, תחילת כניסתנו לתשובה, לא זכינו לעמוד לפני ה' אלא ע"י תענית ושברון לב, ע"כ מתענים ערב ראש השנה - שלא ליכנס לדין בכרם מלאה. אך ע"י שזכינו להזדכך בעשרת ימי תשובה, זכינו שאפילו מתוך כרם מלאה ובטן שבעה, מנחת ערב יום הכפורים, לתשובה ולהתודות ולהתחנן. וזהו זכיה גדולה, ההיפוך מן "וישמך ישורון ויבעט" (דברים ל"ב ט"ו). והנה, זהו בוש וחרפה שאומרים עלינו יאה עניותא לישראל (מגינה ט:). כדי שלא יבעטו. אך אם נזכר שע"י אכילה ושתיה נעבוד ה', בטלה טענה הנ"ל, ויאה עשירות לישראל, והיינו (ויאל"ז כ"ו) "ואכלתם אכול ושבוע" - אכול במקור מורה על אכילה הרבה אפילו מאה פעמים, ואפילו הכי לא תשכחו ה' ולא תבעטו, אלא "והללתם את שם ה' אלקיכם" (ויאל"ז סט). על כן "לא יבושו עמי לעולם" (ויאל"ז סט), דמי שני לצדיקי דאכלי תרי עלמא (סו"ט י:). עכ"ד.

סג. ועוד טעם לאכילה זו, כתב בדרשות חתם סופר (דף ע"א טור ז' ד"ה נלאה): הבכיה של צער בראש השנה מזיק, כי אם על דרך בכיה של שמחה ודביקות, כמו שאמר עזרא (נחמיה ט' י) "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". והארכת בזה הרבה. ואמרת מדרש, השטן אומר בראש השנה "בניך גנבים הם", וביום הכפורים אומר "כמלאכי השרת הם", דראש השנה מצוה לשמוח להורות אנחנו בטוחים בבנים הבטוחים שיוציא לאור משפטם, והחדה הלז היא מגינה. אך שטן טוען שאין החדה חדות ה', אלא כגונב לב של מעלה לומר "לא חטאנו", כמו שאמרו חז"ל (ז"ר כ"ג יג) "ויצא קין מלפני ה'" (נחמיה ד' ט"ו) כגונב דעת של מעלה. על כן מתענין בערב ראש השנה ומאריכים בתפילות לומר "אבל אנחנו חטאנו" ודואגים

ובאשר שחוטא האדם בימות השנה גם נגד הגוף כמו נגד הנשמה, צוה הקב"ה גם למה שחטא האדם נגד הגוף, עינוי בתשיעי, לכפרה המתנגד נגד הנשמה, כמו שצוה עינוי בעשירי לכפרה המתנגד נגד הגוף - דהיינו בתשיעי בהרבות אכילה ושתיה, כמו שכתב רש"י כל דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, ובעשירי בעינוי צום ולחשך מהגוף כל מיני תענוגים. ולכן כתיב "ועניתם את נפשתיכם" - נפשות לשון רבים, והוי מצי למיכתב לשון יחיד כמו דכתיב ( ) "אם יש את נפשכם", אבל רצה הכתוב להורות לנו בזה שהעינוי יהיה לשני חלקי האדם, שנקרא שניהם "נפש" - הגוף נקרא "נפש", כדכתיב "נפש אשר תגע", ואפילו גוף המת נקרא "נפש", כדכתיב "הנוגע במת בנפש האדם"; והרוח חיים באדם ג"כ נקרא "נפש" בכמה מקומות בכתובים. ואפילו אצל הקב"ה מצאנו "נפש" על דרך בחינה זו, כדכתיב "נשבע ה' צבאות בנפשו", דהיינו בחייו, כמו "חי אני נאום ה'". עכ"ל, וע"ש עוד.

על חטאתינו, אלא אנו שמחים ביום טוב של ראש השנה על שאנו בטוחים בחסדי הי"ת. וביום הכפורים השטן אומר "אינם מתענין מפני ציווי הי"ת, אלא בטבע אינם יכולים לאכול וכל אוכל תתעב נפשם כי יודעים שראויים לעונשים ואין דן דינם למזור, והרי הם כמלאכי השרת שאין בטבעם לאכול", על כן אוכלין ושותין ערב יום הכפורים להראות ההיפוך. עכ"ל.

סד. ובמקום אחר בדרשות חתם סופר (פ"ג דף מ"א ד"ה למה) כתב: כל דבר יתוקן בדומה לו. ולכן רדיפת התאות הגשמיות יתוקנו בצום דיום הכיפורים. ומיעוט עונג בשבתות וימים טובים וסעודת מצוה והדומה, יתוקנו באכילת ערב יום כפורים. עכ"ל.

וכ"כ בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פק"ה): סעודת ערב יום הכפורים למדו רז"ל (יומא פ"א): מפסוק (ויקרא כ"ג ל"ג) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש". לכן לא יעשה האדם אותה כמצות אנשים מלומדה, ויכוין שעושה בסעודה זו נחת רוח גדול להבורא ית"ש, וכו'. ובאכילה זו בקדושה ולשם שמים, יתוקן כל אכילה של איסור, גם ריבוי האכילות שנכשל ונלכד בהם כל השנה, וכו'. עכ"ד.

סח. ובשו"ת תורה לשמה (סמן קמ"ו) הביא מספר הכונות בדרושי יו"כ דרוש א' טעם שצריך להרבות באכילה ובשתיה בערב יו"כ, מפני שאם אינו מרבה באכילה ושתיה ביום זה אינו מתקן כי אם בחינת אותו היום, ויצטרך לאכול ביום עשירי - שהוא יום הכפורים, כדי לתקן בחינתו שהוא יסוד ומלכות, כי לא תוכל לעלות ולאכול אכילה ושתיה הפנימית עד שתשתלם בבחינת החיצוניות. ונמצא כי המרבה באכילה ושתיה ביום ט' ע"י הכונה שלו וע"י הברכות והמצות שעושה באכילתו ושתיתו הגופני, מתקן בחינת התשיעי והעשירי, וע"י כן יש בה תיקון לשתוכל לעלות ביו"כ לאכול ולשתות בחינת הפנימיות ע"י התענית. ולכן אמרו רז"ל כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, כי אכילת התשיעי גורם תיקון התענית. עכ"ד.

סו. ובספר טור ברקת נלמדה"ר חיים הכהן ז"ל, "הרב המקובל החסיד האלקי" (לשון הסיד"ה נספח דברים אמונים - דרוש כ"ה) "עיר וקדיש אור החיים" (מדבר קדמות ש' כ"ז) "מעיר ארם צובה, תלמיד הר"ח וויטאל ז"ל" (ש"ס - גדולים ח' ל"ג) (א"ח מר"ד ס"ק א') כתב: עוד ימצא טוב טעם להרבות בסעודה בערב יום הכפורים ממ"ש בתיקונים, תיקון עשרים (דף מ"ז), פורים אתקריאת על שם יום הכפורים דעתידין לאתענגא ביה ולשוני ליה מענוי לעונג וכו'. הנה הדבר מבואר מדברי המאמר ממוצא דבר שאמר שעתיד יום כיפור כמו פורים, דעתידין לאתענגא ביה ולשוני ליה מענוי לעונג (יום כיפור עתיד להיות [כ]פורים ע"י אכילה ושתיה ועונג גדול, וזה יהיה אחר הגאולה לזמן התחיה (טור נקמט ש"ס ס"ק ז'), ולכן שאנו מאמינים בייעוד זה אנו מרבים בסעודה בערב יום הכפורים - זכרון לבני ישראל מה שעתיד להיות. וכו'. עכ"ד, וע"ש עוד.

סז. ובספר יערות דבש (פ"ב - דרוש י') כתב שמצוה לאכול בערב יום כיפור כדי ליתן לסטרא אחרא אחיזה, כדוגמת קדשים שהיו הכהנים אוכלים כדי ליתן לס"א אחיזה, ע"ש.

אכילת יום ט'
תיקון למיעוט
עונג בשבתות
ויום

טעם ע"פ
הקבלה לריבוי
האכילה
בתשיעי

שטחים
בערב יו"כ
זכרון הייעוד
שעתידין
להתענג
ביו"כ
ככפורים

באכילה זו
נותנים
אחיזה לס"א

מהנהגות האכילה בערב יוהכ"פ

סמ. כיון שמצוה לאכול בערב יום הכפורים, לכן לא יעשה האדם אותה כמצות אנשים מלומדה, אלא יכוין שעושה בסעודה זו נחת רוח גדול להבורא יתברך. (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פרק ט').

יכוין לשם מצוה - לא יאכל כמצות אנשים מלומדה

ונראה שזהו מעיקר הדין, שהרי נקטינן להלכה דמצוות צריכות כוונה, וכיון שהאדם מורגל לאכול בכל יום ויום, אם לא כיון מפורש לקיים מצות אכילה ביום התשיעי, יש לתלות שאכילתו לא היתה לשם מצוה, עיין בשלחן ערוך (א"ח ס' ד'), ובמשנה ברורה (סי' ק"א-'). (כללע"ד).

סמ. כתב בספר פלא יועץ (ערך "ספור"): אף כי טוב מאד לענות אדם נפשו בקרב הימים האלה כאשר יוכל שאת, כי השעה צריכה לכך, מ"מ בהגיע ערב יום הכפורים מצות היום להרבות באכילה ושתייה כל אשר יוכל - ביראה ואהבה ושמחה רבה, כאשר החי יתן אל לבו מה נעשה בשמים ממעל ע"י אכילתנו ביום הזה, שהוא דבר העומד ברומו של עולם ובונה בשמים עליו, וכל הנעשה על ידינו - בין באכילה ביום הזה ובין הענויים והתפילה של יום הכפורים, הכל הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. והדברים עתיקים, אשרי ילוד אשה שזוכה לכך, אשריו שעושה נחת רוח ליוצרו מלך רם ונשא.

ירבה באכילה ביראה ואהבה ושמחה, בתת לבו מה נעשה בשמים ממעל ע"י אכילת מצוה זו וכיו

ולפי פשוטן של דברים ג"כ ישמח ישראל בעושיו ביום הזה שמחה רבה שאין כמוה, על אשר קדשנו במצותיו וצונו במצות התשובה, ובטרם מכה ציץ רפואה פרח ואמר לנו "כשתמרדו בי, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", כי חנון אני מתרצה ברחמים ומתפייס בתחנונים תמיד כל הימים, ובפרט בחודש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם כי ביום הזה יכפר עליכם"; ולא צוה לנו בתורה לענות נפש כי אם יום אחד בשנה, ואף גם זאת מאהבת ה' את עמו צוה להקדים ביום התשיעי להרבות באכילה, כאב את בן ירצה ואומר לו "אכול הרבה, ידידי, כדי שיהא בך כח להתענות", כן עשה ה' לעמו בחירו, בנו בכורו, ולמצוה יחשב לנו - בין באכילה ובין הענויים והתפילות והתשובה, וקובע לנו עליהן שכר טוב; היש חיך מתוק מזה? ! אשרינו מה טוב חלקינו, אי אפשר שלא לשמוח. ומכל מקום אם בכל הימים נאמר "וגילו ברעדה" (תהלים צ"א) על אחת כמה וכמה כהיום הזה. וכו'. עכ"ד.

וגם לפי פשוטן של דברים, ישמח כמצות תשובה ובצום יו"כ שמרפאים נפשותנו, ובמה שקבע האכילה ביום סי' למצוה כדי שלא יזיק לנו התענית

ע. והנה, בעוד ספרים רבים הזהירו על זה, שלא להרבות לו עידונין בעצמו ואכילות גסות, ואעתיק כאן עוד אחדים מהם:

בספר סדר היום (סדר יום הכפורים) כתב: ערב יוהכ"פ אין מתענין בו, אלא אדרבה אוכלים ושותים, וכל האוכל ושותה בו ומרבה לשמוח, הרי זה משובח, ומתחשב לו כאילו התענה. וכו'. ועכ"ז שאוכל ושותה ושמח ערב יום הכפורים, אין צריך לו להראות עידונין בעצמו ואכילות גסות שיבוא מהם לקלות ראש ושיחה בטילה, שאם כך הוא עושה, עבירה היא בידו, ולא ציוו חז"ל על ככה, אלא שישמח שמחה של מצוה בענין ריבוי אכילה שמראה בה שמאמין בתענית של מחר שיעלה לרצון לפני בורא עולם ויכפר חטאתיו, ואין ניכר ענין זה כי אם ברבוי אכילה שהיא הפך התענית, וכו'. עכ"ל.

אין להרבות בעידונים בעצמו ואכילות גסות שמביאים לידי קלות ראש וכו'

עא. וכ"כ כע"ז בספר של"ה הקדוש (מס' יומא - פרק נר מנא) וז"ל: ועם כל זה שאוכל ושותה ושמה ערב יום כפורים, אין צריך להרבות לו עידונין בעצמו ואכילות גסות, שלא יבא מהם לקלות ראש ושיחה בטלה, שאם כן הוא עושה, עבירה היא בידו, ולא נצטוינו על ככה, רק על שמחה של מצוה. על כן יאכל כאוכל לפני המלך, והשלחן מלא דברי תורה ויראת שמים, ביתר שאת מכל ימות השנה. ויאכל לשם מצוה, ככהן האוכל קדשים. עכ"ל. וע"ע לעיל הערה 20 מספר משלי יעקב.

יאכל כאוכל לפני המלך, והשלחן מלא דברי תורה ויראת שמים

עב. וכ"כ החיד"א ז"ל (מורה נאנע - סימן ט' אות כ"ט): בערב יום הכיפורים גם שיאכל כמצותו, מורא שמים יהיה חופף עליו. עכ"ל. וע"ע לעיל בסעיף ס"ד.

מה לאכול

עג. כתב בספר של"ה הקדוש (מס' יומא - פרק נר מנא): נראה בעיני הנהגה ישרה, ערב יום כפורים יאכל לשובע נפשו מאכלים טובים, מה שזימן לו ה' יתברך. ולערב לא יאכל רק מאכלים חשובים וקלים. וכן כתב הכל בו (סימן ס"ח) בשם מהר"ם, הטעם שיש לאכול מאכלים קלים - כדי שלא יהיה שבע ומתגאה. וזה לשון סדר היום (סדר עני י"ב): סעודה המפסקת, יתחיל בה מבעוד יום, כדי שיוכל לנוח מעט מאכילתו קודם שילך לבית הכנסת, ולא יטריד עליו אכילתו בתפילתו, שלא ימצא עכור בתפילתו, ולא יוכל לכוין בה כראוי, והחכם עיניו בראשו, לאכול דברים טובים ומטעמים טובים, מעטי הכמות ורבי האיכות, שיוכל לסמוך עליהם כל היום, ולא יזיקו לו. וזהו דרך החכמים ובעלי השכל. גם כדי שלא יצטרכו לצאת מבית הכנסת לעשות צרכיהם, עכ"ל [סדר היום]. עכ"ד השל"ה.

עד. וכע"ז כתב בטור ברקת (סימן מ"ח ס"ק א') וכה דבריו: בערב יום הכפורים אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, אשר ליום המחרת אומר השטן לפני הקב"ה "יש לך אומה למטה דומה למלאכי השרת" (פרקי דרבי אליעזר - פרק מ"ו), ובזה לא יצטרך להסך רגליו. וגם יש תועלת מיד - כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלה (בערב יוהכ"פ). עכ"ל, וע"ש עוד.

עה. ובספר יסוד וישראל העבודה (שער י"א פרק ה') כתב: והחכם עיניו בראשו שלא למלאות בטנו מאכילה גסה, שבודאי אחר כמה שעות יתחרט בעצמו, כי יזיק לו, וגם יבוא לידי ביטול תפילה. ודי בזה. ויזהר מאד בעניינים ולימוד על שלחנו. עכ"ד.

לא יאכל אכילה גסה

עו. כתב בספר מטה אפרים (סימן מ"ד-מ"ה סעיף י"ח, וכ"כ צמח אדם - קמ"ד א'): יש למנוע מלאכול מאכלי חלב חמין וביצים ושום, לפי שהם מרבים זרע, ודברים המרבים זרע אין לאכול כל היום. ולכן אין לשתות יין ישן. וקאווי או טייא עם חלב אין להקפיד. עכ"ל.

יש למנוע לאכול דברים המרבים זרע

סעודה ראשונה

עז. ראה לעיל סעיף מ"ב ואילך, עניני מצות אכילה בערב יום כיפור.

עח. כתבו האחרונים ז"ל שמצוה לאכול דגים בערב יום כיפורים בשחרית דוקא, ויש לזה קצת סמך מן המדרש (ג'ר י"א ד'). ונראה שיש טעם לזה, כי הדגים רומזים לעינא פקיאח ביסוד, שהוא בחינת היום הזה, בסוד הפסוק (גלאשית מט כ"ג) "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", "וטוב עין הוא יבורך" (משלי כ"ג ט'). (בן איש חי ה' שנה א' - וילך אות א').

מנהג לאכול דגים בסעודת שחרית

טבילה במקוה

מנהג

עט. מנהג לטבול בערב יום כיפור. (טור ושלחן ערוך או"ח תר"ו ד', ומשנה גדולה ס"ק י"ז). כבר נהגו כל ישראל לטבול הטבילה הזאת, ומנהג של ישראל תורה. (פדר היום - סדר יוסף).

פ. הוא מנהג קדום מימות עולם, כמש"כ בספר אור זרוע (ה' יוסף ס' רע"ז): ערב יום הכפורים מנהג לטבול כו'. והראה שטובלין, מדאמר במדרש ר' תנחומא סוף פרשת ואתחנן (בתנחומא לפנינו למא, ואמא נמדרש דברים כ"ג ז', וכו' ילקוט דברים ו' ס' תמל"ד) רבנין אמרי אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכים אומרים אותו ("ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד") בפרהסיא. ואמרין בפרקי דרבי אליעזר (פסק מ"ו) ראה סמאל שלא מצא חטא בישראל ביום הכפורים, ואמר לפני הקב"ה "רבונו של עולם, יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת; מה מלאכי השרת יחופי רגל, אף ישראל כן ביוה"כ; מה מלאכי השרת אין להם קפצין, וכו'; מה מלאכי השרת נקיים, כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים, וכו'. ומדקאמר שישראל נקיים, דהיינו שטבלו, [שמע מינה] שכן מנהג בישראל לטבול בערב יום הכפורים. עכ"ד.

מנהג קדום מימות עולם

פא. ובספר כף החיים (או"ח תר"ו ס"ק ג') הביא מקור לטבילה זו מזהר הקדוש (פמס דף יד): ובעיני בני היכלא בתשעה לירחא למעבד חדוותא ולמטבל בנהרא לדכאה גרמייהו וכו' (וצריכים בני היכל בתשעה לחודש [תשרי] לעשות שמחה ולטבול בנהר לטהר גופם וכו'). ע"כ.

מקור מזהר הקדוש

פב. וכתב השל"ה ז"ל (מס' יומא - פרק נר מצוה): מצות הטבילה בערב יום כפורים היא מצוה גדולה, והיא יתר בקודש משאר קדושות הטבילות שבכל ימות השנה, מי שנוהג בהם. עכ"ל.

מטעם טבילה זו

פג. אפילו האנשים שאינן זהירין כל השנה בטבילה, עכ"פ בערב יום הכפורים צריך לטבול ולהיות נקי משום יום הקדוש. (ביאור הלכה - סימן תר"ה יכול לענות).

כל אי צריך לזהר בטבילה זו

טעמי המנהג

פד. הוא טוב ויפה לטהר עצמו מבעל קרי לפחות ביום הקדוש הזה, כיון שמן הדין היה שבעל קרי אל יתפלל, ואפילו בשאר ימות השנה, עד שיטבול, ומפני שלא יכלו רוב הציבור לעמוד בה ביטלוח לטבילתו, ראוי הוא שליום אחד בשנה שהוא אדיר ונורא, שנעמיד הדין על מקומו ולא נתפלל בו עד שנטבול. (סדר היום - סד' יוס"פ, ועי' רמ"א - אורח מר"ו ד').

להתפלל
במטהרה

פה. ועיין בשל"ה דאפילו מי דס"ל דטבילה משום קרי, אפילו הכי אם טבל בערב ראש השנה, יחזור ויטבול, דשמא ראה מים חלוקים או עכורים, עיין במשנה פ"ח דמקוואות. (מגן אברהם סימן מר"ו ס"ק מ').
ובספר חיי אדם (קמ"ד ז') כתב: מצוה לטבול בערב יום הכפורים אע"פ שהוא טהור מטומאת קרי, ומכל שכן כששימש מטתו, כדי שיהיה נקי וטהור ביום הקדוש. עכ"ל.

מצוה לטבול
אפי' אם
טהור
מטומאת קרי

פו. כתב בספר מהרי"ל (ה'ל' ערך יום כיפור - אות ג') שעיקר טבילת ערב יום כיפור משום תשובה היא, (ע"ש ראיותיו). וכיון דטבילה זו משום תשובה היא, גם אם טבל בערב ראש השנה ולא ראה שום קרי אח"כ ולא נטמא, מ"מ יחזור ויטבול האידנא, לטהר לתשובה. עכ"ד.
וכ"כ בספר תניא רבתי (ה'ל' משנה - סימן ע"ג) שטבילת ערב יום כפור משום תשובה היא.

מטהרים
לתשובה

פז. ובספר כף החיים (אורח מר"ו ס"ק ז') כתב שטובלים טבילה זו גם כדי לקבל הארת יום הכפורים, ע"ש. וכע"ז במור ברקת (סימן מר"ו ס"ק ד').

לקבל הארת
יוחכ"פ

פח. עיין לעיל סעיף ס' מספר שפתי כהן עה"ת (ויקרא כ"ג כ"ז) שכתב דכוונה אלקית היתה בבריאת עולם להיות הברואים כולם כמלאכים, ואחר שחטא אדם והלך אחר תאוות הגופניות ונתפתה אחר יצר הרע ולא נעשית הכוונה, גזר הקב"ה שיום בשנה יהיו כמלאכים בלא אכילה ושתייה ובלא עשיית מלאכה, אלא להיותם כל אותו יום עובדים להקב"ה כמו המלאכים, ובזה תתקיים הכוונה, כי יום בשנה נחשב כמו שנה. וזהו יום הכפורים, ע"ש. ולפי"ז פשוט דמן הראוי הוא להיות ישראל טהורים ליום הקדוש, דמה מלאכי השרת נקיים אף הם יהיו נקיים ביום הזה (עי' דברים כ"ג ז'). (בנ"ל עני"ד).

להדמות
למלאכים

פט. ובחיבור התשובה להמאירי ז"ל (מאמר ז' פסק מ') כתב: נהגו זקנים לטבול בו (בערב יום הכפורים) וכו'. וטבילה זו אינה מתקנת חכמים (ר"ל אינה תקנת חכמים שחייב לקיימה מן הדין (המלקט)), אלא ממנהג זקנים כדי לטהר את גופם ולנקותו עד שמתוכה יתעוררו לטבילת הלב, על דרך אמרו (ישעיה ט' ט"ז) "רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני". עכ"ד.

לעורר נפשו
לטהר את הלב

✧ מתי טובלים

צ. יכול לטבול מתי שירצה, רק שיהיה קודם הלילה. (שלחן ערוך או"ט מ"ו ד'). ויש
אומרים שתהא דוקא אחר חצות היום, שיראה שמשום טהרת יום כיפור הוא טובל.
מתי שירצה - וי"א אחר
(לבוש או"ט מ"ו ד', וכ"כ גמטה משה - סימן מ"מ).²⁴

צא. וטוב הוא שיטבול קודם תפילת מנחה כדי שתפילת מנחה וגם וידוי תעשה
בטהרה ובנקיות. וכן נוהגים. (מהרי"ל - הל' ערנ' יוס כיפור א"ט ג', וכ"כ צ"ח - שם ס"ק ד',
ונמשנה ברורה שם ס"ק י"ט).

צב. ומקצתן נוהגין לטבול אחר סעודה המפסקת כדי שיהיה סמוך ליום כיפור.
(משנה ברורה שם).

✧ הנהגות טבילה זו

צג. יהיה כוונתו, שעושה הטבילה בשביל תשובה ובשביל טהרה, כי יש דעות
שונות בזה, ומכל מקום אלו ואלו דברי אלקים חיים. (של"ה - מס' יומא - פרק ג' מ"א).
יכוון בשביל
תשובה
ובשביל טהרה

צד. כתב בספר ראשית חכמה (שער האהבה - פרק י"א) שעיקר הטהרה הוא שיטהר עצמו
מכל עון ואשמה, כמו שאמר הכתוב (יחזקאל ל"ו כ"ה) "וזרקתי עליכם מים טהורים
וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם", ע"ש. כזה ראה וקדש
עצמך מכל טומאת עבירות והרהורי עבירה, בענין שתהיה מנוקה מכל חטא ועון
ואשמה ביום טהרתך במים.
וראוי הוא, קודם שיכנס אדם למקוה, שיהרהר תשובה מעוונותיו, ויתודה ג"כ,
כי עיקר הטבילה לבעל תשובה היא, לטהר עצמו מעוונותיו, כנזכר. לזה צריך
לשים בלבו לשוב מעוונותיו מכל וכל, וכו'. ולזה נכון שיתודה קודם שיכנס
במקוה, או לפחות בהרהור. וכן הוא בראשית חכמה (שם). (של"ה מס' יומא - פרק ג'
מ"א).

צה. וכ"כ בספר פלא יועץ (עין "כפור"): יטהר עצמו מבית ומחוץ - שיפנה ויטהר
גופו במקוה טהרה לשם תשובה ולא יעבור, ויקדים תפילה והרהורי תשובה.
עכ"ד.

צו. יטבול בהכנעה גדולה. (מורה באצבע [להחיד"א ז"ל] - סימן ט' אות ר"ע).
יטבול
בהכנעה גדולה

²⁴ בספר חיי אדם (קמ"ד ו') כתב: עיקר זמן הטבילה לאחר חצות. ומיהו הרוצה להקדים, לא יקדים
משעה ה' על היום - שעה אחת קודם חצות. עכ"ל. וכ"כ בטור ברקת (סימן מ"ו ס"ק ד'), שהטבילה
תהיה לאחר חצות.

צז. כתב הרמ"א ז"ל (א"ח מ"ו ד'): אין צריך לטבול רק פעם אחת משום קרי. וה"ה דהטלת ט' קבין מים נמי מהני. עכ"ד. וביאר המשנה ברורה (ס"ק כ"א) דכיון דס"ל שטובלים משום קרי, לכן די בפעם אחת. אבל יש אומרים דטעם הטבילה משום תשובה, ולפי זה יש לטבול ג' פעמים, וכ"כ הרוקח. [וכן מהרי"ל היה נוהג לטבול ערב יום כפורים ג' פעמים (ש"ה - מס' יומא פרק נ"ז מ"א)].
ועיין במגן אברהם דאף למאן דס"ל דטעם הטבילה משום קרי, אפילו הכי צריך תמיד לטבול בערב יום כיפור אפילו אם כבר טבל ערב ראש השנה ולא ראה עוד קרי. עכ"ד המ"ב.

כמה פעמים לטבול: למאן דס"ל שטובלים משום קרי, פעם אחת - ולמאן דס"ל משום תשובה, ג' פעמים

צח. וגם בספר חסידים (סימן ש"ד) כתב שיש לטבול ג' פעמים, ע"ש. ובספר ש"י"ה (מס' יומא - פרק נ"ז מ"א) הביא בשם ספר חסידים שראוי לטבול שלש פעמים - כנגד חטא ועון ופשע.

צט. בספר זור ברקת (סימן מ"ו ס"ק ד') כתב שיש לטבול ב' פעמים - א', להעביר טומאת קרי, שמא יצאו טיפין עם מי רגלים; ב', לקבל קדושת היום טוב, כמו שמטהר עצמו ברגל. ואם הוא ערב שבת, טובל ג' פעמים. ע"ש.

בי טבילות, ובשבת בע"ש ג' טבילות

ק. ועוד כתב בספר ש"י"ה (מס' יומא - פרק נ"ז מ"א): כבר כתבתי למעלה במאמר האותיות באות ק' - קדושה, שאפילו בטבילת כל ערב שבת ראוי לטבול י"ד טבילות, עיין שם באורך הטעם. אם כן, מכל שכן עתה ליום האדיר. ושמעתי כי היו כת חסידים בזמננו שטבלו ביום הזה ל"ט טבילות - נגד המלקות, ואז האדם מתעורר במאד, ובווער הקדושה בלבו, ונתקיים בו (מ"א ס"ו י"ג) "באנו באש ובמים". עכ"ל.

י"ד טבילות

יש שנהגו לטבול ל"ט טבילות

(ומ"מ אם בא למקוה בשעה שרבים טובלים והמקום צפוף, פשוט וברור דאין להתעכב במקוה כדי לטבול הרבה טבילות, שגורם בזה צער ודוחק [וגם ביטול זמן] לאחרים, ועולה הוא עושה קרוב וסמוך ליום האדיר (ובפרט שלרוב הדעות אין ענין לטבול יותר מג' פעמים). והרצתו להחמיר בזה, יקדים ביאתו למקוה לשעה מוקדמת - קודם זמן הדוחק. ואם איחר, לא יטבול אלא פעם א' או ג' פעמים, ולא יותר, כנ"ל. (פשוט).

לא ירבה בטבילות בזמן שצפוף במקוה

תפילת מנחה בערב יום כיפור

מתפללים קודם סעודה המפסקת

קא. תנו רבנן, מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה, שמא תטרף דעתו בסעודה (יומא פז:). לפיכך מקדימין ומתפללין תפילת המנחה (אשר בה אומרים הוידוי) קודם שעת אכילה. (תניא רבתי - פרק ע"ט).

אמירת וידוי

קב. מצות הוידוי מן הדין הוא כשיכנס יום הדין ויחשך ויתקדש היום, שהוא זמן התחלת הכפרה, ולא קודם לכן. אלא שחשו חכמים (יומא פז:) שמא תיטרף דעתו באכילה בסעודה מפסקת, שמא ישתכר וכיצא בו ולא יוכל להתודות, לכך תקנו שיתודה כל אדם בערב יום כיפור במנחה קודם שיאכל סעודה המפסקת. (לבוש א"ח תר"ז א').

טעם אמירתו:
שלא יאריך
דבר קלקלה
בסעודה

קג. ובספר יצרות דבש (ס"א ד"ט ז') כתב: לעולם כאשר לאחר חצי היום השמש למערב נוטה ונטו צללי ערב, כבר החל ענין יום הבא. ולכך בחורבן בית המקדש בעו"ה עיקר היה ב', אבל בט' נטו צללי ערב החל הצרה והשממה בעו"ה. וכן תמיד. ולכך בערב יום כיפור כאשר נטו צללי ערב, כבר החלה קדושת יום הכפורים, וקבעו חז"ל במנחה להתודות. עכ"ל.

ועוד, שבשעת
מנחה כבר
החלה קדושת
יו"כ

קד. כתב בספר פדר היום (סדר יום הכפורים) שיתודה בהכנעה וכובד ראש, שכיון שזה הוידוי נתקן על שמא יחנק בסעודה וישאר בלא וידוי, א"כ הרי הוא חשוב כוידוי היום עצמו, וצריך לכוין בו כראוי כמי שעומד על פרק המיתה - שחזור מלב ומנפש. עכ"ד.

יאמר וידוי זה
כראוי, כוידוי
יוה"כ עצמו

סעודה המפסקת

קה. ראה לעיל בסעיף מ"ב ואילך עניני מצות אכילה בערב יום כיפור.

מתי יאכל סעודה המפסקת

קו. כתב בספר פדר היום (סדר יום הכפורים): סעודה המפסקת, יתחיל בה מבעוד יום כדי שיוכל לנוח מעט מאכילתו קודם שילך לבית הכנסת, ולא יטריד עליו אכילתו בתפילתו. עכ"ל. וכ"כ בספר פלא יועץ (עקב "כיפור"): יסב על שולחנו בעוד היום גדול לסעוד סעודה המפסקת, באופן שיהא לו זמן להתנהל לאטו ושינוח המאכל שבמעיו קודם לכתו לבית הכנסת. עכ"ל.

ראוי
להתחיל
בעוד היום
גדול

מה יאכל

קז. ראה לעיל סעיף ע"ג ואילך.

קח. אין לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל (שלחן ערוך אורח חיים ד'). וכן אין אוכלים דברים המחממים את הגוף (כגון בשמים וכרכום [שקורין זאפרין] ויין טוב (מ"ג ס"ק ט"ו)), שלא יבא לידי קרי (וביום הכפורים אסור לו לטבול. (מ"ג ס"ק י"ו). אין איסור בדברים המחממים אלא כי אם בסעודה המפסקת (מ"ג ס"ק ט"ו)). וכן אין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגין לאכלן (דברים המרבים זרע היה ראוי להיות נוהר שלא לאכול כל היום, אכן העולם נוהגין לאכלן בשחרית. ובמגן אברהם מיישב המנהג, ועיקר טעם המנהג משום שהם מאכלים קלים (מ"ג ס"ק ט"ו)). (רמ"א ס).

קמ. בסעודה המפסקת נהגו לאכול בשר, שהיא עיקר הסעודה; ודוקא בשר עוף. (משנה ברורה ס"ק ט"ו). וע"ע במשנה ברורה שם עוד כמה פרטי דינים ומנהגים.

קי. בספר פלא יועץ (עין "זיכרון") כתב: יהא מאכלו בסעודה המפסקת מעט הכמות רוב האיכות, כגון מרק טוב ומעט בשר עוף. עכ"ל.

מתי גומרים סעודה זו

קיא. צריך להפסיק לאכול קודם בין השמשות, כדי להוסיף מחול על הקודש. (שלחן ערוך אורח חיים ט"ז א').

ובספר מטה אפרים (מ"ג ג') כתב שהמנהג להפסיק מאכילה כשיעור שעה קודם לילה, כיון שצריך שהות לברך ברכת המזון ולברך הבנים ולילך לבית הכנסת, לפי מה שנוהגים להתחיל "כל נדרי" מבעוד יום, וכו', ולכך יש להפסיק מאכילה שיעור גדול שיספיק לכל זה. עכ"ד. (ומ"מ עדיין מותר לאכול עד סמוך לבין השמשות, כל עוד שלא קיבל עליו קדושת היום).

ברכת המזון

קיב. אחר גמר הסעודה אומר "שיר המעלות". ונוהגין לומר בכוונה עצומה ובבכיה - בהעלות על לבו כי עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו (ימיה מ' כ'), ועדיין לא שבנו שיבת ציון. וכן בברכת המזון, שיש בו בקשות עצומות על ירושלים ובנין בית המקדש, לחיים טובים, ופרנסה טובה, ועל ביאת מבשר צדק משמיע ישועה ונחמה ושאר בקשות שיש בהן חיי נפש, שיש לאמרם בכוונת הלב בהתעוררות רב - לחלות ולחנן למלך המשפט לפני בוא יום הגדול והנורא שחותם כל אדם בו, והכל הולך אחר החתום (נרמז יג'), ויפה שעה אחת בתשובה ותחנונים, ויתעוררו מליצי יושר יבואו ויגידו צדקתם ויכריע הכף לזכותו שיצא ביום הקדוש בדימוס בדינו. (מטה אפרים - מ"ג ז').

ברכת הבנים

ק"ג. המנהג לברך את הבנים קודם שנכנסין לבית הכנסת, שאז כבר חל קדושת היום ושערי רחמים נפתחים. (חיי אדם - קמ"ד י"ט).

טעם
המנהג

קיד. ובספר יסוד ויורש העבודה (שער י"א פרק ה') כתב: קודם שילך לבית הכנסת, יברך את בניו בבכיה עצומה. ועיקר הברכה יהיה שיהיו עובדי ה' יתעלה כל ימי חייהם, ויתן להם הי"ת שכל ובינה בתורתו הקדושה, ותשוקה גדולה בלימוד תורתו הקדושה יומם ולילה, ויתן להם חיים ושנים ארוכים, ויזכה לראות מהם בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות כל ימי חייהם. עכ"ל.

קטו. יברך את בניו בבכי ובדמעות שליש למען יקים ה' את דברו ויקבל תפלתו ויעתר אל אלוה וירצהו. (מטה אפרים - מרי"ט ז').

יברכם
בבכי
ובדמעות שליש

קטז. כתוב בספרים הקדושים דצריך האדם להתאמץ מאד ולהשתדל לקבל ברכת אביו ואמו, ואפילו בכל ימות השנה, ומכל שכן בערב יום הכפורים. ואמרו רז"ל במדרש שכל הטובה והממלכה שיש לזרעו של עשו הוא על שהחשיב ברכת אביו וצעק "ברכני גם אני אבי", ועיין בספר פלא יועץ מה שכתב בזה²⁵. (אלף המגן - סימן מרי"ט ס"ק ד').

ראוי להשתדל
חרבה לקבל
ברכת אביו

סדר הברכה

ק"ו. כתב בספר דבש²⁶ (להחיד"א ז"ל) [ג' ט', הוצא נספר פלא יועץ - ערך "נרות"] דאיתא בזוהר הקדוש (ס"א דף ק"ז) דכשאדם רוצה לברך לחבירו או לבנו וכיוצא, צריך לברך בתחילה להקב"ה, ואי לא מברך תחילה להקב"ה אותן הברכות לא מתקיימין. וכן היה מנהג הרב עיר וקדיש סבא קדישא כמוהר"ר יעקב חזק ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק פאדובה, דכשבא אליו אדם אחד לברכו, משים ידו על ראשו ואומר "יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא" ואח"כ מברך לאיש ההוא או לנער וכיוצא. עכ"ד.

יברך תחילה
להקב"ה

²⁵ דברי הפלא יועץ (ערך "נרות"): יש לאדם להתאמץ ולהשתדל מאד לקבל ברכת אביו ואמו. ואפילו אם אינו סמוך על שולחנם ורחוקה ישיבתו מהם, לא יתירשל מלילך בכל ליל שבת ויומו ובחגים לנשק ידיהם ולקבל ברכתם. שמלבד שהברכה היא קרובה להתקיים על שהם מברכים אותו מלב ומנפש בלב שלם כרחם אב על בנים, עוד בה כי למצוה תחשב לו על היותו מכבד אביו ואמו, ובא בשכרו. ואמרו במדרש שכל הטובה והממלכה שיש לזרע עשו הוא על שהחשיב ברכת אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה באומרו "ברכני גם אני אבי" (גלאשית כ"ז לד). כו'. והמברך ישא ברכה מאת ה'. עכ"ל.

קית. כתב בספר חיי אדם (קמ"ד י"ט) שזהו הנוסח שאנו מברכים:

[ע"פ הנ"ל בסעיף ק"ו, יש להקדים: יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא:]

נוסח הברכה

לבן: ישמך אלקים באפרים ובמנשה:

לבת: ישמך אלקים בשרה רבקה רחל ולאה:

יברכה ה' וישמרה: ואר ה' פניו אליה ורחם: וישא ה' פניו אליה וישם לה שלום:
ויהי רצון מלפני אבינו שישמם שיתן בלבך אהבתו ויראתו, ותהיה
יראת ה' על פניך כל ימי חייך שלא תחטא, ויהי חשקך בתורה ובמצוות,
עיניך לנכת וביטוי, פיה ידבר חכמות, ולבך יתנה אימות, ידיך יהיו עוסקות
במצוות, רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שישמם. ויתן לה בנים ובנות
צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם. ויהי מקורך ברוך.
ויומין לה פרנסתה בהתר ובנחת וברוח מתחת ידו הרחבה, ולא על ידי
מתנת בשך ודם, פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה'. ותכתב ותחתם לחיים
טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל, אמן:

❧ בעת ההיא גם מעוררים הבנים והבנות שילכו ביראת אלקים וכו'

ק"ט. כתב בספר יסוד ושוש העבודה (שער י"א פרק ה') שבעת ברכת הבנים בערב יום
כיפור, גם יוכיח אותם שילכו ביראת אלקים כל ימיהם. ויכוין בתוכחה זו לתת בזה
נחת רוח להבורא ית"ש. עכ"ד.

וכ"כ בספר מטה אפרים (מ"ט ז'), שאגב הברכה, גם מעוררים הבנים והבנות
שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמרו ולחזק לבבם לתורתנו הקדושה, כי
בעת ההיא מורך בלבבם מאימת הדין והדברים עושים רושם ונכנסים ללב ביושר.
עכ"ד.

בעת ההיא
הדברים
עושים רושם
ונכנסים ללב
ביושר

❧ ההליכה לבית הכנסת

קב. אחר סעודה המפסקת, חרדה ילבש, וילך לבית הכנסת באימה ביראה ברתת
וזיע לקבל קדושת היום האדיר והנורא. (פלא יועץ - עין "כפור").

קבא. ילך לבית הכנסת מתוקן ומהודר מלובש בגדים נקיים ולבנים אם יוכל, וישב
במקומו וספרו או מחזורו בידו, ולא יסיח דעתו לשום דבר בעולם אלא בעניני
תפילותיו וזמירותיו. (סדר היום - סלר יוה"פ).

תפילה זכה - קבלת יוהכ"פ - תוספת יו"ט

וידוי אחר סעודה המפסקת - תפילת זכה

קבב. לדעת הרמב"ן ז"ל (יומא פז:) צריך שיתודה לאחר שיאכל סעודה המפסקת, קודם שיכנס ליום, כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום; ואע"פ שהתודה קודם אכילה, חוזר ומתודה בזמנה עם חשיכה סמוך ליום עצמו, שמא אירע דבר קלקלה של חטא בסעודה. ע"ש.

והובאו דבריו בבית יוסף (או"ח סימן מ"ז אות א'), אבל סיים הבית יוסף ז"ל: והעולם לא נהגו כדברי הרמב"ן. עכ"ל.

דעת הרמב"ן
שצריך שיתודה
סמוך ליום
עצמו
כתב הב"י
שלא נהגו
כדברי הרמב"ן

קבנ. ובספר ש"ייה הקדוש (מס' יומא - פרק נ"ז מ"א) הביא דברי רמב"ן, ודברי הבית יוסף, וכתב: ואע"פ שהבית יוסף סימן תר"ז כתב "והעולם לא נהגו כדברי הרמב"ן", מ"מ אני אומר הנוהג כדברי הרמב"ן הוא מנהג טוב וישר בעיני אלקים. וכן אני נוהג, כשאני רואה בין השמשות ממשמש ובא והוא סמוך לחשיכה, אני מתודה בכל יכולתי. עכ"ל.

ראוי להחמיר
בדעת הרמב"ן

וכ"כ המשנה ברורה (מ"ז ס"ק א'), וז"ל: יש פוסקים שסוברין שצריך להתודות גם אחר אכילה קודם חשיכה, וראוי להחמיר כדעה זו (של"ה), וכן נהגו בזמנינו - שאומרים אז "תפילה זכה" (שיש בה וידוי). עכ"ל.

ובספר כף החיים (או"ח מ"ז ס"ק ז') שהביא מהפרי חדש (סימן מ"ז ס"ק א') שהספרים נוהגים לומר "לך אלי תשוקתי" שיש בה וידוי. וצריך לקום בשעת הוידוי לקיים סברת הרמב"ן. עכ"ד.

וכן נוהגים
בזמנינו - עיי'
אמירת
"תפילה זכה"

קבלת יום הכפורים - תוספת יוהכ"פ

קבד. צריך להוסיף מחול על הקודש, קודם בין השמשות, מעט או הרבה. (ש"חן ערוך או"ח מ"ח א').

קבה. בליל שבת הקבלה היא באמירת "בואי כלה" ו"מזמור שיר ליום השבת". אך בליל כיפור, חל התוספת בברכת "שהחיינו". ואם קיבל התוספת בפירוש בפיו, חל מעת קבלתו. (בן איש חי - הל' שנה א' - פרש"י וילנ' י"א).

קבו. ראה לקמן סעיף קצ"ח שבזה שמוסיף מחול על הקודש ומתענה מעט קודם שתחשך, הרי הוא כאילו מתענה תשיעי ועשירי, ובה לא יחסר לו מהעבודה שהיתה בזמן שבית המקדש היה קיים, ע"ש.

יום כיפור: כללי

קבו. "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלמ ו' כ'). ולכן יכסוף ויחכה להגיע ליום הכיפורים - למען יתרצה אל ה' יתברך, (וראה עוד לקמן סעיף קנ"ו ואילך).
(ע"פ שיעורי תשובה - שער ד' אות ט').

קבה. כל קדושת העשרה ימים הללו (עשרת ימי תשובה), כולם ענפים יונקים מן השורש, ואב לכולם שהוא יום הקדוש והנורא, יום הרחמים והסליחות יום הכיפורים, שהוא עצם הרחמים, כנראה מפעולותיו, "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז ל'). ועצם היום מכפר. ובגלות המר אין לנו לא מזבח ולא קרבן - רק קדושת יום הקדוש הזה, המטהר אותנו מכל אשמה ומכל פשע, והיינו עם התשובה. (דרושי הצ"ח - דרוש ג').

דוגמת עולם הבא

קבט. יום הכפורים, הוא בדמיון קדושת השבת שאסור בכל מלאכה. וכמו שהשבת דוגמת עולם הבא, כן הוא יום הכפורים; ויותר ממנו, שיום הכפורים אין בו לא אכילה ולא שתיה - דוגמת עולם הבא. (מהרש"א - ר"ט מסכת יומא). וע"ע לעיל סעיף ס' מספר שפתי כהן עה"ת.

יום אדיר - לפי מה שיתעורר בו כך ימצא עזר כנגדו לכל השנה קל. כתב בספר פלא יועץ (עין כיפור): יום כיפור, הוא יום אדיר בימי שנה.

ואשריהם ישראל, כולם מתעוררים בימים האדירים, ובפרט ביום הכפורים, כי ה' משמים השקיף על בני אדם ונותן בלבם פחד הדין הגדול והנורא והתעוררות תשובה, ומי יתן להם לבבם זה להם כל הימים, אבל כבר אמרו (נחמ"ל): שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, רק בחמלת ה' את עמו ישראל עם קרובו יאר פניו להם בימים האדירים האלה באור היראה והפחד, ומזיו שפעתם של הימים האלה ימשך לאדם לכל השנה, ולפי מה שיתעורר בימים האדירים האלה ויתחזק ליראה את ה' ויעשה גדרים וסייגים לעצמו ויקבל עליו להתנהג גם אחר יום הכפורים בדרכי התשובה, כך ימצא עזר כנגדו לכל השנה ליראה את ה', ויראת ה' טהורה עומדת לעד, ויעלה במעלות עד אשר יטהר מטומאתו ומצא כדי גאולתו. עכ"ל.²⁶

²⁶ וכע"ז כתב הפלא יועץ בערך "ראש השנה", וכה דבריו: כתבו המקובלים שלהיות שכל התורה כלולה ביראה ואהבה, יראה על מצוות לא תעשה, אהבה על מצוות עשה, והן האדם להיותו חומר עכור עפר מן האדמה דומה למי שעניני סגורות ויושב בבית אפל שעולם חושך בעדו, וצריך לזה שיפתח עיניו וגם שיבואו לו נר כדי שיראה מאורות, דבחדא לא סגי, אמנם כשיבואו לו נר אף אם עיניו סגורות מרגיש קצת באור הנר, ואם יפתח עיניו מעט יראה אור מעט, ולפי השיעור שיפתח עיניו ככה יראה אור הגדול מהנר הגדול אור בהיר. כן האדם, מחמת שעניני שכלו סתומים מלהסתכל במושכלות ומלהשתדל על כך, וגם שהוא יושב בעוה"ז, עולם השפל ואפל, מתוך כך הכסיל בחושך הולך, טח מראות עיניו מהשכיל לבו איך ליראה ולאהבה את ה' הנכבד והנורא, ואינו מרגיש ביראה ואהבה כלל, ואינו יכול לכוין דעתו מאחר שאינו יודע טיבה של אהבה ויראה רק מן השפה ולחוץ, שאינו רואה ממז צריך לירא ולמי צריך לאהוב, ואינו מתעורר לכך.

יום מתן תורה - יום שנבנה בו העולם הכללי והפרטי

קלא. כתב בספר עוללות אפרים (מאמר קפ"ב): יום כיפור הוא יום מתן תורה, דאע"פ שנתנו הלוחות בששה בסיון, מ"מ כבר נשתברו הלוחות בעון העגל, וביום כיפור ירד משה ובידו לוחות האחרונות. ואם כן, יום זה נקרא יום מתן תורה. וכן איתא במסכת תענית פרק ד' (דף טו): "ביום חתונתו" (ש"י הש"ס ג' י"א) זה מתן תורה, פירש"י שבו נתנו לוחות אחרונות.

וא"כ קיום השמים והארץ היה תלוי ביום כיפורים, שבו נבנה העולם הכללי אחר שהיה תוהו, כמו שאמרו (ע"ט). "שני אלפים תוהו", פירש"י תוהו בלא תורה. וכשם שיום זה הוא יום בנין העולם הכללי, כך הוא בנין העולם הפרטי - והוא האדם; אחרי אשר היה מסגל עוונות כל השנה עד אשר השחיר הצלם האלהי ומשחת מאיש מראהו והוא פנים קלקל לא תואר ולא הדר לו, וביום קדוש זה אשר הוכן ליום מחילה, הרי אמנם היום הזה חזר הבנין הבית האנושי לאיתנו. עכ"ד.

אין לשטן רשות לקמרג על ישראל ביום הכפורים - גדרים בזה -

חולשת היצר הרע ביום כיפור

קלב. איתא במסכת יומא (כ): שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני. ממאי? אמר רמי בר חמא, "השטן" בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי - תלת מאה ושיתין וארבעה יומי אית ליה רשותא לאסטוני; ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני. עכ"ל. וכן איתא בויקרא רבה (כ"א ד'): "השטן" גימטריא שס"ד, שכל ימות השנה השטן מקטרג, וביום הכפורים אינו מקטרג. עכ"ל, וע"ש עוד.

קלג. בדרושי הצ"ח (דף כ"ג) כתב שיעקב קנה יום זה מעשו, שלא יהיה לסיטרא יעקב קנה יום זה מעשו דיליה רשות לסטוני, ע"ש.

קלד. הרשב"י ז"ל [תלמיד הקדוש רבינו אפרים וידאל, תלמיד הר"ן ז"ל (שם הגדולים - גדולים ש' משטין מפני שהתשובה נתקבלה והחטא הוא כמי שאינו קטן)] (נספחו "לוהט משפט" על איז - פרק ל"ב) כתב: אמרו חז"ל יודעי האמת, כי ביום הכפורים לית ליה רשותא לאסטוני, לפי שאין כאן חטא, שהתשובה נתקבלה והרי הוא כמי שאינו. עכ"ל. וע"ש במאירי על מסכת יומא (שס).

מה עשה הקב"ה, שרצה לזכות את ישראל עם סגולה? נתן להם מועדי ה' מקראי קדש, אשר בהם משפיע עליהם הקב"ה שפע קדושה ומאיר אורו. בראש השנה וימים נוראים מאיר אור הפחד והיראה. וזהו הטעם שאין לך אדם מישראל שלא יהא מרגיש יראה ופחד, כל אחד לפי בחינתו ולפי הכנתו שעשה מקודם, ולפי פתיחת עיניו. יש ירא יראת הרוממות, ויש ירא יראה מועטת, יש ירא יראה גדולה, ויש יותר ויותר גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם. ולפי השפע והארה שמקבל בראש השנה, כך נמשך עליו ונשאר הרושם לכל השנה! וזהו סוד הכתוב (משלי ט"ז ט') "באור פני מלך חיים". הנה כי כן לו בכח יגבר איש בראש השנה להיות לבו מלא יראה ורתת וזיע מפחד ה' ומהדר גאונו. ואע"פ שאמרנו שתלוי בהכנתו של אדם, מ"מ מאחר ששערי יראה פתוחים, בהתעורר אדם עצמו ימצא עזר כנגדו ומצא כדי גאולתו, וחייתה נפשו לכל השנה כולה, ובלבד שלא יסיח דעתו, כי אם כל היום יהיה רק עסוק להעמיק ולהתמיד במחשבתו ליראה את ה' הנכבד והנורא יראת הרוממות בגין דאיהו רב ושליט עיקרא ושורשא דכל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב. עכ"ד.

קלה. אבל ביפה תואר (ויקרא רנ"א כ"ד) דחה פירוש זה, וכה דבריו: אין לומר דמה שאמר הכא דאין לו רשות לקטרג היינו משום דישאל צדיקים ונקיים מעון ביום הכפורים, דבמסכת יומא (ס"א) מיייתי לה גבי כמה בתולתא דאיבעול בנהרדעא ביום הכפורים - שלא יכול השטן להשטין אז (ביום כיפור).

אלא אין לו רשות להשטין ביום הכפורים מכיון דאז הוי חתימת הדין, וחפץ ה' להציל את ישראל. ואין הקב"ה חש כ"כ לקטרוג בשאר הימים שאינן ימי גזר דין. עכ"ד. וע"ע לקמן בסעיף קל"ט.

אין הקב"ה נותן לו רשות לקטרג ביו"כ כדי להציל את ישראל

קלו. ובספר הרוקח (סימן ר"י) פירש דמה שאמרו (ביומא ס"א) שביהכ"פ לית ליה

רשותא לאסטוני, היינו עבירות שעושין בו ביום, כהמדובר שם "כמה בתולי איבעול בנהרדעא [ביום כיפור]". אבל עבירות של כל השנה, מביאים במדרש הרנינו (פסיקתא רבתי - פרק מ"ה, וי"ב גילק"ש תהלים ס"ו משי"ח) "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהלים ל"ב א') כו', אתה מוצא ביום הכפורים, בא השטן לקטרג והוא פורט עונותיהם של ישראל, ואומר "רבו העולמים, יש באומות העולם מנאפים, וכן בישראל. יש באומות העולם גנבים, וכן בישראל". והקב"ה פורט זכויותיהן של ישראל. מה עושה? נוטל קנה של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכויות, והן שוקלין אלו כנגד אלו, ושתי כפות של מאזנים שוות. והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף עונות להכריעם. מה הקב"ה עושה? עד שהשטן חוזר ומבקש עונות, הקב"ה נוטל את העונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירא שלו, והשטן בא ואינו מוצא שם עון, שנאמר (ירמיה נ' כ') "יבוקש את עון ישראל ואיננו". כיון שהשטן רואה כן, אמר לפניו "רבו העולמים, נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה". לכך דוד משבחם לישראל, שנאמר (תהלים ל"ב א') "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה". וכו'. אמר הכתוב (משלי כ"ט א') "מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם", "מודה ועוזב" - על מנת לעזוב, "ירוחם" - כיון שישאל פורטים את עונותיהם ומתוודים, הקב"ה סולח להם ועובר על פשעיהם, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". ע"כ.

הרוקח ויל פיי שאין לו רשות להשטין על עבירות שעושין בו ביום - אבל על עבירות של כל השנה הוא משטין. והקב"ה מכסה אותן כדאמרו במדרש

קלו. איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ו): אמר סמאל לפני הקב"ה "רבונו של

עולם, על כל הרשעים (י"ג: על כל אומות העולם) נתת לי רשות, ועל הצדיקים (י"ג: ועל ישראל) אין אתה נותן לי רשות!" אמר לו "הרי יש לך רשות עליהם ביום הכפורים אם יש להם חטא, ואם לאו אין לך רשות עליהם". לפיכך נותנין לו (לסמאל) שוחד ביום הכפורים, שלא לבטל קרבן של ישראל, שנאמר (ויקרא ט"ז ח') "גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל",²⁷ וכו'.

פרקי דרבי אליעזר: הקב"ה נותן לו רשות לקטרג דוקא ביו"כ, אבל כיון שלא מוצא בהם חטא ביו"כ הוא מדבר בשבחם. והקב"ה שומע עתירתו ומכפר

ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים. אמר לפניו "רבונו של עולם, יש לך עם אחד כמלאכי השרת שבשמים; מה מלאכי השרת אין להן קפיצין (אין להם פרקים ברגליהם שהיו יכולים לקצפם ולישב, אלא רגליהם ישרה בלא פרק קפץ הרגל, לכן הם עומדים תמיד (דל"ג)), כך הם ישראל עומדים על רגליהם ביום הכפורים";²⁸ מה מלאכי ישראל אין להם אכילה ושתייה, כך ישראל אין להם אכילה ושתייה ביום

²⁷ עי' בזהר ורעיא מהימנא - אחרי מות (סג.) ובפירוש הרמב"ן (ויקרא ט"ז ח'). (ביאור הרד"ל - פ"א נ"ג, וע"ש עוד)

²⁸ הרא"ש והמרדכי והגמ"י הביאו מכאן סמך למנהג העומדים ביוה"כ. ופשט המאמר היה אפשר לומר שבבית המקדש קאמר, שהיו ישראל שם רוב היום, שהיה העבודה נמשך כמעט כל היום, וכיון דאין ישיבה בזהר ממילא היו עומדים כמעט כל היום. (ביאור הרד"ל).

הכפורים; מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא, כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים; מה מלאכי השרת שלום מתוך ביניהם, כך הם ישראל שלום מתוך ביניהם ביום הכפורים".

והקב"ה שומע עתירתן של ישראל מן הקטיגור שלהם, ומכפר על המזבח ועל הכהנים ועל כל עם הקהל למגדול ועד קטן, שנאמר (ויקרא ט"ז ל"ג) "וכפר את מקדש הקודש". עכ"ל.

קלה. וכתב היפה **תואר** (ויקרא כ"ג כ"ד) דהא פליגא אהא דהבאנו לעיל ממסכת יומא (כ.) ומויקרא רבה (כ"א ד') שביום הכפורים אין לשטן רשות לקטרג.²⁹ אלא בין כך ובין איכא טעמא רבא להציל את ישראל, שלפי מה שאמר במסכת יומא ובויקרא רבה שאין רשות להשטין ביום הכפורים, היינו משום דאז הוי חתימת הדין, ובסתירת פי שטן ה' מציל את ישראל. ולפי סברת פרקי דרבי אליעזר, מכיון שלא יוכל לקטרג בשאר ימים, אלא ביום הכפורים, בזה הקב"ה מציל את ישראל, כי אז לא ימצא מקום לקטרג, שישראל נקיים מעון; ואם יהיו חוטאים, יהיה על המעט, ולא יספיק זה לחייבם, כיון דאין קטרוג על מה שחטאו בשאר הימים (שכבר עשו תשובה על אותם החטאים). עכ"ד.

הפדריא
פליג על
גמרא הנ"ל,
אבל הכונה
אחת:
שהקביה
מציל את
ישראל ביו"כ
וכו'

קלט. ועוד כתב ביפה **תואר** (ס'): צריך עיון מה מעלה ומוריד הקטרוג או העדרו, כי ה' הוא הדיין הוא העד (לגומ' ד' כ"ג); ואם ישראל חייבים, למה ינצלו מפני שתיקת המקטרג, וכי משוא פנים יש בדבר; ואם הם פטורים, מה יזיק הקטרוג, וכי ישמעו דבריו לפני ה' להטות משפט גבר?

עוד ביאור
בהשתקת
השטן ביום
כיפור [לדעת
הגמרא]

והתשובה, דודאי משפטי ה' אמת, אמנם מאהבת ה' את ישראל לפקוד עוונם ביסורין מעט מעט בכל השנה, כדי שבעמדם למשפט ביום הכפורים יהיו נקיים. ועוד, שעל הרוב ביום הכפורים בתעניתם ישובו בתשובה, ולא תזכרנה הראשונות. וזו היא השתקת המקטרג ביום הכפורים (שהזכרה במס' יומא ובויקרא"ד) - שמודיעו שאם בא לראות, ימצא שאינו כדאי לקטרג עליהם לחייבם אע"פ שיש בידם קצת עון, אף שבשאר ימות השנה הם חייבים ויש לו לקטרג, כי אין הדין נחתם אלא לפי ענינם ביום הדין.

והיינו נמי השתקת המקטרג בכל השנה ותת לו רשות ביום הכפורים לפי שיטת פרקי דרבי אליעזר, שמודיעו כי בכל מה שמקטרג בשאר הימים, לא יספיק לחייבם, מאחר שכשבא יום הכפורים, שהוא יום גזר דין, יהיו בלתי חייבים, ולכן שתיקתו יפה מדיבורו. וביום הכפורים, שהם נקיים על הרוב, ניתן רשות לקטרג, לומר שהוא עצמו יבין אז שלא ימצא מקום לקטרג, ומעצמו ישתוק. עכ"ד. וע"ע בספר עקידת יצחק (שער ס"ג).³⁰

ובגמרא
הרשות
לקטרג דוקא
ביו"כ [לדעת
הפדריא]

²⁹ **בביאור הרד"ק** (פדר"א ע"ס - א"ת כ"א) כתב שיש לחלק בין שטן דהתם (דגמרא דאמרינן דיש לו רשות כל השנה בשס"ד ימים) ובין שטן דהכא (בפרקי דרבי אליעזר) שלא ניתן לו רשות כל השנה כי אם ביום הכפורים.

³⁰ שוב מצאתי נוסח אחר, והוא במדרש תהלים [מהדורת באבער] (כ"ז ד') וז"ל: את מוצא השטן בגימטריא שס"ה כמנין ימות השנה חסר חד, כל ימות השנה יש רשות להשטין לישראל, חוץ ימים הכפורים. אמר ליה הקב"ה "אין לך רשות ליגע בהן. אעפ"כ לך רואה במה הן עסוקין". כיון שהולך ומוצא אותם כולם בתענית ובתפילה, ולבושין בגדים לבנים, ומעוטפים כמלאכי השרת, מיד חוזר בבושה ובכלימה. אמר ליה הקב"ה "מה מצאת בבני?" אמר לו "הרי הן כמלאכי השרת, ואיני יכול ליגע בהן". מיד הקב"ה סובל אותו, ומבשר להם "סלחתי לכם". עכ"ל.

חולשת היצירה ביום כיפור קמ. עיין ברימב"א (צנא צמרא קנא. ד"ה צנלי לנן) שביום הכפורים היצר הרע מסולק ממנו, ע"ש. וע"ע לקמן בסעיף שמ"ח.

ולכן נקל לעשות תשובה קמא. ובספר משך חכמה (פרש"י נגזים פרק ל') כתב, ביום הכיפורים אין השטן שולט על האדם, כמאמר "השטן" - בגימטריא שס"ד, ולכן נקל לעשות תשובה.

קמב. בספר יצירות דבש (ח"א דרוש ג') כתב: ביום כיפור, אז השטן כולו טוב ומטיב לישראל, כנודע. עכ"ל.

קמג. אבל בספר זכר דוד (מאמר ג' - פרק ע"א - דף לו.) כתב: אע"ג כי כשל כחו נשל יצה"ר [הרבה] [ביום הכפורים], מ"מ היצר הרע גם בעת ההיא מבקש להפיל את האדם ברשתו, דאין הדבר מתגבר אלא בהפכו, ובכל מקום שאתה מוצא קדושה שם אתה רואה שמשתדל בכל עוז להחטיאנו. חזינן ביומא (יט:) על ההיא דמתעסקין על הכהן גדול כל אותו הלילה עד שיגיע זמן שחיטה, דקאמר הש"ס מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה כדי שישמע הכהן גדול קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו, תניא אבא שאול אמר אף בגבולין היו עושין כן זכר למקדש, אלא שהיו חוטאין (פירש"י משחקין אנשים ונשים יחד ובאין לעבירה), אמר אביי ואיתימא רב נחמן בר יצחק תרגומא נהרדעא, דאמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, אמריתו אמאי לא אתי משיח, והא האידנא יומא דכפורי הוא ואבעול כמה בתולתא בנהרדעא. ע"כ.

יום כיפור: יום דין

יום דין - יום חתימת הדין

קמד. שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינונים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה (זה שאמר "לחיים" ו"למיתה", אינן בימים לבד, אלא כל הענושים שבעולם הזה, כגון נגעים ומיתת בנים ועוני וכיו"ב, כולם כינו אותם חכמים בשם "מיתה". וכינוי השכר והגמול הטוב, אמרוהו בלשון "חיים". (שער הגמול להרמב"ם - פרק ז', וע"ע יו"ט ד"ה טו:)). בינונים תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה. (ראש השנה טו:).

קמה. וכן איתא בירושלמי ראש השנה (א' ג'), אמר רבי קרוספא בשם רבי יוחנן, שלש פינקסיות הם, אחת של צדיקים גמורין, ואחת של רשעים גמורין, ואחת של בינוניים. זה של צדיקים גמורין, כבר נטלו איפופסי של חיים מראש השנה. זה של רשעים גמורין, כבר נטלו איפופסי שלהן מראש השנה. של בינוניים כבר ניתן להן עשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אם עשו תשובה נכתבין עם הצדיקים, ואם לאו נכתבין עם הרשעים. עכ"ל.

קמו. ובמסכת קידושין (מ:) תנו רבנן, לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה וכו'.

לעולם יראה
אדם עצמו
כבינוני

קמו. וכתב האלשיך ז"ל (ויקרא כ"ג כ"ו-כ"ז) דכן הוא באמת, שרוב העולם נינונים כבינונים ביום הכפורים, וז"ל: אין לבטוח ביום הכפורים בלי תשובה וכו' ועזר משדי והתעוררות מאתו יתברך לעשותה, כי הלא גם כי "גדול יום ה'" (ויאל"ז ז' י"א) שהוא יום הכפורים שהוא חסד, כמשמעות תואר "גדול" - שהוא על החסד כנודע, הלא לעומת זה "ונורא מאד" (ס"ג) - הוא יום הכפורים, ראוי לכל איש להיות ירא וחרד מאד ממנו. כי הלא יש בחינה כי יותר הוא יום הדין מראש השנה, "ומי יכילנו" (ס"ג) לעוצם דיניו. כי הלא שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, והספר של צדיקים גמורים הוא נחתם לחיים בראש השנה, ואין למיתה רק של רשעים גמורים שהם המעט, אך הבינוניים - שהם רוב העולם,³¹ נדונים ביום הכפורים, אם כן יותר הוא נדון בו מבראש השנה, כי כל הנשאר תלוי מאז נדון בו. עכ"ד.

רוב העולם
בינונים הם,
ונינונים
ביוחכ"פ

קמה. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דף ד' טור ד' ד"ה וס'): מקשינן, מאי טעמא פותח שלשה ספרים כלל בראש השנה וממתיין לבינונים עד יום הכפורים, היה להמתין עם כל הספרים עד יום הכפורים. וי"ל משום שאם היו הבינונים נשפטים עם הצדיקים היו נחשבים לרשעים בערך הצדיקים, על דרך (מל"א ז' י"ז) "באת אלי להזכיר עוני ולהמית את בני". וכן אי היו נשפטים עם הרשעים היה מפיח חרון אף ע"י הרשעים, ובעידן ריתחא מדקדקים טפי. על כן נדונים הרשעים והצדיקים שניהם בראש השנה, ומשיירים הבינונים עד יום הכפורים שהוא יום רצון ויום מחילה,³² ויוצאים זכאים בדינם. עכ"ד. וע"ע לקמן בסעיף שכ"ג.

הקב"ה ממתיין
לדון את
הבינונים עד
יו"כ כדי שלא
יהיו נינונים
יחד עם
הצדיקים או
הרשעים, ובה
יותר קרוב להם
לזכות בדין

קמט. במדרש תנחומא (וישל"ז ז') איתא: "וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו" (ויאל"ז ז' י"א) "וה' נתן קולו" - זה ראש השנה שבו תקיעת שופר. "לפני חילו" - אלו ישראל שהן מזדעזעין וחרדין מקול השופר וחוזרין בתשובה כדי לזכות בדין ביום הכפורים. "כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו" - זה יום הכפורים שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים. ומנין אתה אומר שבהללו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שבהן הכתוב מדבר? שכן ישעיה מזהיר את ישראל ואומר להן (ישעיה ז') "רצחו הזכו הסירו רוע מעלליכם וגו' למדו היטב דרשו משפט וגו'" הרי תשובה, ואח"כ "לכו נא ונוכחה" (ישעיה ז' י"ב) זה יום העשור שהוא יום תוכחה, שבו הקב"ה מלבין עונותיהם של ישראל, שנאמר (ישעיה ז' י"ב) "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו". עכ"ד.

יום התמימת
הדין

³¹ גם ביפה תואר (ויקרא כ"ג כ"ד) כתב שרובא דעלמא בינונים נינהו.

³² בר"ה תקב"ה יושב על כסא דין, וביום כיפור הוא דן ברחמים: נודע כי ראש השנה מיוחס לשם "אלקים", כדכתיב (מל"א ז' ו') "עלה אלקים בתרועה", כי מלך יושב על כסא דין. אך יום הכפורים מיוחס לשם הוי"ה, כי אז דן ברחמים. (דרשות מוהצ"ת השק"ף [לנעל מחמת השקל על שרע]-דרוש ל"ה - דף א' ע"ג).

קנ. ועוד איתא בתנחומא (סאלינו ד'): הקב"ה יתברך שמו אמר לישראל, בני, הוו יודעין שאני דן את העולם בארבעה פרקים האלו - בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפני כבני מרון, בחג נדונין על המים. ובאלו שלשה פרקים (פסח שבועות וסוכות) יושב לדרון דיני ממונות - להעשיר או להעני, להרבות או למעט. אבל בראש השנה דן דיני נפשות - אם למות אם לחיים, כו', ואם עשיתם תשובה לפני בלב שלם, אני אקבל אתכם ואדון אתכם לכף זכות, ששערי שמים פתוחין ואשמע תפילתכם, שאני משגיח מן החלונות מציץ מן התרכים, עד שלא אחתום גזר דין ביום הכפורים; לכך נאמר (ישעיה נ"ה ו') "דרשו ה' בהמצאו".

אמר ר' שמואל בר נחמני, משל למה הדבר דומה? למלך שהיה דר במדינה והיו בני המדינה מכעיסין אותו, כעס המלך ויצא מתוכה כמו עשרה מילין, ועמד לו. ראהו אדם, אמר לבני המדינה "דעו שהמלך עמכם בכעס והוא מבקש לשלוח לגיונותיו על העיר להחריבה! צאו ופייסוהו ויחזור אצלכם עד שלא ירחיק מכם!" פיקח אחד היה שם, אמר להם "שוטים, עד שהיה אצלכם לא בקשתם לפייסו; ועכשיו, קודם שיתרחק צאו אצלו אולי יקבל אתכם!" לכך כתיב (ישעיה נ"ה ו') "דרשו ה' בהמצאו" - אלו עשרת ימי תשובה שהוא שרוי ביניכם, שכן יחזקאל אומר (יחזקאל מ"ג ח') "והקיר ביני וביניכם", הוי "קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו וגו'" (ישעיה נ"ה ז').

משל לזה

קנא. ועוד איתא במדרש (ילק"ט פ' ישעיהו א' ס"ז פ"ט, ופסיקתא רמתי פרשה מ'): אמר הקב"ה, בראש השנה אני דן את עולמי, ובו ביום הייתי צריך לגמור את הדין. ולמה אני תולה עד עשרה ימים? כדי שיעשו תשובה. "ושבה והיתה לבער" (ישעיה נ"ה י"ג), שאם עשיתם תשובה באלו הימים, אפילו אם יש בכם כמה עבירות, אני מבערם מן העולם ומזכה אתכם. ואם לא עשיתם בהם תשובה, הוו יודעים שדינכם מתפסק ביום הכיפורים. ולא עשיתי בכם, אלא אתם עשיתם בעצמכם. למה? שכן התקנתו לכם, שתהיו תוקעים בשופר בראש השנה כדי שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמיכם לתשובה. אמר הנביא (עמוס ג' ו') "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו", לפיכך "אם יהיה רעה בעיר וה' לא עשה" (שם). עכ"ד. וע"ע בסעיף ר"ט מהחתם סופר ז"ל, ובסעיף רי"ח מבעל מחצית השקל ז"ל.

קנב. כתב האלשיך (ויקרא כ"ג כ"ז-כ"ז) כי מוכח בעליל גודל רחמנותו יתברך על עמו ישראל, גם בעתות תוקף הדין, כי דרך המלך בשר ודם המייעד יום מועד להיות נצב לריב לשפוט אנשי עיר מערי מלכותו אשר שמעה אזנו כי כרוכם כן חטאו לו, ואותו יעמיד במשפט לדרון דינם איזה לחיים איזה למות, ויארכו הימים עד בא יום מועד, ולא התעוררו בניו וביני לתקן את אשר עותו, על כן בהגיע יום הדין ההוא ויגביר חייליו במקום כסאות למשפט לעשות משפט עבדו ומשפט עמו, ולפניו יימינים ומשמאלים, לא יהמו רחמיו עליהם ביום ההוא לשוב לעורר לבם ולהתרות בהם ישובו עדי וירחמם כי עמו הסליחה, כי הלא עלה עשן באפו יען וביען לא התעוררו לשוב לתקן טרם בא מועד רוגז הדין.

ולא כן אלקינו מרחם עם עמו ישראל, כי הבנים בניו והבנות בנותיו יתברך המה. על כן עם היות כי מראשית שנה ידוע לישראל כי יבא יום הרת עולם יום יעמיד במשפט כל יצורי עולם, ואיש אין בהם אשר לא חטא לו יתברך, ומצוה וחובה עליהם לשוב עד ה' טרם בא יום ה', ועכ"ז ביום ראש השנה אשר בו ישובו

אם לא שב
ביום ההוא
ועשייתו, ויצא
דינו לרעה ח"ו,
צריך לדעת
שעשה כן
בעצמו

הקביה טעורר
לכבנו לשוב
אלו בימי
הדין - זה
מגדל
רחמנותו ית'
על עמו

כסאות למשפט לפניו יתברך וכל בני חילו פמליא של מעלה אשר אז יבאו בני האלהים להתיצב על ה' מיימינים ומשמאילים וגרדיני נמוסין, והיה הדעת שופטת כי אז לא יפנה דרך רחמים לעורר לב עמו לשוב עדיו יען איחרו מלתקן מעשיהם טרם בא יום עשות משפט. אך הוא יתברך כרוב רחמיו וחסדיו, אדרבה אז יכמרו רחמיו להעביר קול להחריד ולעורר לבותם ישובו אז מאשר לא שבו בכל ימי השנה עד היום ההוא, וכו'.

ושמא תאמרו ולמה יעשה כן, ואדרבה על אשר לא שבו עד יום המשפט היה לו יתברך להמלא דין עליהן. אלא ראה יתברך שני דברים. א', כי רב האיכות הוא מחנחו יתברך אלו ישראל כי חלק אלוה ממעל המה, ולמה יניחם לאיבוד. וטעם שני, שראוי לבלתי התאכזר נגדם על שלא שבו קודם ראש השנה, כי כ"כ גדול כח יצרם הרע שצריך הקב"ה להעצים כח הצדיקים כדי שיעשו דברו, שאם לא כן לא היו יכולים לעמוד נגד יצרם, והוא מאמרם ז"ל (סוכה נג): על פסוק (מלכים א' י"ז) "צופה רשע לצדיק כו'", אין לך יום שאין יצרו מתגבר עליו ומבקש לטורדו מן העולם, שנאמר "צופה רשע לצדיק כו'", ולולא הקב"ה עוזרו היה נופל בידו, שנאמר (ס"ט ט"ז) "ה' לא יעזבנו בידו". ואם כן איפה, אל תתמהו אם הוא יתברך זוכר רחמים גם ביום הדין לעורר לבותם לשוב עד ה'. עכ"ד בקיצור, וע"ש עוד.

למה מרחם
כ"כ יעל
ישראל

קנן. כתב הבן איש חי ז"ל (בן אש חיל - ח"א משונה א'): זמן התשובה שבכל שנה ושנה נחלק לשלשה חלקות: האחד, הוא חודש אלול עד ראש השנה. והשני, הוא מן יום ראש השנה עד יום הכפורים. והשלישי, הוא יום הכפורים. והוא כי באמת האדם צריך להתעורר בתשובה בכל יום ויום. אך יש שהוא משתקע בהבליי בימות השנה ואינו שם לב לשוב בתשובה, שסומך על חודש אלול. ויש שגם אחר שיבא חודש אלול, ישאר נרדם ודוחה תשובתו לראש השנה וימים שבנתיים עד כי ישמע קול השופר ויחרד. ויש אע"פ ששמע קול שופר בראש השנה, עודנו לבו אטום ונרדם, ודוחה התשובה ליום הכיפורים, כי אחר יום זה אין לו עוד זמן אחר לדחות תשובתו אליו, שכל אחד יודע שביום הכפורים תגמר החתימה בשעת נעילה. ואמרתי בס"ד משל על זה אשר מצאתיו במדרש רז"ל על ענין אחר, ואנכי אמשילנו בענין זה, והוא משל לשועל שראה את החיות עומדים בצער גדול בשביל שכעס עליהם האריה מלכם ואמר שרוצה לעשות בהם נקם ומשפט חרוץ, ויאמר להם השועל "אל תיראו ואל תפחדו, אני אלך עמכם אצלו ואפייסנו". אמרו לו "במה תפייסו?" אמר להם "יש לי שלש מאות משלי שועלים, אני אומר אותם לפניו, ואצחק אותו, ובשמחתו בהם ינוח מכעסו ויתפייס וימחול לכם".

ויאמרו "טוב הדבר, לכה אתנו". וילכו כולם עמו ביחד, והלך עמהם שיעור מהלך אלפים אמה ועמד באמצע הדרך. אמרו לו "למה עמדת?" אמר להם "שכחתי מאה משלים מן אלו השלש מאות". אמרו לו "תלך, מה בכך? ! הנה יש שיעור פיוס בשני מאות הנשארים". והלך עמהם עוד מהלך אלפים אמה, ועמד אמרו "למה עמדת?" אמר להם "שכחתי עוד מאה אחרים". אמרו "מה בכך, יש שיעור פיוס במאה הנשארים". והלך עמהם עד שהגיעו סמוך לאהל הארי, ועמד ולא רצה לילך. אמרו לו "למה עמדת?" אמר להם "שכחתי הכל, אין לי במה לפייסו!" ותאחזמו פחד ורעדה, ולא ידעו מה לעשות.

ויאמר להם השועל "עתה כבר באתם סמוך לאהל הארי ואין מנוס לחזור, שכבר ראה אתכם ואתם קרובים אצלו. לכן אין לכם תקנה אלא רק בעצה זו, שיתאזר כל אחד ואחד לצעוק ולבכות בכל כחו לפני הארי, ויתמרמר בארץ לפניו לבקש ממנו

מה יעשה אדם
שדחה תשובתו
עד יומכיפ.
משל לזה

מחילה וסליחה בבכיה ותחנונים לעורר רחמיו שימחול ויסלח לכם. וכן עשו כולם, ויתמלא הארי רחמים עליהם, וימחול להם.

והנמשל, הוא הדבר אשר דיברנו, שהאדם מקלקל דרכיו כל השנה כולה, הן בביתו הן בחנותו הן בתפילתו הן בביטול עסק התורה. וכאשר יבא יצר הטוב לעורר לבו בתשובה ואומר לו "שובה ישראל, כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט", הוא דוחה תשובתו לחודש אלול, שאומר "יבא חודש אלול ואעשה תשובה בעסק התורה ובסליחות".

אח"כ יגיע אלול והוא עודנו הולך בדרכו הרע ואינו עושה תשובה. וכשיבא יצר הטוב להזכירו ולעורר לבו בתשובה, הוא דוחה תשובתו לראש השנה וימים שבנתיים. אחר כך יגיעו ימים שבנתיים ואינו עושה תשובה. וכשיבא יצר הטוב להזכירו ולעורר לבו, דוחה את התשובה ליום הכפורים.

אך כאשר הגיע יום הכפורים ובא ערבית לבית הכנסת, כבר ידע שנעשה קרוב לחתימה, ולא יזהר זמן ידחה תשובתו! ואותו היום שהוא קצר והמלאכה מרובה, מה יוכל לסגל בו? ! לכן מוכרח לעשות כמו עצת השועל - שיהיה צועק ובוכה בלב נשבר לפני מלכו של עולם בסליחות ותחנונים רבים, והוא קורא בגרון מעומקא דלבא, עד שעת הנעילה. ואלהינו מרחם לקבל תשובתו ושברון לבבו, וחותרם אותו בספר מחילה ובספר חיים טובים. עכ"ד, וע"ש עוד. וע"ע לקמן בסעיף ר"ט מדרשות חתם סופר.

מוכרח שיהיה צועק ובוכה בלב נשבר לפני מלכו של עולם בסליחות ותחנונים רבים וכו' עד שעת הנעילה

קנד. וכתב בספר החינוך (מאה ש"ז): מצוה לשבות מכל מלאכה ביום הכיפורים, שנאמר (ויקרא כג ל"ג) "שבת שבתון הוא לכם", כו'. משרשי המצוה על צד הפשט, כדי שלא נהיה טרודים בשום דבר ונשים כל מחשבותינו וכל כוונותינו לבקש מחילה וסליחה מאת אדון הכל ביום זה, שהוא נכון לסליחת העוונות מיום שנברא העולם. עכ"ד.

נצטוונו לשבות מכל מלאכה ביום זה שלא נהיה טרודים ונשים כל מחשבותינו לבקש מחילה וכו'

גם המתים נדונים בר"ה ויוהכ"פ

קנה. גם המתים שכבר מתו נדונים בראש השנה ויום הכפורים, ומשום הכי מזכירים נשמתם ונודרים צדקות בעדם. (דרשות חתם סופר - דף שס"א טור צ' ד"ה ש"ס). וכן מצאתי בספר זכר דוד [להר"ר דוד זכות ז"ל, אב"ד ור"מ דק"ק מודונה - נדפס בשנת תקצ"ז] (מאמר ג' פרק ס"ג - דף רה: נדפס), וז"ל: דין יום זה אינו לחיים בלבד, אלא בו נידונים ג"כ המתים להעלותם למדרגה אחרת. והיינו דקאמרינן "ופוקד כל יצורי קדם". ועיין בספר מקדש מלך פרשת תצוה דף קמ"ב ע"א. ולנשמות נגזר עליהם ג"כ על הגלגול, כמ"ש האר"י ז"ל, וכו'. עכ"ל.

יום כיפור: יום סליחה וכפרה

יום סליחה וכפרה

קנו. "ימים יצרו ולו אחד בָּהֶם" (מֵהַלֵּל קִלְיַט ט"ז) - זה יום הכפורים לסליחה (רש"י טז).

קנו. הקב"ה חק לנו יום צום העשור וקראו "יום הכיפורים", והבטיחנו לומר שבו אנו מתכפרים על עונותינו, שנאמר (ויקרא ט"ז ז') "כי ביום הזה יכפר עליכם". (ספר חסידים - סימן מ"ה).

הקב"ה
הבטיחנו
לכפר בו
עונותינו

קנה. וכן אמרו בבמדבר רבה (ט"ז כ"ג), כתיב (מֵהַלֵּל ס"ז י') "אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד". אמר רבי חייא בשם ר' לוי, כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה, "במאזנים לעלות", מוחל להם הקב"ה במזל מאזנים - בחודש תשרי, "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם" (ויקרא ט"ז ז'). ע"כ.

קנט. ועוד אמרו ז"ל בשיר השירים רבה (פרשה ו', וכ"כ נפסקא רנמי - פסקא י"א): אמר ר' יהושע בן לוי, נמשלו ישראל באגוז, וכו'. אמר חורי, מה אגוז זה, אם נופל לתוך הטנופת, את נוטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו והוא חוזר כתחילתו והוא יפה לאכילה (משא"כ שאר מיני פירות, שאם נופלים לארץ מתלכלכים ונפשו של אדם חתה מהם לאכלם (פסקא רנמי טז)), כך כל מה שישראל מתלכלכין בעוונות כל ימות השנה, בא יום הכפורים ומכפר עליהם, וה"ד (ויקרא ט"ז ז') "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". ע"כ. וכ"כ דומה לזה בשיר השירים רבה (פרשה א', על הפסוק (שיר השירים א' ה') "כאהלי קדר יריעות שלמה", ע"ש.

קס. ובבראשית רבה (ס"ה ט"ו) איתא: עשו הרשע מתלכלך בעוונות כל ימות השנה, ואין לו במה יכפר. אבל יעקב מתלכלך בעוונות כל ימות השנה, ובא יום הכפורים ויש לו במה יכפר, שנאמר (ויקרא ט"ז ז') "כי ביום הזה יכפר". ע"כ.³³

קסא. כתב החפץ חיים ז"ל (שפת תמים - פרק ג'): ידוע שיום הכפורים הוא היום האחרון ששייך לשנה, והוא היום הטוב שבכל השנה, שבו נמחלים עוונותינו. עכ"ל.

קסב. "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני תטהרו" (ויקרא ט"ז ז'). ואפילו בזמן הזה דליכא קרבנות ושעיר המשתלח, עדיין יום הכפורים מכפר על עבירות שבין אדם למקום (וגם על עבירות שבין אדם לחבירו הוא מכפר - אחר שירצה את חבירו (יומא פ"ה)). (דרשות חתם סופר - דף ל"ה טור ז' ד"ה אם - ע"פ רא"צ ציומא שס, וע"ש עוד).

קסג. וראה לקמן בסעי' קצ"ח מהא"שיר הקדוש (ויקרא כ"ג ל"א) שע"י השביתה מאכילה הקב"ה משפיע בנו שפע קדושה ומנוחה וה' עמנו כזמן הבית. והיינו שבפסוק

³³ אבל אם אומר "אחטא ויוהכ"פ מכפר" אין יוהכ"פ מכפר: ומ"מ אם אומר "אחטא, ויום הכפורים מכפר", אין יום הכפורים מכפר. והיינו אפילו לדעת רבינו הקדוש דס"ל שיום כיפור מכפר אפילו אם לא עשה תשובה, דמאחר שעליו הוא סומך לחטוא - אינו מכפר. (יומא פ"ה; ופ"ה, ורש"י טז).

(ויקרא כ"ג ל"ג) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב" נצטוינו לפסוק מאכילה מבעוד יום, והקב"ה מעלה עלינו כאילו צמנו תשיעי ועשירי, ובזה משלים לנו בגלותנו מה שחסר מהעבודה שהיתה בזמן הבית, ויש לנו כפרה שלימה, ע"ש.

קסד. וכתב הגאון בעל הנודע ביהודה ז"ל (דמוסי הל"ט - דרוש ג'): כל קדושת העשרה ימים הללו (עשרת ימי תשובה), כולם ענפים וינקים מן השורש, ואב לכולם שהוא יום הקדוש והנורא, יום הרחמים והסליחות יום הכיפורים, שהוא עצם הרחמים, כנראה מפעולותיו, "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז ל). ועצם היום מכפר. ובגלות המר אין לנו לא מזבח ולא קרבן - רק קדושת יום הקדוש הזה, המטהר אותנו מכל אשמה ומכל פשע, והיינו עם התשובה. עכ"ל.

בגלות המר
אין לנו מזבח
ולא קרבן, רק
קדושת יום
הקדוש המטהר
אותנו וכו'

קסה. ובפסיקתא רבתי (פסקא כ"ג) איתא, "ימים יוצרו ולא אחד בהם (מהלל קל"ט ט"ו), ר"י אומר, שלש מאות וששים וחמש ימים הם ימות החמה; ליחידו של עולם אחד מהם, ואיזו זה? ר' לוי ור' יצחק רבי לוי אמר, זה יום הכפורים, "הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות נפשו וגו'" (ישעיה נ"ט ט').

ובתנא דבי אליהו (רנ"ה - פרשה א'): "ימים יוצרו ולו אחד בהם" (מהלל קל"ט ט"ו), זה יום הכפורים לישראל, שהוא שמחה גדולה לפני מי שאמר והיה העולם, שנתנו באהבה רבה לישראל. משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים ומשליכים אותם כנגד פתח של מלך, וכשהמלך יוצא ורואה הזבלים הוא שמח שמחה גדולה. לכך נדמה יום הכיפורים, שנתנו הקב"ה באהבה רבה ובשמחה. ולא זו בלבד, אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהן של ישראל אין מתעצב בלבבו, אלא שמח שמחה גדולה, ואומר להם להרים ולגבעות לאפיקים ולגאות "בואו ושמחו עמי שמחה גדולה, שאני מוחל לעונותיהם של ישראל". עכ"ד.

י"י"כ הוא יום
שמחה לפניו
ית' על
מחילת
עוונותיהם
של ישראל

מעם שנקבע בבל שנה ושנה

קסו. היה מחסדי האל על בריותיו לקבוע להן יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישבו, שאילו יתקבצו עוונות הבריות שנה שנה תתמלא סאתם לסוף שנתיים או שלוש או יותר, ויתחייב העולם כליה, על כן ראה בחכמתו ברוך הוא לקיים העולם לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים.

הוא מחסדי
ה', כדי שלא
תתמלא סאתם
באריכות הזמן

ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך,³⁴ ואחר שיעדו האל ברוך הוא אותם היום לכפרה, נתקדש היום וקיבל כח הזכות מאיתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה. וזהו אמרם ז"ל בהרבה מקומות "ויום הכיפורים מכפר", כלומר שיש כח

מתחילת
בריאת העולם
יעדו וקדשו
לכפר העוונות

³⁴ כן איתא בבראשית רבה (ג' ט'): א"ר ינאי, מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה מעשיהן של צדיקים ומעשיהם של רשעים, כו'. [ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (ג' ט')] [ויהי ערב] - אלו מעשיהן של רשעים, "ויהי בקר" - אלו מעשיהן של צדיקים, "יום אחד" - שנתן להם הקב"ה יום אחד. ואיזה זה יום הכפורים. ע"כ.

ליום בעצמו בכפרה בעבירות קלות (דהיינו עבירות שאין להן עונש כריתות ומיתות בית דין, ע"י בהערה ³⁵). (ספר החינוך - מנחם כהן).

באיזה זכויות זכינו לכפרת יוהכ"פ

קסו. ראה לעיל בסמוך בסעיף קס"ו מספר החינוך, והערה 34 מבראשית רבה, שמתחילת בריאת העולם הקב"ה יעד וקידש יום הכפורים לכפרה על החטאים. ועיין בספר זכר דוד (מלמד ג' פרק ע"ג - דף לו): שכתב דהיינו שמתנת יום הקדוש הזה הזמינו ה' ברחמיו מאז (וכלל ישראל זכו לעוצם קדושתו וכפרתו ע"י איזו זכיות, כדלהלן (נלענ"ד)).

קסח. איתא במדרש תנחומא (כי משא סימן ל'), שאחר חטא העגל, עלה משה בראש חודש אלול. וירד בעשור לחודש תשרי, והיו ישראל שרוים בתפילה ותענית. ובו ביום נאמר לו למשה (נמלך י"ד כ') "סלחתי כדבריך", וקבעו הקב"ה יום סליחה ומחילה לדורות, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'".

נקבע ליום סליחה בזכות תשובת ישראל כשיורד משה מן ההר ביוהכ"פ

קסט. וכ"כ בתנא דבי אליהו (וועט פקד ד') ביתר אריכות, וז"ל: בארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה, גזרו יום צום ותענית. וביום האחרון שבכולם, שהוא סוף ארבעים יום, גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצר הרע. ולמחרתו השכימו ועלו לפני הר סיני, ישראל היו בוכים לקראת משה, והוא היה בוכה לקראתם, עד שעלתה בכייתם למרום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקיבל את תשובתם. בשרה אותם רוח הקודש בשורות טובות ונחמות. ואמר הקב"ה לישראל "בני, נשבע אני בשמי הגדול שלי ובכסא הכבוד שלי שתהא לכם בכיה זו לששון ולשמחה גדולה, ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות." עכ"ל. ³⁶

קע. בפרקי דרבי אליעזר (פקד כ"ט) איתא: ביום הכיפורים נמול אברהם אבינו, ובכל שנה ושנה הקב"ה רואה דם הברית של מילה של אברהם אבינו, ומכפר על עונותיהם של ישראל, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם" (פי' בזכות מעשה שנעשה ביום הזה הוא שיכפר (יד"ל שם אות ז')). ובאותו מקום שנמול אברהם ונשאר

בזכות ברית מילה של אברהם אבינו

³⁵ יש כמה חילוקי כפרה, כדאיתא במסכת יומא (פו), עבר על עשה ושב, אינו זז משם עד שמוחלין לו. עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה (פי' תולה להגן עליו מן היסורין) (ע"פ רש"י שם פ"ה ד"ה אש מלוי) ויום הכפורים מכפר. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין, ויסוריין ממרקין. אבל מי שיש חילול השם בידו, אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת. ע"כ.

וע"ע בפרקי דרבי אליעזר (פקד מ"ו) ובביאור הרד"ק שם (אות מ"ט) דיש חולקים על זה, וסוברים שיוהכ"פ מכפר אף על החמורות, ע"ש. וע"י בסעיף ר"י מהרמב"ם, ובסעיף רי"ז מספר משך חכמה דקיימא לן דעם תשובה יום כיפור מכפר גם על החמורות, וכ"כ בספר סדר היום (סועמק נסעיף ג').

יש חולקים על זה, וס"ל דיוהכ"פ מכפר אף על החמורות

³⁶ ובמקום אחר בתנא דבי אליהו (רנ"ה פקד י"ז) איתא: כשהיו ישראל במדבר וסרחו במעשיהם חזרו ועשו תשובה בסתר, שנאמר (שמות ל"ג י') "וראה כל העם את עמוד הענן עומד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו וגו'", מלמד שעשו תשובה בסתר, לפיכך נתגלגלו רחמיו של הקב"ה עליהם ונתן להם יוהכ"פ למחילה להם ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות. ע"כ.

דמו, שם נבנה המזבח. ולכך נאמר (ויקרא ד' כ"ה) "ואת כל דמו ישפוך אל יסוד המזבח". "ואומר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך חיי" (יחזקאל ט"ז ו') (כתיב "ואומר" לשון הווה, שתמיד אומר וזוכר הקב"ה בכל יוהכ"פ לאותו הדם, ומחיה בזכותו (דל"ג ע"ס א"ל)). עכ"ד.³⁷

יום כיפור מכפר רק על השבים המאמינים בכפרתו קעא. יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו "מה מועיל לי יום כיפור זה", אינו מכפר לו (רמב"ם הל' שגגות ג' י' - הוצא נרמ"א - א"ח מר"ז ו').
וכן מפורש בכל ספרי הקודש, ש"ס ומדרשים זוהר הקדוש וספרי המוסר. (פ"א יועץ - ערך "כיפור", וע"ש עוד). וע"ע לקמן בסעיף ר"י.

קעב. וראה סעיף ק"נ ממדרש תנחומא (האזינו סימן ד'), וסעיף קנ"א מילקוט שמעוני, ובסעיף רי"ט מהחתם סופר ז"ל, ובסעיף רי"ח מבעל מחצית השקל ז"ל. וע"ע בסעיף קנ"ג מהבן איש חי ז"ל.

אפילו מי שלא חטא, יוהכ"פ מעלה אותו בקדושה קעג. "והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה וגו'" (ויקרא ט"ז ל"ד), אפילו בשנה אשר לא חטאו בפועל כלל, ויעש כל ישראל כאשר צוה ה' את משה, מכל מקום יכפר יום הכיפורים עליהם - היינו להעלותם בקדושה יותר מאשר היו בראשונה. (תורת משה [להמסס סופר ז"ל] ויקרא - ד"ה לו יתפרש והימא).

יום כיפור: הנהגות כלליות

תהא יראת שמים על פניו תמיד כל היום וכו' - לא יאכזר אפילו רגע מיום הקדוש קעד. כתב בספר פ"א יועץ (עין "כפור"): זוהי חובת כל אדם, להיות יראת ה' על פניו תמיד כל היום (ביום כיפור), וידמה ממש כאילו עומד למשפט לפני מלך רם ונשא איום ונורא, ויחשוב תמיד מחשבות קדושות וטהורות - באופן שיהא עין בכר בוכה ולב שמח דואג ובוטח.
ולא יפנה לבו לבטלה אפילו רגע, ולא ליפסוק פומיה מגירסא כל היום ורוב הלילה. ויכלכל דבריו במשפט, שלא יעמוד ללמוד כל הלילה, פן תכבד עליו

³⁷ בבראשית רבה (מ"ז ו') איתא: "ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו" (נראה ש"י כ"ג), א"ר אייבו, בשעה שמל אברהם אותן ילידי ביתו, העמידן גבעה ערלות, וזרחה עליהם חמה, והתלעו, ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת סמים וכעולה שהיא כליל לאישים. אמר הקב"ה "בשעה שיהיו בניו של זה באים לידי עבירות ולידי מעשים רעים, אני נזכר להם הריח הזה, ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם". ע"כ. וכע"ז בשיר השירים רבה (פסח ד'). וע"ע בשמות רבה (ל"ח ט').

עבודת היום, ויצא שכרו בהפסדו, רק כאשר רואה שחבלי שינה נופלים עליו בליל יום הכפורים, לא יאנוס עצמו, אלא תיכף ישכב וינوح. עכ"ל.

קעה. ובספר זכר דוד (מאמך ג' פרק ע"ג - דף לט). כתב: המכיר ברחמי המקום ב"ה אל יאבד רגע אחד מיום הנורא הזה, וכולו יהיה לה' בכל לבבו להתאבל על חטאיו ולהתחרט מהם לעזוב דרך רשע בהתודות עלי פשע, כי חרוד יחרד להיות שביום זה חותם הקב"ה את דינו אם לטוב ואם למוטב. עכ"ד.

קעו. ועוד כתב בספר פלא יועץ (עין "כפור"): כתוב בספרים שכאשר יעסוק אדם בתורה ותחנונים ביום הכפורים, שעה אחת חשוב יותר מיום שלם בשאר הימים. לכן ראוי לחוס מאד על היום הזה, כי הולך הוא. והמתרשל בו מעשות כל אשר בכחו לעשות, יאבד טובה הרבה.

ומה מאד צריך לעמוד על המשמר בימים האלה, ובפרט ביום הכיפורים, שלא ליכשל בשום צד נדנוד איסור, כי יכבד עונש החוטא בימים האלה ובזמן הזה כאשר אין פחד אלקים לנגד עיניו, ואולי יכבד פלס עונותיו בעת משקל ויצא חייב בדינו, והרי זה מתחייב בנפשו. וכו'.

ויחשוב האדם שביום זה אנו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם מפני שאנו דומין למלאכי השרת, ואם לא נהיה זהירים וזריזים לעמוד על המשמר בקדושה ובטהרה באימה ויראה ורתת וזיע עד מקום שידינו מגעת, מה דמות יערוך לנו עם מלאכי השרת? ! הלא מלאכי השרת ילעגו לנו!

לכן כל אדם חרדה ילבש ורעדה יתעטף, וכל אשר בכחו לעשות טוב, יעשה - במחשבה דיבור ומעשה, ויגמור בלבו בלב שלם ונפש חפצה שיעזוב רשע דרכו וילך בדרך טובים, אורחות צדיקים ישמור בגין לאקמא שכנתא מעפרא ולעזור את האהבה ולעשות נחת רוח ליוצרנו, כי זה צריך להיות כל מגמתנו בכל תפילותינו ומצוותינו ולימודנו ותשובתנו.

הן אלה קצות דרכי הישר הראויים להתנהג בימים האדירים וביום הכפורים, ואז יזכה להכתב בספר חיים טובים עם ישרים וברים, ישמע חכם ויוסיף לקח. עכ"ד.

לובשים בו בגדי חמדות

קעו. אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא, מאי דכתיב (שעיה נ"ט י"ג) "ולקדוש ה' מכבד"? אמר ליה, זה יום הכפורים, שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה. (שבת קיט.).

קעה. וכתב המאירי ז"ל (סג): ימים טובים, ראוי לכבדם ולענגם במאכלים ולהדרם במלבושים. ויום הכיפורים עולה על כולם במצות הדור מלבושים נכבדים ובגדים מצויינים; דרך הערה אמרו "ולקדוש ה' מכבד" זה יום הכיפורים וכו'.

קעט. ובספר חסידים (סימן מרע"ו) כתב: כתיב (שמו"ג י"ג ה') "הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך", הודיענו שבעל תשובה לא ילבש בגדי חמדות. [אבל] ביום הכפורים, לפי שהוא יום טוב, לא צוה שלא ללבוש בגדי חמדות - מפני שני דברים שנתוספו: קרבן מוספים, ואיסור מלאכה. וכתב (שעיה כ"ו ט"ו) "יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת", כשיש ביום שני תוספת, קרבן מוסף ואיסור מלאכה, צריך

לכבדו בבגדים, שכתוב בהם (שמות כ"ט ז') "לכבוד ולתפארת", לכך נאמר "יספת" "יספת". ועוד, ביום שיוכל לקרוע בגדים, יש שק, שנאמר (מלכים ז' ו' ל') "ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה, וירא העם והנה השק על בשרו מבית", הרי השק למטה ולמעלה בגדיו, אבל ביום הכפורים שאינו יכול לקרוע, אין שק. עכ"ד. וע"ע בספר חסידים סימן תרט"ז.

קפ. והנה, כתב מהרש"א על הגמרא במסכת שבת (סז) ("ולקדוש ה' מכבד" כו' זה יום הכפורים כו' כבדהו בכסות נקיה) דנראה משינוי לישנא דלעיל בגמרא שם גבי שבת קאמר "שלא יהא מלבושך של שבת כו'", והכא גבי יום הכפורים קאמר "בכסות נקיה" - דהיינו דבר נוסף על השבת, שיהא שינוי המלבוש ביום הכפורים בנקיות. ועל זה סמכו ביום הכפורים בבגדים לבנים נקיים, וכדאיתא במדרשות דוגמת מלאכי השרת. עכ"ד.

סמך מנמרא
ללבישת
בגדים לבנים

מנהג לבישת קיטל

קפא. מנהג לבישת לבנים כבר הוזכר בדברי חז"ל. במדרש תהלים (מזמור י"ז) איתא: כל ישראל³⁸ באין ומתענין ביום הכיפורים, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים. עכ"ל.

קפב. וראה לעיל בסמוך (סעיף ק"פ) מרבינו מהרש"א ז"ל סמך ללבישת בגדים לבנים ממסכת שבת (ק"ט).

קפג. כתב הריטב"א (נצח נמרא קכא). שביום הכפורים היצר הרע מסולק ממנו ואנו נקיים מחטא, וכתוב (קהל ט' ח') "בכל עת יהיו בגדיך לבנים", ובמדרש אמרו שראוי ללבוש לבנים ביום הכפורים על שם כך. עכ"ד. וגם במרדכי (מסכת יומא - א"ת משכ"ג) כתב: נהגו פרושים לטבול ערב יום כפורים, דאמרינן פרשה ואתחנן במדרש תנחומא (ע"י דניס רכ"ז ל"ו) ורבנן אמרי כו' עד אבל ביום כיפור שהם נקיים כמלאכי השרת, אומר אותו (ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) בפרהסיא. ולובשים נמי בגדים נקיים מהאי טעמא. עכ"ל.

טעמי המנהג:
להראות
שאנו נקיים
מחטא -
להדמות
למלאכי
השרת

קפד. ובשו"ת רדב"ז (סי' ס"א סימן תל"ג) כתב: ומנהג קדום במצרים שבזמן החופה לובשים לבן, כו', וכן בראש השנה ויום הכפורים - משום "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו'" (ישעיה א' י"ט), ומנהג יפה הוא. עכ"ד.

קפה. ועוד הביא במרדכי (סז) דאיתא במדרש שכשמגיע יום כיפור, כל ישראל מתענין - האנשים והנשים, ולובשים לבנים כמלאכי השרת וכו'. ע"ש. וע"ע בסעיף ס' מספר שפתי בהן עדיית.

קפו. איתא במדרש (הוצא נספר כלנו - סימן ס"ט, וכע"ז צילקו"ש מהלש ס"י תפס"ת) "כי מי גוי גדול וגו'" (דניס ד' ו'), אמר רבי ברכיה, אין אומה כאומה זו; אומה אחרת מגדלת שער מנצחים בדין

³⁸המאירי ז"ל (יומא סז): כתב: מנהג זקנים ואנשים של צורה להיות בגדיהם לבנים ביום הכפורים. ע"ש. אבל כאן מבואר שכן נוהגים כל ישראל.

וצפרנים לפי שאינה יודעת שנוצחת מלחמתה; אבל ישראל, יש להם יום הכיפורים, ולובשים לבנים ומתעטפין לבנים ויושבין, שיודעין שהם מנצחין. ע"כ.

קפז. ובדרכי משה [הארוך] (א"ר סימן מ"ר) כתב: כבדוהו בכסות כו'. ובמרדכי דיומא (סי' משגיג) ומכבדין בכסות נקיה כדי שיהיו נקיים כמלאכי השרת, עכ"ל. ונראה דמטעם זה נהגו ללבוש בגדי פשתן לבן נקיים, כמו שנאמר (יחזקאל ט' ז') "ואיש אחד בתוכם לבוש בדים". ובהגהות מיימוניות פרק ל' דשבת (א"ר ז') כתב דמהר"ם [מרוטנבורג] היה רגיל ללבוש סרגני"ט ביום טוב כשאין לו להחליף בגדיו ביום טוב, והוא הדין בשבת, וגם טעמא כי ביום טוב בני אדם שמחים, לכן לובשים סרגני"ט שהוא בגד מתים - ויזכרו יום המיתה, ולא יתגאו. עכ"ל. ואפשר שמזה הטעם לובשין אותו ביום הכפורים, כדי שיהא לבו נכנע וחרד מלפני יום הדין. עכ"ל הדרכי משה ז"ל. וכע"ז בב"ח (א"ר מקפ"א ה'). וע"ע בספר יערות דבש (מ"א ד"ט ה').

הוא כבדו
מתים, ועי"ז
יהא לבו נכנע
וחרד מלפני
יום הדין

קפה. ודומה לזה כתב הגאון ר' חיים ב"ר בצלאל ז"ל [אחיו של מהר"ל מפראג ז"ל] בספר החיים (סלימה וממלה - פרק ה') וז"ל: כמה ענינים אנו עושים בימים אלו שאינם רק ציור והתעוררות לנפש הבהמי שאינו מתעורר רק ע"י ענינים אלו, כמו שאנו נוהגים ללבוש לבוש הבדים שנקרא סרגני"ט (ק"ט"ל) שהוא לבוש המתים - כדי להרעיד את החוטא על ידו ויזכור את יום המיתה, כענין שדרשו (נרמ"ה ה.) על (מל"א ד' ה') "רגזו ואל תחטאו וגו'". עכ"ל, וע"ש עוד.

קפט. וגם ברמ"א ז"ל (א"ר מ"ר ד') הביא מנהג זה, וז"ל: יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דוגמת מלאכי השרת; וכן נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי. גם הוא בגד מתים, ועי"ז לב האדם נכנע ונשבר. עכ"ל.

קצ. אין לכנוס לבית הכסא בקיטל, שהוא מיוחד לתפילה. (משנה ברורה מ"ר ס"ק י"ח).

לא יכנס
לבית
הכסא בקיטל

תלמוד תורה ביום הכפורים

קצא. משום "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע י"ד ג'), מצוה רבה שילמוד ביום כפורים משניות מסכת יומא עם פירושיה, ששם מוזכר סדר עבודת יום כפורים. גם נכון ללמוד בתלמוד בסוף יומא, המאמרים המדברים ממעלת התשובה. ודע כי כל מאמר ומאמר מדברי רבותינו ז"ל כולל הרבה ענינים מתשובה וממוסרים אשר הוצרכו המחברים לכתוב על כמה דפין, על כן צריך לתת לב במאמרי רבותינו ז"ל להבינם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים. (ש"י"ה מ"ס יומא - פרק נ"מנ"ה). וע"ע בש"י"ה - מסכת שבועות (פרק נ"מנ"ה).

סדר
עבודת יו"כ

מאמרי חז"ל
בעניני
תשובה

קצב. כתב בספר בן איש חי (ה'ל' שנה א' - וילנ' כ"א): ביום הכיפורים ילמדו ביחזקאל מריש סימן מ' עד סוף סימן מ"ג, ששם נבואה שנתנבא יחזקאל הנביא ע"ה על בית שלישי, ביום הכיפורים עצמו, דכתיב (יחזקאל מ' א') "בראש השנה בעשור לחודש", והיינו ראש השנה דיובל. ואמרו רבותינו ז"ל במדרש (ילקוט יחזקאל ס' שפ"ג) אמר לו הקב"ה ליחזקאל הנביא ע"ה, ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית, ומעלה אני עליהם כאילו עוסקים בבנינו. ע"כ.

ספר יחזקאל
פרק מ"מ"ג

✧ אמירת ספר תהלים

קצנ. כתב בספר סדר היום (פד' יוה"כ): יש להשתדל להשלים ספר תהלים ויעבור את כולו בזה היום הנורא. והוא דבר נאות וסגולי לכל בעל תשובה ולכל מבקש רחמים לקרוא בזה הספר, כי ימצא בו מבוקשו, והאל יתברך ויתעלה יענה אותו בו; וכן התפלל דוד המלך ע"ה וביקש רחמים על כל עוסק בספרו שלא ישוב ריקם. ורוב מזמוריו בנויים ומיוסדים על ענייני התשובה. וכן ראיתי רבים ונכבדים בעלי נפש אשר קורין כל ספר תהלים ביום הכפורים, וכן ראוי לעשות. עכ"ד.

דבר נאות
וסגולי-
הקבי"ה יענה
אותו

קצד. ובספר ש"י"ה (מס' יומא - פרק נ"ז מ"א) כתב: מנהג בהרבה גלילות בישראל לומר כל ספר תהלים בליל יום כפורים, והוא מנהג ותיקין. כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים, שכלול מן הכל, מרבים שבחים להי"ת, ורבים מזמורים הם של התעוררות תשובה, ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה. והכל מיד ה' השכיל, חיבר דוד המלך ע"ה ברוח הקודש. והאומר תהלים הוא כמתפלל, והוא ג"כ כעוסק בתורה. כי כבר ביקש דוד המלך ע"ה שיהיו מקבלים שכר הקוראים בתהלים כעוסקין בעומק התורה כנגעים ואהלות (מדרש תהלים - מזמור א'). עכ"ד.

מנהג ותיקין-
אין לנו דבר
גדול יותר
מספר תהלים

האומר תהלים
הוא כמתפלל,
וגם כעוסק
בתורה

✧ ישתדל להיות בבית הכנסת כל היום

קצה. כתב בספר סדר היום (פד' יוה"כ): עיקר היום תלוי בהכנעת לבו ורוחו בכל תפילותיו. וישתדל להיות כל היום בבית הכנסת, ולא יצא ויכנס אלא מדחק גדול. עכ"ל.

✧ המצוה להתענות - ושאר העינויים

✧ פתיחה כללית למצות העינויים - וחביבותם

קצו. כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א - פרק י'): פשוט הוא שמצות עשה של הענויים האלו צוה יוצרנו ית"ש עלינו, עם קדוש, בחסדו וברחמיו הגדולים - שע"י עינויים אלו ירחם עלינו ויכפר לנו את כל חטאתינו ועוונותינו ביום הנורא הזה. וזה מפורש בפרשת אחרי ובפרשת אמור. בפרשת אחרי (ויקרא ט"ז כ"ט-ל') כתיב "והיתה זאת לכם לחוקת עולם בחרוש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם, כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". וכן פסוק כזה בפרשת אמור (ויקרא כ"ג כ"ו). הרי מפורש שעיקר כפרת העוונות ביום הזה הוא בשביל העינוי. אך זה מבואר בגמרא הקדושה (מעני' טו). שהעינוי לבד בלא תשובה וחרטה והיודוי, אינו נחשב לכלום, והרי הוא כטובל ושרץ בידו. ועכ"פ עיקר כפרת עוונותיו הוא בשביל הענוי, כמפורש בפסוק הנ"ל.

נצטוונו
בענויים
לשובתנו -
עיקר כפרת
העוונות
ביו"כ בשביל
הענוי, אבל
אינו מועיל
אא"כ שב

ופשוט הוא, אף אם יקבל האדם בלבו ביום זה על עצמו תשובה שלימה ואמתית בחרטה גמורה על העבר וקבלה אמתית אלהבא שלא ישוב לכסלה עוד לעולם, ואף אם יקבל על עצמו שיתענה אחר יום כיפור על העבירות שעבר עד הנה משבת לשבת כל ימיו, ויסגף את עצמו בכל הסגופים, אך לא יתענה ביום הנורא הזה, בודאי כל קבלת תשובתו הנ"ל כלא נחשב, ולא יועיל לו קבלתו לכפר עונותיו ביום צום הקדוש והנורא הזה, ועונשו כרת, כי לא עינה נפשו. וכל עיקר כפרת עונותינו בשביל העינוי ביום הנורא הזה, כנ"ל.

ולא די שבעינוי זה אנו נעשים חפשים מעבירות שבידינו ומנוקים מכל עון, אלא אף גם זאת, בהיות נחשב לנו עינוי זה בקיום מצות עשה מן התורה, כשאר מצות עשה כגון תפילין וציצית ומזוזה וכיוצא. ופשוט הוא ששכר קיום מצות עשה זו שכרה מרובה יותר ויותר משכר קיום שאר מצות עשה, כי צערא דגופא עדיף, כידוע.³⁹

וגם מקבלים שכר מוב על העינוי גופא, כעל כל מצוות התורה, ויותר מהם ולכן ראוי לשמחה שמחה גדולה בכל רגע שסובל צער העינויים האלו

הנה, אחר כל ההצעות האמתיים וכנים האלו, אחי ורעי, יתבונן כל אדם בשכלו שמהראוי וטוב לו לשמוח שמחה עצומה עד מאד בכל רגע שסובל צער העינוי מאכילה ושתייה וחליצת הסנדל על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בכל רגע שסובל העינוי.

ובודאי מי שתקוע בלבו אהבת הבורא יתברך לעבודתו, חשקו ורצונו שיתארך היום הצום הקדוש הזה כפלי כפלים - בכדי שיקיים בכל רגע מצער העינוי מצות עשה מן התורה שצוה לו יוצרו ובוראו יתברך, כי זה ברור לכל משכיל שאינו דומה מי שמקיים איזה מצות עשה שעה מועטת למי שמקיים לאותה מצות עשה כמה שעות. ודמיון לזה בקיום מצות עשה של תפילין, אינו דומה מי שנושא תפילין עליו רק שעה מועטת למי שנושא אותם עליו כמה שעות. ואתו בדומה לו קיום מצות עשה של "בסוכות תשבו שבעת ימים" וכדומה לו.

נמצא לפי"ז אדם שהוא ערום בעבודת הבורא יתברך ואהבת הבורא תקוע בלבו לעבודתו ית"ש, איך לא ישמח ויגל בלבו שמחה רבה ועצומה בכל רגע מעינוי הצום והתענית על קיום מצות הבורא יתברך, כנ"ל.

לכן מעת שאדם נעשה חלש מעינוי הצום ועמידת הרגלים יחף, יכניס שמחה עצומה בלבו על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בעינוי זה. ובכל שעה שיתגדל ויתוסף אצלו העינוי, דהיינו בעת תפילת מנחה ותפילת נעילה, תתגדל ותתוסף שמחה עצומה יותר בלבו. ולפי גודל העינוי, כן גודל השכר מבוראו ית"ש.

ולכן בזמן מנחה ונעילה שנגעשה חלש מעינוי, תתגדל ותתוסף שמחתו וכו'

והעיקר, שבכל רגע שיעלה על דעת האדם צער העינוי, יכוון במחשבתו בשמחה עצומה: "הריני מקבל עלי מצות עשה של יוצרי ובוראי ברוך הוא וברוך שמו בעינוי זה". ע"כ.

וגם יכניס תשוקה עצומה בלבו "הלואי שיתארך הצום יותר". משל לבן חביב התקוע בלבו גודל אהבתו של אביו, בכל עת אשר הוא עושה באיזה שימוש קורת רוח גדול לאביו, הוא שמח וטוב לב מאד על גודל הנחת שעושה לאביו; וכל הקרוב הקרוב אל השלמת השימוש ההוא, מצטער בלבו כי קרוב הוא להמנע

וראוי לחשוב "הלואי שיתארך הצום יותר" - משל נאה

³⁹ כתב החתם סופר ז"ל (מורת משה - פרשת אחרי מות - ד"ה ועינים): "ועינים את נפשותיכם חוקת עולם" (ויקרא ט"ז ל"ב), האי "חק" לישנא דמזוני (פילה טו). כדכתיב (נרששים מ"ו כ"ג) "ואכלו את חוקם", (משלי ל' מ') "הטריפני לחם חוקי". ואמר, אילו היו אוכלים ביום הכיפורים במקום עינוי, היה מזון לגוף לפי שעה, אבל מצות עינוי היא "חק" ומזונות "לדורותם", כי זכות מצות העינוי קיים לדורות עולם ולעולם הבא, והיינו "חק עולם לדורות". עכ"ד.

מאתו עשיית קורת רוח ונחת גדול כזה לאביו ככלות מעשה השימוש ההוא, וכל היום וכל הלילה תמיד לא יחשה מתשוקה בלבו שיתארך ויתוסף כהנה וכהנה משך זמן השימוש ההוא בכדי שיגיע לאביו קורת רוח יותר ויותר. זאת חקרונה כן היא.

ועתה, בנים למקום ברוך הוא, שיערו האמת בדעתכם כי כן דרך גבר ירא ה' - במצוותיו חפץ מאד בתשוקה עצומה נכספה וגם כלתה נפשו בכל דבר שבחובה עליו מאתו ית"ש וזמנו קבוע, שיתארך הזמן זמנים טובא, בכדי להרבות נחת רוח לפניו ית"ש בעשייתו; וכל עוד שמתקרב לתשלוש המושך זמנו, מצטער בלבו על הזמן כי יעבור והנה איננו יכול לעשות עוד בזה נחת רוח לאביו שבשמים ית"ש.

ומה גם בגודל מצוה זו של ענוי יום הכיפורים, שמאחבתו ה' אותנו ומחמלתו עלינו בניו חביבים והקדושים, צוה עלינו בעשה ולא תעשה "ועניתם את נפשותיכם בעצם היום הזה לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה", ראוי לכל אדם בכל עת אשר הוא רואה כי חלפה תיירה ועונתה ל"ו יגרע מיום הקדוש הזה, כי ינטו צללי ערב והלילה ממשמש ובא, דשלימא ליה עבדתיה עבודת הקודש של מצוה זו, להכניס צער בלבו: "הן קרבו הימים שימנע מאתי עשיית נחת רוח גדול הזה ליוצרי ובוראי ית"ש". ובודאי כוונתה זו יהיה נקרא בן חביב לאביו שבשמים, וילך בכל גזני דמלכא ולית דימחא בידיה.

אך אדם המצפה בכל עת ובכל רגע מתי יעבור אותו רגע מהענוי, ובבקר יאמר מי יתן ערב יתקרב להפטר מהענוי, בודאי האדם הזה אינו מקיים מצות עשה זו בשמחה ומאהבת הבורא ית"ש, ובודאי אינו מקבל חלק מאלף אלפים משכר שמקבל האדם המכוון כוונה זו בשמחה.

ועכ"ז אף שהיה כוונת שניהם רחוקים זה מזה בתכלית הריחוק, כגבוה שמים מעל הארץ, יוכל להיות לעת ערב לאחר התענית אפשר שיזדמן אכילת שניהם ברגע אחד, ובודאי אם היה מתישב בדעתו על רוע כוונתו ביום ההוא במצות עשה של הצום הנורא הזה, היה אוכל את בשרו בשיניו על גודל צערו וכאבו על אשר תאבד ממנו שכר גדול של העינוי לאין ערך וקץ ותכלית בעולם שכולו ארוך - מחמת גרעון כיסוף כוונתו, כנ"ל. ומה בצע שנכספה וגם כלתה נפשו לחסרות היום ויגיע הערב ויפטר מעינוי הצום, הלא כ"כ היה סובל העינוי ממש כמו זה ששמח בלבו שמחה עצומה בעבודת הבורא יתברך בקיום מצות עשה זו בכל רגע, רק ההפרש היה ביניהם שזה היה שמח וטוב לב כל היום באהבת הבורא יתברך בקיום עבודתו במצות עשה זו, וזה היה בלבו כל היום תוגה ואנחה מצער העינוי. וכבר אמרו רבותינו ז"ל (נדרים פז.) לעולם יהא אדם ערום ביראה. עכ"ד.

אכל אדם
מצפה בכל עת
מתי יפטר
ממצות עינוי,
אינו מקבל
חלק מאלף
אלפי אלפים
משכר שמקבל
המקוימו
בשמחה -
ובלא תועלת
הוא מפסיד
לנפשו, דבין
כד וזין כד
הוא צם

ע"י העינויים מתכפרים גם החטאים הבלתי מעיצומו של יום בלבד

קצו. כתב הא"ש (ויקרא ט"ז כט), "והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וגו'" (ויקרא טז). בא לומר טעם אל הענוי. והוא, כי אין יום הכיפורים מכפר רק על מה שאין בו כרת ומיתת בית דין, אך לא על החמורות (וימא פו). על כן, מלבד כפרת יום הכפורים צריך תהיה זאת "לכם לחוקת עולם" - להכין לכפר מכל חטאתם, שהוא לרבות גם הבלתי מתכפרים ביום הכפורים, כי תשובה תולה ויום הכפורים תולה ויסוריין ממרקין (וימא טז), ויהיה העינוי להגין מהיסוריין, שגם העינוי יסורין הוא. ומה שאמרו שאין יום הכיפורים מכפר על

כריתות ומיתות בית דין, היינו עצומו של יום וקרבותיו, אך העינוי נפש לא יבצר מלהועיל בהם בכל, או במקצת. עכ"ד.

ע"י השביתה מאכילה נשפע בנו שפע קדושה ומנוחה כבזמן הבית - ע"י תוספת יו"ט נחשב לנו כאילו צמים ב' ימים וכו' ויש כפרה שלימה כבזמן שביהמ"ק היה קיים

קצת. כתיב (ויקרא כג ל"א-ל"ב) "כל מלאכה לא תעשו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם. שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם". וביאר הא"ש ז"ל (ויקרא סט): אחר דיברו כל תוקף קדושת היום ואשר הוא מכפר על עם בני ישראל כאמור (ע"ש), והלא תאמרו הלא כל זה לא יהיה רק בזמן שבית המקדש קיים, אך לא אחר החורבן שערכה כל שמחה. וגם כן במה יכופרו כל רובי עוונות ופשעים ועל חטאים, אחר שאין מקדש ולא כהן גדול ולא סדר עבודה, ולפי מיעוט ההכנה תתמעט השראת וחובת המנוחה ביום שבת קדש.

אלא דע לך כי לא נגרע מעבודתכם ושביתתכם דבר מזאת המנוחה, כי "כל מלאכה לא תעשו חוקת עולם לדורותיכם" - שהוא אחר החורבן. וזה אומרו "בכל מושבותיכם", כלומר גם בזמן "מושבותיכם" ולא "מושבי". כי "שבת שבתון הוא לכם" - שבת ממלאכה, שבתון מאכילה, כמו שאמרו ז"ל, כלומר שע"י שביתה מאכילה יושפע בכך שפע קדושה ומנוחה, כי יהיה ה' עמכם בזמן הבית.

ושמא תאמרו הלא כמו זר יחשב שיועיל לנו הצום לבדו אז (בזמן שאין ביהמ"ק קיים) כצום ועבודה בזמן הבית, כי הנה אל תחושו על זה, כי הלא על כן אני מקדים לחנך אתכם בצום כפול, כי "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב" - שתפסקו מבעוד יום (ע"י ר"ה ט), ואעלה עליכם כאילו התעניתם תשיעי ועשירי.⁴⁰ באופן כי ישלים מה שתצומו גם היום התשיעי מה שיחסר מהעבודה שהיתה בזמן הבית. וגם מעתה תעשו כך לשישאר כך אחר החורבן.

ואחר אומרו "בתשעה לחודש בערב", חזר ואמר "מערב עד ערב תשבתו שבתכם", לומר שאעלה עליכם כאלו התעניתם שני ימים במה ש"מערב עד ערב תשבתו שבתכם" בין לשביתה המלאכה בין לשביתה מאכילה. באופן שלא תחסר מכם כפרה שלימה גם אחר חורבן הבית, כמדובר. עכ"ד.

עוד בתבליית התענית

קצת. כתב רבינו בחי (ויקרא י"ט כ"ו): דרשו (נכסות י'): "לא תאכלו על הדם" (ויקרא י"ט כ"ו), אזהרה לדיינים שלא יהיו דנין דיני נפשות אלא בבוקר. ומטעם זה צותה תורה להתענות ביום הכפורים, שהוא יום הדין דיני נפשות - כדי שלא תטרידנו אכילתו ממצוא חפצו בדרכי התשובה והסליחה; ואם בנפש אחד [אחר] הוא מוזהר מהכתוב הזה, קל וחומר שיש לו להזהר בנפש עצמו שלא יפשע, שאם פשע איהו דאפסיד אנפשיה, ומשחית נפשו הוא יעשנה. עכ"ד.

כדי שיהיה
כח הכשר על
החלש, ותתגבר
עליו הנפש
השכלית - ולא
תטרידנו
אכילתו
ממצוא חפצו
בדרכי התשובה
והסליחה

⁴⁰ וכ"כ ראשונים ז"ל (ספר הפרדס דף כד, ורמב"ם - יומא, ורמב"ם - יומא סימן מקכ"ח) שכל האוכל מבעוד יום בתשיעי, ומתענה מעט קודם שתחשך - דבעינן תוספת ליום, הרי הוא כאילו מתענה תשיעי ועשירי.

ר. וכ"כ בספרו בד הקמח (עין "פפוריס"): זהו כוונת התורה כשאסרה אכילה ושתייה ביום הכפורים, לפי שהאכילה והשתייה מביאה את האדם לידי גסות הטבע וגובה הלב, ויבא מזה לשכות העיקר, כו'. והנה אמרו רז"ל אכל ושתייה אל יורה, והטעם לפי שאין ראוי לדיין לדון אלא בבקר, שנאמר (יחזקאל כ"א י"ג) "דינו לבקר משפט". ואם בדיני ממונות נאסר לנו אכילה ושתייה, קל וחומר ביוהכ"פ שהוא יום הדין לנפשות שהעולם תלוי אם למיתה אם לחיים. וכאשר יתענה האדם, אז יהיה לבבו נכנע ונשבר, ויהיה כח הפשר דל וחלש, ותתגבר עליו הנפש השכלית. וזאת כוונת התורה שאמר (ויקרא ט"ז כ"ט) "תענו את נפשותיכם" ובאה הקבלה בעינוי אכילה ושתייה, לפי שכחות הגוף נקשרים עם כחות הנפש. ועל כן צריך אדם לענות בצום נפשו, כלומר נפשו המתאוה. זהו ביאור הכתוב שאמר (משלי י"ג י') "יודע צדיק נפש בהמתו". עכ"ד.

רא. וכענין כתב בספר החינוך (מאה ט"ג), וכה דבריו: מצוה לצום ביום העשירי בתשרי, והוא הנקרא יום הכיפורים, כו'. משרשי המצוה, שהיה מחסדי ה' על כל בריותיו לקבוע להם יום אחד בשנה לכפר על החטאים עם התשובה, וכמו שכתבתי בארוכה בסדר אחרי מות מצות עשה א', ולכן נצטוינו להתענות בו, לפי שהמאכל והמשתה ויתר הנאות חוש המישוש יעוררו החומר להמשיך אחר התאוה והחטא, ויבטלו צורת הנפש החכמה מחפש אחר האמת - שהוא עבודת האל ומוסרו הטוב והמתוק לכל בני הדעת. ואין ראוי לעבד ביום בואו לדין לפני אדוניו לבוא בנפש חשוכה ומעורבת מתוך המאכל והמשתה, במחשבות החומר אשר היא בתוכו, שאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה. על כן טוב לו להגביר נפשו החכמה ולהכניע החומר לפניו באותו היום הנכבד, למען תהיה ראויה ונכונה לקבל כפרתה, ולא ימנענה מסך התאוות. עכ"ד. וע"ע בספר ש"י"ה (מסכת יומא - פרק מורה אור) מהרמ"ק ז"ל.

רב. וכ"כ האלשיך ז"ל (ויקרא ט"ז כ"ט), שלא יעלה על לב האדם שחפץ ה' הוא לענות אדם נפשו וחפץ צומות הוא, ולא כן הוא, כמאמר הנביא (ישעיה נ"א ו') "הלא זה צום אבחרו פתח חרצובות רשע", כי מי יתן והיה האדם פותח חרצובות רשע, כי יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' בתשובה שלמה ולא יצום, כי אין חפץ לה' רק בתשובה שלמה ולא יצטרך לענות נפש, כי הלא אין העינוי טוב מצד עצמו במקום תשובה ראויה; כי אם למען הכניע לב הקשה לשוב, טוב להתענות להכין דרך התשובה. עכ"ד, וע"ש עוד.

תכלית תענית זו להתקרב אל ה'"

רג. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דלשום - דף ס"ט טור א'-ג'): שלשה מיני תעניות הם. א', המתענה כדי שיכנע לבו קצת, ולעת ערב בהכנע, אולי ישוב ויתנחם. וזה התענית הוא רק מכשירי תשובה. ואמרו חז"ל במסכת תענית (טו.) זקן עומד ואומר דברי כבושים, לא התענית והשק גורמים אלא תשובה ומעשים טובים, וכן באנשי נינוה לא נאמר "וירא ה' את שקם ואת תעניתם", אלא "כי שבו מדרכם הרעה", ובקבלה הוא אומר (ויאל"ז ג' י"ג) "קרעו לבבכם ואל בגדיכם", ע"ש. וקשה, א"כ למה גזרו בית דין תענית כלל כיון שאיננו גורם? אלא הוא הדבר שדברנו, שאין לב העולם נכנע לשוב ולהתפלל מקירות לבם עד שיתענו, ועי"ז ישובו, ואותה התשובה מועילה, והתענית רק מכשירי מצוה.

מין שני של תענית, והוא לאו דוקא תענית אלא כל שום מיעוט עונג - והוא מחמת עגמת נפשו ושברון לבו על עוונותיו או על צרות ישראל וגלות השכינה אינו מניח לו לאכול או ליהנות ולהתענג וללבוש מלבושי כבוד, כי לבו בל עמו. והנה, [מין] הראשון, התענית גורם הכנעה, וזה השני הכנעה גורם התענית ומיעוט תענוג.

המין השלישי, הוא תענית יום הכפורים, איננו לענות נפש ולצער ישראל ח"ו, כי אם מחמת קדושה וקריבות ודביקות כמלאכי השרת, והוא כענין מ' יום הראשונים והאחרונים שה' משה רבינו ע"ה בהר, לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות ל"ד כ"ח) מדביקות וקדושה ונהנה מזיו השכינה. ודכתיב (ויקרא ט"ז כ"ט) "תענו נפשותיכם", איננו לשון עינוי, אלא התעוררות, כמו (פסע ז' כ"ג) "השמים והם יענו את הארץ וגו'". עכ"ד.

❦ רדיפת התאוות הגשמיות יתוקנו בצום יוהכ"פ

רד. כל דבר יתוקן בדומה לו. ולכן רדיפת התאוות הגשמיות יתוקנו בצום דיום הכיפורים. ומיעוט עונג בשבתות וימים טובים וסעודת מצוה והדומה, יתוקנו באכילת ערב יום כפורים. (דרשות חתם סופר ח"ג דף מ"א ד"ה למע).

❦ עוד טעם לעינויים: להדמות למלאכים

רה. עיין לעיל בסעיף ס' מספר שפתי בהן עדי"ת (ויקרא כ"ג כ"ו) שכתב דכוונה אלקית היתה בבריאת עולם להיות הברואים כולם כמלאכים, ואחר שחטא אדם והלך אחר תאוות הגופניות ונתפתה אחר יצר הרע ולא נעשית הכוונה, גזר הקב"ה שיום בשנה יהיו כמלאכים - בלא אכילה ושתייה ובלא עשיית מלאכה, אלא להיותם כל אותו יום עובדים להקב"ה כמו המלאכים, ובזה תתקיים הכוונה, כי יום בשנה נחשב כמו שנה. וזהו יום הכפורים. ע"ש. ובסוף דבריו כתב: נאמר (ויקרא כ"ג ל"ג) "שבת שבתון ועניתם" - אע"פ שיש עינוי, יש עונג כפול - שנעשה מלאך בעודו מלוכב בגוף. עכ"ל. וכ"כ בפרקי דרבי אליעזר (פסק מ"ו - הועמק לעיל בסעיף קל"ו) שישאל דומים למלאכים בזה שאינם אוכלים ושותים ביום הכפורים.

❦ ע"י העינויים מתקדש בקדושה עליונה

רו. כתב בספר טור ברקת (סימן מ"א), לא נעלם מעין כל קורא ספר כי ענין הרחיצה נאסרה משום תענוג, אמנם ענין איסור התענוג עצמו צריכא למימר כי הטעם הוא דמאחר כי יום זה קדוש הוא בקדושת הנשמה, לכן צריך לפרוש מכל תענוגי העוה"ז הגשמיים כדי להתקדש בקדושה עליונה, ולפי כי ביום זה מוכן לענין התשובה, והעיקר הוא הטהרה, וזה נעשה ע"י מימי החסד, שנאמר (יחזקאל ל"ו כ"ה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם", ואמנם ענין טהרה זו לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא אלא ע"י התענית וחולשת האיברים הגשמיים, כי לא בכח גשמי יגבר איש להשיג שלימות הנפש, וכו'. עכ"ד.

❦ כמה רמזים בחמשה עינויים

רי. כתב בשו"ת מהר"י ווי"ל (סימן ק"א - הונא גלילי רבה סימן מ"א ס"ק א'): חמשה עינויים כנגד חמשה חומשים שנשלמו ביום זה; וכנגד חמשה חומשים שעושים בהן

מצוות ועבירות; והעולם הזה נברא בה' (מנחות כט:) שנאמר (בראשית ז' ד') "בהבראם"; וה' רומז לבעלי תשובה, משום הכי יש לה פתח - כלומר יכנסו בעלי תשובה. עכ"ל.

מצות תשובה ביום הכפורים

מצוה מיוחדת ליום הכפורים

רח. יום הכפורים, הוא זמן תשובה לכל - ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה ליהודי ישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. (רמב"ם - הל' משנה ז' א').

רמ. וכתב רבינו יונה ז"ל (שערי משנה - שער ז' אות י"ד): מצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו. עכ"ל.

וכ"כ במקום אחר (שערי משנה - שער ד' אות י"ז): מה שנאמר "לפני ה' תטהרו", מצות עשה על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקרה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואע"פ שנתחייבנו על זה בכל עת, החיוב נוסף ביום הכפורים. והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים. עכ"ל.

בח התשובה לכפר

רי. ועוד כתב הרמב"ם ז"ל (הל' משנה א' ז' א'): שעיר המשתלח, לפי שהוא כפרה על כל ישראל, כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל, וכו'. שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה - הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו, הכל מתכפר בשעיר המשתלח. שבתורה ובזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה, אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, וכו', ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם". עכ"ד. וע"ע בסעיף קצ"ח מהא"ש הקדוש ז"ל. וע"ע בסעיף קע"א.

רום מעלת התשובה בעשיית, ובפרט ביוהכ"פ

ריא. כתוב בספרים שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפילה - כהפרש האור מן החושך, ויפה שעה בתשובה ומעשים טובים בימים האלה ימים שלמים בשאר הימים. אשר על כן ראוי לחוש על כל רגע של ימים אלו שלא לאבדו. (פ"א יעני - ערך "משנה"). וראה לעיל בסעיף קכ"ח מספר דרושי הצ"ח (דיוט ג') שכל קדושת עשרת ימי תשובה כולם ענפים יונקים מן השורש, ואב לכולם הוא יום הקדוש והנורא, יום

הרחמים והסליחות - יום הכיפורים, שהוא עצם הרחמים. וע"ע לקמן בסעיף רנ"ח מספר פלא יועץ (עין "כפור").

מן השמים מעוררים את האדם לתשובה

ריב. כתב בספר יערות דבש (ס"א ד"ט א'): בעשרת ימי תשובה הקב"ה מעורר אותנו בתשובה בלי התעוררות דלמטה כלל, רק הוא מעורר אותנו כעין מעשה בראשית שהיה כטל לישראל. וזהו "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נ"ה ו'), שהוא ממציא עצמו לנו טרם קראינו אליו, רק אדרבה הוא נמצא מקודם לעורר לבנו לתשובה. ולכן אם אדם יתן ללבו, ירגיש בלבו תמיד בעשרה ימים אלו רוח התעוררות לתשובה ויראת ה'; אף שמפליג לדברים אחרים, מ"מ לבו דופק לתשובה. והוא כי הקב"ה מעורר אותנו בימים אלה לתשובה בלי הכנה דלמטה. וא"כ איפה כי ה' חפץ בנו וקורא אותנו לעבודתו ולתשובתו, איך נעבור רגע א' ח"ו לבטלה. עכ"ל.

בעשיית
הקב"ה מעורר
אותנו בתשובה
בלי התעוררות
מצדנו כלל

ריג. והנה, כתב הרמב"ם ז"ל (פירוש המשניות - יומא ס' ט'): האומר "אחטא ויום הכיפורים מכפר", אין יום הכיפורים מכפר (יומא פה:), כמו אמרם (סס) אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ולפיכך לא יעזוהו ה' שיעשה בצום כיפור מה שראוי לו לעשות כדי שיתכפרו לו עונותיו באותו היום, ושעיר המשתלח אינו מכפר עבירות שבין אדם לחבירו. עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו דמי שאין לו עיכוב זה, הקב"ה עוזר לו שיעשה בצום כיפור מה שראוי לו לעשות כדי שיתכפרו לו עונותיו באותו היום. (בנע"נ"ד).

ריד. ולכן יזהר האדם שלא להתעלם מאותה התעוררות, ולא יסתום אזניו משמוע "קול דודי דופק פתחי לי".

אע"פ שאיחרנו לשוב עד יוהכ"פ, מ"מ הקב"ה עוזר לנו ליטרהר

רטו. אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין מי מטהר אתכם, אביכם שבשמים (יומא פה:). "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים", פי' אם היה דעת לנבונני ישראל לטהר עצמם לצורך [עצמם] מימי אלול ואילך, ולמה נהיה כנזופים לאבינו ית"ש, ולמה לא נשוב אליו, כי טוב אז מעתה, והיה הקב"ה מסייענו לתשובה, היה זה חסד גדול ממנו ית"ש.

אם היינו
שבים בימי
אלול ועשיית,
היה הקב"ה
מקבלנו, וזה
חסד גדול.
ומ"מ כל אותו
הזמן לא שמנו
אל לבנו לשוב
אבל מפני
כבוד הוי"ה
שבא אלינו
ביוהכ"פ אנו
שבים, והוא
מסייע לנו

אך יותר מזה, כי בעו"ה רוח עיועים בקרבנו - ועברו כל ימי אלול וראש השנה ימי תשובה, ולא שמנו אל לבנו לשוב אליו לטובתינו ולצורך עצמנו - כי היא חיינו, כל זאת לא שמנו אל לבנו. אך עתה ברגע אחרונה, עת בוא אבינו שבשמים ית"ש לחצרותינו - סמוך לכניסת יום הכיפורים, אנו בושים ונכלמים, כי בוא יבוא אבינו מלכנו ית"ש להיכל בית מקדש מעט וימצא כטמא כלנו וכבגד עידים כל צדקותינו ואנו בושים ונכלמים ומתחרטים ומתודים עתה - לא לצורך עצמנו, כי קשה עורר אנחנו, אלא לפני אבינו שבשמים, כי בוא יבוא פתאום השוכן אתם בתוך טומאתם. ואפילו הכי רבו רחמיו, ומסייע ידי בעלי תשובה.

והיינו "לפני מי אתם מטהרים", לא (לפני) [לפניכם] ולצורך עצמכם, אלא לפני אבינו שבשמים, ואפילו הכי "מי מטהר אתכם? אביכם שבשמים", ומסייע לנו לעורר לבנו. (דרשות חתם סופר - דף ל"ה טור ג' ד"ה א"ת ו'). וע"ע לעיל סעיף קנ"ג מספר בן איש חי.

אם לא עשה תשובה ביום הכפורים, יענש על זה גופא

רטז. כתב בספר שערי תשובה (שער א' אות ז'): דע כי החוטא, כאשר יתאחר לשוב מחטאתו, יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה - והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו ז"ל (קבלת רנ"א ו') על הענין הזה משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו "קשה יום, הלא המחתרת חתורה לפניך, ואיך לא מהרת המלט על נפשך?!" עכ"ל.

המאחר לשוב מחטאתו, יכבד עליו מאד ענשו

ריז. ואם בכל הזמנים אמרו כן, על אחת כמה וכמה בעשרת ימי תשובה, וביותר ביום הכפורים. כן כתב בספר מושך חכמה (נניס פק' ז'): "דין וחשבון" (אבות ג' א'), פירש הגר"א "דין" על העבירה שעשה, "וחשבון" על המצוות שהיה יכול לעשות בעת שעשה העבירה. ולפי זה תסמר שערות אנוש ביום הכיפורים, דקיימא לן (יומא פא:) דעם תשובה מכפר גם על חמורות, ובלא תשובה גם על קלות אינו מכפר. אם כן, כמה גדול ה"חשבון" שביום שנענה בו גם היחיד, ואין השטן שולט עליו, כמאמרם (יומא כ.) "השטן" בגימטריא שס"ד, ונקל לעשות תשובה, ובדבר קל יוכל לזכות לחיים הנצחיים ולהיות אהוב למקום. ואם חלילה לא עשה תשובה יוכל להיות העונש על ה"חשבון" - היינו העדר עשייתו התשובה, כמו שייענש על כל חטאיו, ואפשר יותר מהם, והאחרון הכביד.

יענש ביותר על העדר עשיית תשובה ביומא

וכאשר בריך ברכת "שהחיינו" (בליל יום כיפור), שזה באמת שמחה אמיתית - שהקב"ה נתן יום שליחה לכל פשעי בני אדם להסיר מעליהם השטן, ויאות לברכו ולהודות לשמו על גודל רחמי מצדו יתברך. אולם אם לא שב אדם מדרכו הרעה, מוטב לו שלא היה יום הקדוש הזה, ומוטב לו שנהפכה שליתו על פניו (ירושלמי נדרים א' ז') בערב יום הקדוש הזה, כי היום הזה הכפיל עוד ענשו לבלי קץ בעונש "חשבון" - העדר התשובה. על זה ידו כל הדוים. השיבנו ה' ונשובה אליך באמת ובתמים. עכ"ל.

אם לא שב, מוטב לו שלא היה יום הקדוש הזה

ריח. וכעיי"ז כתב בעל המחצית השקל⁴¹ ז"ל (דרכים מחצית השקל - דרוש לשנת שנה - דף ו' ע"ב): ה' ברחמי נתן לנו אלו עשרה ימים להיות לנו זמן לחפש דרכנו ולשוב. ואם נתרשל בהם, הלא נוסף חטא על פשע. ומהאי טעמא כתבו (רי"ה פז): בבינונים, לא זכו נכתבים למיתה [ע"כ], כי נוסף להם חטא זה שלא שבו אז (בעש"ת) על חטאם, והוי רובו עוונות. עכ"ל. וראה עוד בסעיף ק"נ ממדרש תנחומא (אזינו סימן ד'), ובסעיף קנ"א מילקוט שמעוני.

⁴¹לכבוד יקרת הגאון מוהר"ר שמואל קעלין זצ"ל בעל המחצית השקל, אעתיק מדברי בעל החתם סופר ז"ל בהספדו עליו (דרכים מחס סופר - ח"ז דף ע"ב): זה באמת נחמה גדולה לצרות ישראל - בראותם אחר שנחרב בית המקדש השני זה היום אלף ותשל"ט שנים בעו"ה, ועדיין תהלה לה' יתברך לא אלמן ישראל - בראותם זקן וצדיק יושב ודורש כמשה מפי הגבורה ואלפים תלמידים כשתלי' ביתי' סביב לשולחנו הטהור וממש שכינה מדבר מתוך גרונו כמו אדונינו הגאון החסיד מוה"ר שמואל קעלין זצ"ל... והרי בעינינו ראינו רב האי גאון וצדיק הנ"ל זצ"ל עם כל תקפו וגבורתו חכמתו וחסידותו ומאות מתלמידיו יושבים על כסא הוראה... והתפלל בעדנו כידוע בעצום הפלגת תפילת ישרים דהאי גברא, ומקדמי ומחשכי בבהכ"נ... עכ"ל.

רימ. וכענין כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דקטום - ח"ג דף כ"ו טור א' ד"ה א"ג, וע"ש עוד), וכה דבריו: ישראל לעולם בחזקת כשרות הם. ואם יחטאו, אף שאינם צדיקים גמורים השבים בכל לילה על משכבם, מ"מ לתקופת הימים הללו רובם קדושים לה' ושבים לה' בכל לבבם, מודים ועוזבים, כי יראים וחרדים לדבר ה' באלו הימים לשפוך שיח על העבר ושומר ידו מעשות כל רע משך ימי הדין עד אחר שמיני עצרת שהוא גמר חותם המלכות ומסירת כתבים ביד הרצים כפי דעת הרמ"ע זלה"ה, ויתרחמו משמים.

אבל אשר לא שת לבו גם לזאת לכ"ב ימים אלו (מר"ה עד שמיני עצרת) ומקשה לבו, יפול ברעה ודאי ואינו יכול לצאת ממנו, הוכפל עונו על שהי' יכול לשוב ולא שב, כמ"ש החסיד ר' יונה בשערי תשובה תחילת הספר ע"ש משל נאה על זה (הועתק לעיל בסעיף רט"ז). ואף אם ישוב אח"כ, די לו להתקבל שיהי' כמו שהיו בני ישראל קודם תשובתם, ודי שיכפר על התעצלו והתאחרו משב אל מלך ישראל בהיותו קרוב. עכ"ד.

רוב ישראל שבים ונזכרים מן החטא בימים אלו

מי שאינו עושה תשובה בימי הרחמים הוכפל עונו

עניני וידוי

רב. איתא במדרש (פסיקתא רבתי פרק מ"ו - הוצא נדפס ס' רט"ו), כיון שישאל פורטים את עוונותיהם ומתודים לפני הקב"ה [והם מתחרטין (דוקא)], הקב"ה סולח להם לכל עוונותיהם ועובר על פשעיהם, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו". כיון שראה הנביא כן, התחיל מקלס להקב"ה על כך ואמר (מלכים א' י"ח) "מי א-ל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו ולא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא".

כיון שישאל מתודים וכו', הקב"ה סולח להם לכל עוונותיהם

ממעלות הוידוי

רכא. כתב הגאון בעל הנודע ביהודה זצ"ל (דלו"ס הל"ג - דלו"ס ה'), התחלת ועיקר התשובה על כל חטא ועון ואשמה ופשע מכל חטאת האדם אשר יעשה לאשמה בה, התחלת כל התיקון הוא הוידוי. והוא מצות עשה בתורה (ויקרא ה' ה') "והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה" (בספר החינוך - מצוה שס"ד).⁴² וכבר מפורסם מעלת הוידוי בכל ספרי התשובה, "ומודה ועוזב ירוחם" (משלי כ"ג א').

וטעם הוידוי על דרך הפשוט, כי עיקר התשובה הוא החרטה ועזיבת החטא, והא בהא תליא, שאם אינו מתחרט אי אפשר שיעזוב החטא, ואם אינו עוזב החטא מה בצע בתשובתו כו'. והחרטה אי אפשר אם לא שיכיר גנות המעשה, ולפי עוצם ההכרה בגנות הוא פרי החרטה. אבל מי שכבר טחו עיניו מראות, וכבר עיור היצה"ר עיניו עד שאינו רואה חוב לעצמו, ומחפש אחרי שערי הזכות ליתן אמתלא

התחלת ועיקר התשובה - מצות עשה

טעם הוידוי על דרך הפשוט: שבוה הוא מכיר ומודה בגנות מעשיו

⁴² במה שנצטוונו במצות וידוי נודעה אהבת ה' לנו: זו אחד מהדברים שנודעה אהבת ה' שרצה לזכות את ישראל - שבשביל שמתודה את אשר חטא, מקיים מצוה דאורייתא ונוטל שכר טוב; אין חין מתוק מזה! (פלא יועץ - עין יודוי).

על מעשיו ולהצדיק נפשו ולומר לא חטאתי, אי אפשר לו החרטה. וזה פרי הוידוי, שבה מכיר ומודה בגנות מעשיו, ולבו נשבר בקרבו, ויוכל להתחרט.⁴³ והנה, אם האדם מתודה על מעשיו, אין הקב"ה צריך לפשפש ולהפך במעשיו ולחפש מהגנות שבהם, שהרי הוא בעצמו מודה. ואז כתיב (מל"ג ל"ג ה') "חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי, אמרתי אודה עלי פשעי לה", ואתה נשאת עון חטאתי סלה וגו'". אבל אם האדם מקשה ערפו ואומר לנפשו, וכי מה עשיתי, ומחפש אחר זכות להצדיק מעשיו, ואז הקב"ה בעצמו צריך להפך במעשיו אם יש בהם זכות, ואז אין לו תקומה, כי הוא חסר מחסה ומסתור התשובה, ואז באין מחסה ומסתור זרם הפשעים ישטפוהו ויאבד לנצח. ולזה כיון המדרש (מנחם לא נאס א') כל זמן שהקב"ה מהפך במעשיהם של רשעים, שהקב"ה צריך להפוך בהם והוא אינו מודה ומתודה, אז אין להם תקומה, וכו'.

אם מתודה על מעשיו, אין הקב"ה צריך לפשפש ולהפך במעשיו - אבל אם מסתור מעשיו, אין לו תקומה וכו'

ונודע שאדם עובר עבירה קונה לו קטיגור (וזהו ח"ג פג; ואנ"ט ד' י"א), והוא העבירה בעצמו, על דרך (איו"ג ל"ד י"א) "פועל אדם ישלם לו". ועל ידי הוידוי תיכף סר עונו ואין בו כח לעמוד ולקטרג (וזהו - פרשת נא דף מ"א). ואף כי לא נמחל לגמרי, כי אם עם גמר הכפרה ביום הכפורים או במירוק יסורים או במיתה, כל חלק וחלק לפי מדרגתו, אבל עכ"פ שוב אין בו כח לעמוד ולקטרג. ואם תאמר ומה פעולה בדחיית המקטרג אם עון עצמו אכתי לא נמחל. הנה ההפך הוא, וכיתרון האור מן החושך, שכל זמן שהמקטרג עומד הוא מסך מבדיל ואין תפילתו נשמעת. אבל תיכף בהתחרטו ומתודה ושב, תכף נקרע המסך המבדיל, ונתקרב לאביו שבשמים ותפילתו נשמעת. עכ"ד בקיצור.

העובר עבירה קונה לו קטיגור - ועיי' הוידוי תיכף סר עונו ואין בו כח לקטרג, אף כי עדיין לא נמחל לגמרי - ועיי' נתקרב להקב"ה ותפילתו נשמעת

רכב. והחיד"א ז"ל (מדבר קדמו - ו' י"ט) כתב: כתבו הראשונים דטעם הוידוי דקיימא לן (מנחם מ"ג), מודה בקנס פטור, כי הקב"ה כובש עדותו כביכול ואינו מעיד, והו"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור (ע"י ז' י"ד). עכ"ל, וע"ש עוד ובספרו דברים אחדים (דף ל"א נדפ"ר). וע"ע לקמן בסעיף רמ"ה.

טעם הוידוי, דקיי"ל מודה בקנס פטור

רכב. ואיתא במדרש (נמדרש רנ"ב כ' ט"ו), "ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי" (נמדרש כ"ז ל"ד) שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה, שכל מי

כל מי שחוטא ואומר "חטאתי" אין רשות למלאך ליגע בו

⁴³ עוד טעמים למצות וידוי: כתב בספר החינוך (מנחם ש"ד), וזה דבריו: מרשי המצוה [להתודות לפני ה' על כל החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהן], לפי שבהודאת העון כפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו שהוא מאמין באמת כי גלוי וידוע לפני האל ברוך הוא כל מעשהו, ולא יעשה עין רואה כאינה רואה.

שבה תתגלה מחשבתו שחבל גלוי וידוע לפני הי"ת - מתוך הזכרת החטא יחזר ממנו יותר בעתיד

גם מתוך הזכרת החטא בפרט ובהתנחמו עליו, יזהר ממנו יותר פעם אחרת לכל יהיה מכשול נכשל בו, אחר שיאמר בפיו "כזו וכזו עשיתי ונסכלתי במעשי" יהיה נגדר שלא ישוב לעשות כן. ומתוך כך ירצה לפני בוראו, והאל הטוב החפץ בטובת בריותיו הדריכם בדרך זו יזכו בה. עכ"ל. וכ"כ הר"ר יעקב בירב ז"ל (ע"מ יעקב על הרמב"ם - ה' מנחם ז' א') כטעם הראשון של החינוך, ביתר ביאור, וז"ל: ואני אומר שהטעם שהאדם צריך להתודות בדברים ולומר דברי וידוי, שלכאורה נראה שהוא דבר מיותר, שכיון שזה העובר גמר בלבו שלא לעשות עוד אותה העבירה וגם נתחרט על מה שעבר והקב"ה יודע תעלומות לב, למה צריך להוציא הוידוי בשפתיו; והטעם שמי שהוא יחיד והוא מדבר בינו לבין עצמו, השומע אותו יחשבהו לשוטה, שאין צריך הדיבור אלא למדבר עם זולתו, והמתודה כשיראה שהוא יחיד והוא מדבר בעצמו, יחשוב שיש לנגדו עם מי שהוא מדבר, ומיד יחשוב בלבו שמי שעומד כנגדו הוא השי"ת ויכניע לבבו וישוב בתשובה שלימה, ולפיכך צריך לומר דברי וידוי. עכ"ד.

שחוטא ואומר "חטאתי" אין רשות למלאך ליגע בו. ובשפתי כהן עה"ת (נמדנר כ"ג ל"ד) הזכיר מאמר זה וכתב: "שכל מי וכו' ליגע בו"; זהו סוד הוידוי. עכ"ל.

רכז. ובירושלאמי תענית (נ' ז') איתא: א"ר שמואל בר רב יצחק, לבש שמואל חלוקן של כל ישראל, אמר לפניו "רבון העולמים, כלום אתה דן את האדם אלא על שהוא אומר לפניך 'לא חטאתי' הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי, ואלו אומרים לפניך 'חטאנו!' ע"כ.

עיקר עונש האדם על אומרו "לא חטאתי"

✽ וידוי על סדר א'-ב'

רכה. כתב החיד"א ז"ל (דגש לפי - ו' ז', הוצא נמועד לכל מי - י"ט ל"ז): יכוין שמתודה בכ"ב לתקן מה שפגם באותיות התורה, לתקן מה שפגם בכ"ב אותיות התורה. עכ"ל.

לתקן מה שפגם באותיות התורה

רכו. ובספר יוסד וישראל העבודה (שער י"א פרק ז') כתב כי מהראוי לומר הוידוי בנוסח א'-ב', מאל"ף עד ת"ו, כי בזה מתקן כל העולמות שנבראו בכ"ב אותיות, כמובא בספרים.

לתקן כל העולמות שנבראו בא"ב

ושוב מצאתי כן בספר ראשית חכמה (שער המשנה - פרק ה' [אות כ"ז]): נהגו להתוודות באלפא ביתא, מפני שע"י כ"ב אותיות נבראו כל העולמות, כדפי' בספר יצירה (פ"ג מ"ג), וע"י העון כל העולמות נפגמים, ולכן ראוי להתוודות באלפא ביתא. עכ"ל.

רכז. ובספר יערות דבש (מ"א - דוש י"ד) כתב: יש להבין, למה תיקנו בכל הפיוטים לומר באל"ף ב"ת, וגם בגמרא (נדרות ד:): נתנו מעלה למזמור "תהלה לדוד" דאית ביה אל"ף ב"ת. אבל אמרו באחד שבא למלך גדול, ולא היה סיפק בידו להרבות לו בתוארים כראוי לכבודו, [ולכן] לקח נייר אחד חלק והתחיל לכתוב תואר שלו בשולי היריעה - להורות כי הרי נייר חלק לפניך, תוכל לכתוב על גביו מה שתראה. וכן הענין בזה, כי נודע כי כל הדיבורים נכללים בכלל אל"ף ב"ת וכו', באלו כ"ב אותיות נכללים כל הדיבורים, וא"כ אנו שמשבחים לה', מי יערוך אליו תהלה, ולכן בהתייחס השיר באל"ף ב"ת הרי כאילו מורה כל הדיבורים שבעולם כלולים כולם בשיר שבח, ולא יבצר דבר מה שהפה יכול לדבר מה שלא יהיה נערך בשבח לה'.

תודע טעם, כי כל הדיבורים נכללים בכ"ב אותיות, והנה אילו אומר "חטאנו" בכל מה שהפה יוכל לדבר"

והרי זה דרך כלל בכל הדברים. וכן בוידוי, הוא מיוסד "אשמנו", "ועל חטא" באל"ף ב"ת, כי חטאנו בכל מה שהפה יוכל לדבר בעו"ה. עכ"ל, ודפח"ח.

רכה. וכתב החיד"א ז"ל (דגש לפי - ו' ז', הוצא נמועד לכל מי - י"ט ל"ז) שיש לכוון כוונה זו בוידוי - שכשמתודה בכ"ב אותיות התורה יכוין על שאר חטאות שאינו זוכר, דיוכללו בתוך וידוי זה, כי הכל נכלל בכ"ב אותיות.

יש לכוון לה' בוידוי

מדרבי הוידוי

רכט. הוידוי הוא חיוב גדול על האדם במצות עשה מן התורה תמיד בכל השנה, וכל שכן עתה ביום צום הגדול והנורא הזה. לכן לא יהיה הוידוי כמצות אנשים מלומדה ח"ו, רק קיום מצות עשה של הבורא ית"ש, כמו מצות עשה של תפילין וציצית.⁴⁴ (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פרק ו').

יקים מצוה זו כמו כל שאר מצוות עשה מהיות, ולא כמצות אנשים מלומדה

רל. וזאת למודעי, שעיקר הוידוי הוא החרטה ועזיבת החטא, שיתחרט האדם בלבו חרטה גמורה וחלוטה על העבר, ויקבל בלבו על להבא לעשות גדרים וסייגים שלא ישוב לכסלה עוד לבא לידי עון זה. וזה מבואר בגמרא הקדושה במסכת תענית (טז). א"ר אדא בר אהבה, אדם שיש בו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בו, למה הוא דומה? לאדם שתופס שרץ בידו, שאע"פ שטובל בכל מימות שבעולם, לא עלתה לו טבילה; זרקו מידו, כיון שטבל בארבעים סאה עלתה לו טבילה, שנאמר (משל כ"ח י"ג) "ומודה ועוזב ירוחם", עכ"ל הגמרא. וכו' (ע"ש שהביא דברי הוזהר הק').

חרטה ועזיבת החטא עם וידוי, שלא יהא כטובל ושרץ בידו

ואלמלא לא נכתבו נכבר - דברים הנ"ל מחז"ל, ראויים הם להכתב, שכל מי שיש לו מוח בקדקדו יודה על זה - שהרי וידוי ומחילה אפילו לפני בשר ודם שחטא כנגדו בלא תשובה, הוא חוצפא ועזות גדול, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר היא חוצפא כלפי שמיא לפני הבורא ית"ש. (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פרק ו', וע"ע שם שער י"א פרק ו').

רלא. וכ"כ בספר החינוך (מנחם סמ"ד) וז"ל: זה הוידוי צריך באמת שישב החמס אשר בכפיו; שאם לא כן, מוטב שלא יתודה על זה. עכ"ל.

רלב. כתב בספר פלא יועץ (ענן ידיו): וידוי, צריך ליזהר בו מדי אומרו אותו לא יגרע אפילו פעם אחת לאמרו בהכנעה רבה ובכפיפת ראש ובקול בוכים ובדמעה לב (עי' בסעיף רע"ד, ולקמן בסמוך סעיף רל"ו) על מנת שלא לשוב לכסלה. ובהחסיר אלו התנאים, ההעדר טוב מציאות הרע, כי הוא חוצפא ועזות פנים וכדי בזיון וקצף, כי יחרה אף ה' וקנאתו, כי יאמר "הקריבהו וידוי זה לפחתך או לאיש כמוך, הירצך או הישא פניך?!" ואוי להם לבריות מעלבוננו של הקב"ה! ולולא ה' צבאות ידין אותנו כאנוסים וכשיכורים, הן גוענו אבדנו ח"ו, אבל נחמחנו בעניינו ומיעוט ערכנו. עכ"פ חובה מוטלת עלינו להשתדל ברוב עוז בכל כחינו, וה' אלקים יעזור לנו.

אופן אמירת וידוי: בהכנעה רבה וכו'

ויצייר בדעתו כעומד לפני מלך רם ונישא איום ונורא אשר לגדולתו אין חקר, והוא עפר מן האדמה להבל דמה, ואומר לפניו "אמנם אנכי חטאתי לך, כך וכך עשיתי". ועל כל פרט שמזכיר, יחשוב כי טוב היה לו שימות אלף מיתות ואל יעשה עבירה קטנה להכעיס את בוראו.

יצייר בדעתו כעומד לפני מלך גדול וכו', ואומר לפניו "חטאתי לך" וכו' - וחשוב ג"כ שבידו הוא מניד צרת נפשו לאביו ששבשמים, שמו לו על אשר הוא חוטא וחולך ואינו יכול למשוך ידו וכו'

ויחשוב ג"כ שהוא מגיד צרתו לפני אביו שבשמים, כי רע ומר לו על אשר חטא על הנפש ועל אשר חוטא והולך ואינו יכול למשוך ידו, ועל אשר חשכו עיניו מראות גודל רעתו ואינו מצטער ובוכה על חטאתו, ויחשוב "אנה אפנה לעזרה, ולמי אגיד זאת הצרה הגדולה אשר לי על העבר ועל ההוה, אין לי אלא לברוח

⁴⁴ קודם כל וידוי יחשוב במחשבתו בזה הלשון: הריני מקבל עלי מצות עשה של וידוי החטא שצונו בוראי יתברך שמו בתורתו הקדושה - "והתודו את חטאתם אשר עשו" (צמדנר ה' ו'). ואח"כ יאמר הוידוי. (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פרק ו').

מלפניך אליך, ולהתחבא מכעסך תחת כנפך, וצרת נפשי אליך אגיד, כי אתה הוא מנת חלקי, אתה תאיר נרי ותגיה חשכי! "עכ"ל.

רלנ. וגם בספר פדר היום (פדו יוה"פ): כתב: יתודה בסוף תפילתו בהכנעה גדולה, כי עיקר יום הכפורים תלוי בוידוי וההכנעה. עכ"ל.⁴⁵

רלד. ובספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א - פק"ו): צריך לומר הוידוי בהכנעה גדולה ובמתון, ולא כמו שנוהגין המון עם שאומרים במרוצה ובבהלה, וכי נחשב זה לוידוי? "עכ"ד.

רלה. ועוד כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א - פק"ו): צריך האדם להרהר בתשובה בכל פרטי הוידוי שמזכיר בה. עכ"ד.

רלו. ראוי לומר סדר הוידוי בדמעות שליש, כמבואר בזוהר הקדוש (פרשת ויקהל - דף כ). שכתב שם "אי איהו בכי כו'". ויצער עצמו צער גדול על שהגדיל לעשות להרשיע ולמרוד במלך מלכי המלכים הקב"ה, ובאיזה פנים יבא לפניו יתברך אחר פטירתו מעולם הזה? ! אי לו ואי לנפשו. ואף אם הוא קשה בטבעו להוריד דמעות, עכ"פ יתמרמר לבו בקרבו בשברון ואנחה המשברת הגוף בשעת אמירת הוידוי. ולא יהא הוידוי אצלו כמזמר באיזה זמר!⁴⁶ (יסוד ושורש העבודה - שער ה' פק"ו).

רלו. כתב האלשיך ז"ל (שמות ל"ב כ"ה), ידענו מרבותינו ז"ל (שמו"ר מ"ז ט') כי דרך המקטרגים למעלה, שבראותם את החוטא מקטין אשמתו, אז יתרוצו לקטרג עליו; אך בראותם שמגדיל חטאו, אז יבדלו. ע"ש.

רלה. וכתב בספר בינה לעתים (דרוש מ' - הוצא נספר מדבר קדמות ו' ס"ה) שעיקר הוידוי לצייר שחטא בהחלט, ושלא לבקש שום מין התנצלות. וזה הפרש בין שאול המלך ע"ה לדוד המלך ע"ה, דשאל כשאמר (שמואל א' ט"ו כד) "חטאתי", לא החליט ואמר "כי יראתי את העם וכו'", אבל דוד המלך ע"ה תיכף אמר (שמואל ב' י"ז יג) "חטאתי" בהחלט, שייחס העון על עצמו, ולא נתן התנצלות לתלות הדבר אל נטיית יצרו וכיוצ"ב, ומיד אמר לו הנביא (שם) "גם ה' העביר חטאתך וכו'". עכ"ד.

⁴⁵ ועוד כתב בספר פדר היום (פדו יוה"פ): בשעת הוידוי אין ראוי להטות עצמו להיותו מוסמך ונשען, אלא אדרבה טוב להיות כפוף קומה נשבר ונכנע, מטה אוזן לדברים שמוציא מפיו, ויתאונן ויבכה עליהם ויבקש רחמים מבעל הרחמים - אל ידינהו כאשמתו ולא יעיר כל חמתו. כי עיקר היום תלוי בהכנעת לבו ורוחו בכל תפילותיו כמש"כ. וישתדל להיות כל היום בבית הכנסת, ולא יצא ויכנס אלא מדוחק גדול. עכ"ל.

⁴⁶ מעם שנוהגים לאמר "אשמנו" שבחזרת הש"ן קצת בניגון; הנה, בהרבה קהילות נוהגים בוידוי שבחזרת הש"ן לאמר "אשמנו" קצת בניגון. וכתב התפארת ישראל (מענין ד' ס'): מנהג ישראל לשיר את ה"אשמנו" ביום הכפורים, והרי קינה מבעי ליה. אמנם הוא לרמוז שכולם נתהפכו לזכיות (עי' יומא פו:), וראוי לשורר עליהם כעל זכיות. עכ"ל.

רלט. איתא בפסיקתא רבתי (פסח ל"ה): "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה" (משל ל"ה מעלת אמירת "ואתה צדיק על כל הבא עלינו" מלתא דדיק

אמר להם הקב"ה למלאכי השרת: בואו ואודיע לכם צדקתם של בניי, שאני טענתיכם בעולם כמה צרות, וייסורים הבאתי עליהם בעולם בכל דור ודור בכל שעה ושעה, ולא בעטו בהם, שקוראין את עצמן "רשעים" וקוראין אותי "צדיק" בפני; והם אומרים בלשון הזה "אבל אנחנו חטאנו העוינו הרשענו פשענו מרדנו ומרינו וסרנו ממצותיך ומשפטיך, ולא שוה לנו, ואתה צדיק על כל הבא עלינו, כי אמת עשית ואנחנו הרשענו". לפיכך היה שלמה מקלס את כנסת ישראל "אשת חיל מי ימצא". עכ"ד.

רמ. וכן הובא בספר מהרי"ל (ה' עשי"ט - א'ת י"ט) וז"ל: כל אדם יתודה על חטאיו. וכשאומר "ואתה צדיק [על כל הבא עלינו]" אחר הוידוי, יאמר בכוונת לבו, ואז אומר הקב"ה למלאכים "באו ראו כמה חביבין ישראל אשר מצדיקין עליהם את הדין". עכ"ל. וכן הובא בספר של"ה (מס' ר"ה - פרק נ"ז מ"ה).

האם חייב לפרט כל חטאותיו

רמא. פסקו הש"חן ערוך והרמ"א ז"ל (א"ח מ"ז ז') דלהלכה אין צריך לפרט החטא (אלא כשאומר "חטאתי" יצא ידי מצוה וידוי (משנה נזירה ס"ק ה')). ומ"מ כשמתודה בלחש, נכון לפרט החטא.⁴⁷ אבל כשמתפלל בקול רם, או שליח ציבור כשחוזר התפילה, אין לפרט החטא (ומיירי בחטא שאינו מפורסם לרבים, ומפני שאין זה כבוד המקום שמגלה לרבים שחטא כנגדו. אבל בחטא המפורסם לרבים, הרשות בידו לפרטו לרבים, אפילו בקול רם (מ"ז ס"ק ו')). ומה שאומרים על חטא בסדר א'-ב' ("אשמנו, בגדנו, וכו'") לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפילה. עכ"ד.

רמב. ובספר פדר היום (סדר יוס"פ) כתב: יתודה בסוף תפילתו בהכנעה גדולה, כי עיקר יום הכפורים תלוי בוידוי וההכנעה. וכל המוסיף להתודות ולפרט חטאתיו ועונותיו בינו לבין המקום ברוך הוא ולהתחנן כל אחד כפי כחו, הרי זה משובח. עכ"ל.

רמג. ובספר של"ה הקדוש (מס' יומא - פרק נ"ז מ"ה) הביא מספר ראשית חכמה שטוב מאד לפרט החטא בתוך הוידוי; כגון אם אכל נבילות וטריפות או שאר דברי איסור, יפרש בתוך הוידוי שלו. כיצד? כשיאמר "אשמתי", יאמר "אכלתי דבר שלא טהור". וכשיאמר "בגדתי", אם בעל כותית או אשת איש או נדה, יאמר "בעלתי וכו'". כו'. הוציא שכבת זרע לבטלה, יאמר "העיתתי, הוצאתי זרע לבטלה". כו'. וכן לכל אלפא ביתא, על כל אות ואות. עכ"ד.

רמד. וכ"כ בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק ו'): עיקר וידוי הוא לבטא בשפתיים ולפרט החטאים נגעי לבבו אשר ידע איניש בנפשיה, וביחוד בעבירות שאדם דש בהם, כגון לשון הרע וכו' (ע"ש הרבה דוגמאות), הכל צריך האדם לפרט בשפתיו ולהתחרט בלבו על העבר ולקבל על עצמו להבא בקבלה אמיתית וגדרים וסיגים שלא ישוב עליהם עוד בשום אופן. ויכלול הכל בנוסח "אשמנו בגדנו

⁴⁷ לדעת הרבה ראשונים ז"ל חייב לפרטם מעיקר הדין.

וכו", כי מהראוי לומר הוידוי בנוסח א'-ב', מאל"ף עד ת"ו, כי בזה מתקן כל העולמות שנבראו בכ"ב אותיות, כמובא בספרים. עכ"ד.⁴⁸

רמב"ה ובמקום אחר כתב הש"י"ה (מס' יומא - פרק מורה אור) מבעל תולעת יעקב: צריך להתודות ולפרט. וכל המתודה, אין דינו מסור כי אם בידו של הקב"ה, ורחום הוא ונחם על הרעה. ולפי שהאדם קרוב אצל עצמו, אינו נדון על פיו, שנאמר (שמות כ"ג ח') "אשר ירשיען אלהים", ואמרו רבותינו ז"ל (בבא קמא סד:) פרט למרשיע את עצמו, (וע"ע לעיל בסעיף רכ"ב). והעושה כן, הקב"ה מעביר לו על כל פשעיו, דכתיב (מלכים י"ג ה') "אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה". עכ"ד.

רמב"ה כתב החיד"א ז"ל (מורה נבוכים - ט' רע"ג): אני בעניי סדרתי וידוי פשוט כולל רוב הדברים שאדם דש בעקביו. ואני מתחיל לאומרו כשמתחילין להתודות, ובמשך אמירתו הקהל אומרים כל הוידויים. עכ"ל. וראה לקמן בסוף הספר שהעתקנו וידוי זה - עם קצת הוספות מספר חיי אדם ומספר מעבר יבק.

רמב"ה איתא במדרש פסיקתא רבתי (פסיקתא מ"ה): "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (מלכים י"ג כ"ג). ומי הן אלו שהקב"ה נושא פשעיהם? אלו ישראל שהן זכאין ביום הכיפורים ופורטים עונותיהם ופשעיהם, והקב"ה נושא את עונותיהם. אמר הכתוב (משלי כ"ח י"ג) "מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם", כיון שישאל פורטים את עונותיהם ומתודים לפני הקב"ה, סולח להם ועובר על פשעיהם, שנאמר (ויקרא ט"ז ה') "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' טהור". כיון שראה הנביא כן, התחיל מקלסו להקב"ה על כך, ואמר (מלכים י"ד י"ח) "מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשאירת נחלתו ולא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא". עכ"ה.

ענין אמירת וידוי בלשון רבים ועל עוונות שלא חטא בהם

רמב"ה איתא בספר חסידים (סמן מ"ה), כתיב (דניאל ט' ט"ו) "חטאנו רשענו" - כלל עצמו בכלל לפי שכל ישראל ערבים זה לזה (עי' סנהדרין מ:), שנאמר בעצם (יהושע כ"ג כ') "והוא איש אחד לא גוע בעונו", לכך צריך בלשון רבים לבקש "סלח לנו אבינו כי חטאנו", וכשאנו מתודים אנו אומרים "על חטאים שאנו חייבים עליהם סקילה שריפה הרג וחנוק", ואע"פ שידע האדם שלא חטא בכך שיהא חייב, אעפ"כ צריך

כל ישראל ערבים זה לזה - וברדי שלא יתבייש החייב להתודות

48 וכ"כ ביסוד ויחוד ויחוד במקום אחר (שער ה' פרק י"ז), ובה דבריו שם: דעו נא, אחי ורעי, כי עיקר הוידוי הוא מה שידע בעצמו מנגעי לבבו, כמבואר בזוהר פינחס: לפרשא חובין דכל שיפא ושיפא וכל מה דעבר. וכל נגעי לבבו במראה אליו יתוד"ה בנוסח "אשמנו" על סדר א"ב. למשל, אם יודע בעצמו שלא היה נזהר באכילה של אתמול בלילה ממאכלות אסורות, דהיינו שלא היה נזהר לבדוק היטב המאכל מנמלים שקורין מילבי"ן וכיוצא, או ידע אינש בנפשיה שאכל אכילה מרובה וגסה ומחמת זה היה ישן יותר מכשיעורו ובא בשביל זה לידו ביטול תורה הקדושה וגם לפעמים לידו ביטול תפלה עם הציבור, יתודה על זה באות א' מנוסח א"ב של "אשמנו", וכך יהיה אומרו "אשמנו, אכלתי מאכלות אסורות, אכלתי אכילה מרובה וגסה ובעבור זה אתא ביטול תורה ותפילה לידוי". ובאות ב' יאמר "בגדנו, ברכתי ברכות הנהנין שלא ככוונה, או ברכת השחר, וביחוד ברכת המזון" אם יודע בעצמו שפשע בזה, שהיא מצות עשה דאורייתא, ושאר נגעי לבבו שמתחילין באות ב'. וכן על כל דבר פשע וחטאה קלה וחמורה ברעה אשר ימצא אתו עמו יתודה כנ"ל, היינו בכל אות מ"אשמנו", כנ"ל. עכ"ד.

שיתוודה כך לפי שכל ישראל ערבים זה לזה. ועוד, כדי שיוודה החייב, שלא יתבייש להודות. עכ"ל. וכ"כ האר"י ז"ל בשער הכונות (הוא נזק אש מי - כי משא) כטעם הראשון.

רמב"מ. וכתב החיד"א ז"ל (עמוד הקודש - קף אשת יט) שהמתודה יכולין להתודות על עצמו ועל ביתו ועל כל אשר הוא משורש נפש רוח ונשמה שלו, בגלגול זה וגלגולים אחרים בחדא מחתא. עכ"ד. וכ"כ בספר חיי אדם (ח"א כלל קמ"א) שנכון לכל אדם להתודות גם על עבירות שלא עשה שמא חטא בהם בגלגול אחר.⁴⁹

המתודה צריך להתודות על עצמו ועל ביתו ועל כל מי שמשמשו, ועל מה שחטא בגלגול אחר

רנ. והנה, כתב רבינו יונה ז"ל (שערי משנה - שער א' אות מ') שהמתודה, יש עליו להזכיר עוונותיו ועוונות אבותיו, כי היה נענש עליהם באחזו מעשי אבותיו בידו (עי' זרכם וכן כתוב (ויקרא כ"ו מ') "והתודו את עונם ואת עון אבותם". עכ"ד. וכן קבעו רז"ל בנוסח הירדוי, "שאין אנחנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו, אבל אנחנו ואבותינו חטאנו". הרי לנו עוד טעם לאמירת הירדוי בלשון רבים.⁵⁰

צריך להתודות על עוונותיו ועל עוונות אבותיו

רנא. ועוד כתב החיד"א ז"ל (מסדי אבות ז' ח, וכ"כ נספח לז דוד - דרוש י"ג) מעשה באדם גדול אחד שלא היה רוצה לקרות וידוי יום הכפורים (כסדר וידוי המקובל), כי ידע בעצמו שלא חטא באלה, ולמה ידבר שקרים לפניו יתברך, והוא חותמו אמת (שנח נה). והשיבו הרמב"ם, אילו ידעת אתה הגלגול כמה חומר עבודת ה' יתעלה וכמה צריך לעבוד האלוה הזה והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרחת לאדון הזה, היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בירדוי ועוד נוסף כהנה וכהנה, וכל אדם נידון לפי גודל חכמתו, שהרי מצינו שדוד המלך ע"ה נכתב עליו עון אשת איש, והיא (בת שבע) היתה מגורשת מאוריה (שנח נז), ועון הריגתו אף כי הי' חייב מיתה (שנח טז), ועון ציצית של המלך שאול אף כי היה רודפו והיה חייב מדין מחתרת; וכן כל כיוצא בזה, לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאתו. עכ"ל. ומסיים החיד"א ז"ל שם: ומאד יחרד האיש וילפת ובמסתרים תבכה נפשו בהגלות נגלות אמרי קדוש אבי התעודה הרמב"ם הללו, כי אם יצאה מחשבו"ן נפש אדם, אז ינע לבבו ובמרידות יאנח לבקש רחמי שמים הרחמים והסליחות כי אל רחום הוא. עכ"ל.

צריך להתודות על הכל, לפי שהאדם נשפט כפי מדרגתו וכו'

⁴⁹ כתב הבן איש חי ז"ל (מס חיים - פרק ד'): צריך לדאוג על גלגולים שעברו, כי מי יודע מה עשה בגלגולים שעברו, שמא חטא בעבירות חמורות דחמורות אע"פ שעתה אינו רואה שעבר עליהם, כי לכן פורטים בירדוי כל מיני עוונות אע"פ שהאומר יודע שלא חטא בהם. ולכן אומרים "אבל חטאנו אנחנו ואבותינו", דהכוונה הוא על גלגולים שעברו, כי כל פעם שבא האדם לעולם נקראת ביאתו ההיא "אב" לגלגול הבא אחריו. צא ילמד מאיוב שהיה צדיק בגלגול זה שלו, ולקה ביסורין קשים ומרים בעבור גלגול הקודם, שהיה בתרח שחטא והחטיא בעבודה זרה. עכ"ל, וע"ש עוד.

⁵⁰ ואולי י"ל עוד טעם שהמתודה יזכיר עון אבותיו, שע"ז עוד ינע לבו בקרבו לפני אלקיו ית"ש בזכרו קופה של שרצים שתלויה לו מאחוריו, וההכנעה היא מעיקרי התשובה (עי' שערי משנה - שער א' אות כ"ג). (בנ"עני"ד).

פירושים לבמה מן הוידוים

רנב. "על חטא שחטאנו לפניך באנוס וברצון", כונת אמירת "באנוס", היינו שאנוסוהו בדבר שיהרג ואל יעבור או אנוס ממון, דמן הדין הוי ליה לקבל האנוס ולא לעבור. (מועד לבא חי יט לז).

רנג. "על חטא שחטאנו לפניך בודוי פה", לפי אבודרהם הוא שהעז פניו לומר שחטא, ולא חש על כבוד קונו, ועיין בספר ב"כ. ועוד יכוין שהתודה בפה מן השפה ולחוץ ולא בלב. וצריך להתודות על הוידוי שלא התודה כהוגן שיהא פיו ולבו שוין,⁵¹ (מועד לבא חי יט לז).

רנד. "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע", הכונה דהיינו בטענה דאנו אנוסים מיצר הרע, כסלקא דעתין של איוב. (מועד לבא חי יט לז). ובדרך החיים פירש שהכונה, מה שיגרה יצר הרע בנפשו, כמאמר חז"ל (עי' מה יג): רב לייט אמאן דמגרי יצר הרע בנפשו. ובא"י רבה (סמן מ"ז ס"ק ו'): "על חטא שחטאנו ביצר הרע", נראה לפרש כדאיתא במשנה סוף ברכות (מ). "בכל לבבך" - בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע (ור"ל שחטאנו לפניו במה שלא השתמשנו ביצרנו הרע לעבוד (מלעניד)).

תפילות יום הכיפורים: כללי

רום מעלות תפילות יום הכיפורים איום ונורא

רנה. "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם" (מהלס ק"צ י"ט). אמר רבי יצחק, כלפי דורות אמרו, שאין להם לא נביא ולא כהן ולא בית המקדש שיכפר עליהם, אלא עוד תפילה אחת שנשתייר להם שהם מתפללין בראש השנה ויום הכפורים, ולא תבזה אותו מהם. הוי, "ולא בזה את תפילתם". (מדרש תהלים פק ק"ג).

אין הקב"ה דוחה תפילות ר"ה ויוה"כ

רנו. "תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י-ה" (מהלס ק"צ י"ט), וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר "ועם נברא"? רבנן אמרי, אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם, ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים ואתה בורא אותן בריה חדשה. ומה להם לעשות, ליקח הדס ולולב ולהלל אותך, שנאמר "ועם נברא יהלל י-ה". (מדרש תהלים פק ק"ג).

אפי' בני אדם שהם כמתים במעשיהם, הקב"ה מקבל תפילות בריה ובוהב"פ

⁵¹ המועד לכל חי הביא את זה בשם החיד"א ז"ל בספר מדבר קדמות, וז"ל שם (מדבר קדמות ו'): עיקר הוידוי הוא עזיבת החטא, ויעיד ויזכר הכל שלא ישוב עוד לכסלה, כמ"ש הרמב"ם הלכות תשובה (א' ה'). וזה פירשו הראשונים "על חטא שחטאנו לפניך בודוי פה", כלומר שהוידוי היה מן השפה ולחוץ, ולא גמרנו לשוב וחזרנו לסורנו; ועל זה אנו מתודים על הוידוי, כי וידוי כזה עוד יוסף המקטרג לקטרג על הוידוי עצמו, וכמ"ש בזה הקדוש. עכ"ל.

הפרש בין רננו. כתוב בספרים שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה עשיית לשאר תפילה - כהפרש האור מן החושך, ויפה שעה בתשובה ומעשים טובים בימים תפילה כהפרש האלה מימים שלמים בשאר הימים. אשר על כן ראוי לחוש על כל רגע של ימים האור מן החושך אלו שלא לאבדו. (פלא יועץ - ערך "משונה").

רנה. אם אמרו (ראש השנה ית). שהתפילה בעשרת ימי תשובה היא מקובלת אפילו ליחיד, כדכתיב (מלכים ט"ז יד) "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", וכתוב (ישעיה מ"ט ח) "בעת רצון עניתך", וכתוב (ישעיה נ"ה ו) "דרשו ה' בהמצאו", על אחת כמה וכמה ביום הכיפורים, כי הוא יום רצון מכל הימים, ושערי רצון הם פתוחים. ולכן לא יפנה לבטלה אפילו רגע. וכתוב בספרים שכאשר יעסוק אדם בתורה ותחנונים ביום הכפורים, שעה אחת חשוב יותר מיום שלם בשאר הימים. לכן ראוי לחוס מאד על היום הזה, כי הולך הוא. והמתרשל בו מעשות כל אשר בכחו לעשות, יאבד טובה הרבה. (פלא יועץ - ערך "כפור"). וע"ע לעיל בסעיף קכ"ח מספר דרושי צ"ח.

רנט. כל השנה כולה אי אפשר לנו להעביר תפילתנו דרך ישר, מפני המזיקים שלוחי הס"ם; ומה גם בראש השנה צריכים לזה שופר וכמה תחבולות להסיר המסכים, ומעבירים בדרך צר. אמנם ביום הכיפורים דלית ליה (לשון) רשות, אזי אנו עוברים דרך סלולה, ועת רצון ויום ישועה הוא לה'. אמנם להיות אנו יראים מיום מחר, כי פנה היום, על כן ממחרים כל מה שאפשר לשלוח תפילתנו במרוצה האפשרי - מערב עד ערב; כל מה שאפשר לנו להעביר ביום ההוא, מעבירים. (דרשות חתם סופר ס"א דף ק"ד טור ג' ד"ה אה"ל).

יזהר לבוון בתפילות ימים נוראים

יתפלל באימה רס. בראש השנה ויום כיפור אנו תלויין בדין, לפיכך נכון להתפלל באימה וביראה יותר מבשאר ימות השנה. (אבוש - א"ח מקצ"ד).

רסא. וגם צריך להתפלל באימה וכו' ביום הכפורים יותר מבשאר ימות השנה מפני רום מעלות תפילות יום הכיפורים איום ונורא, ואם יתירשל בו יאבד טובה הרבה, כדהבאנו לעיל סעיף רנ"ה-רנ"ט.

רסב. כתב החיד"א ז"ל (מורה נבוכים - סימן ט' אות רע"א): חרדה ילבש בתפילותיו בבכיה ולב נשבר. ואף אם נראה בעיניו שעשה איזה דבר בעשרת ימי תשובה, יאמין אמונה שלימה כי הכל כאין לפי עוצם חטאתיו, וגם כי הוא מעשה קוף בעלמא לפי חסרון ידיעתו באשר פגם, ומיעוט השגתו בחכמה האלהית, וגרעון כחו ביראה ודבקות. עכ"ל.

רסג. וכתב בספר פלא יועץ (ערך "כפור"): כל התפילות והתחנונים יאמר בלב נשבר באמת ובכוונה נכונה, ⁵² כי ההכנעה היא עיקר גדול מאד ליטהר גברא ולקיבול בקול קולות

⁵² כ"כ החיד"א ז"ל (מורה נבוכים - סימן ט' אות רע"א): כל התפילות והתחנונות, יאמר בלב נשבר באמת, ובכוונה נכונה. עכ"ל.

התפילות. ולכן לא ירים קול בקולי קולות, רק כל תפילותיו יהיו בשפל קול התחינה ובקול בוכים (עי' בסעיף רע"ד).

והנה, המבין בלשון הקודש, כי ישם אל לבו וישמיע לאזניו מה שהוא אומר בהעמיק על כל תיבה לארכה ולרחבה, ובהיות נגד עיניו גדולת ורוממות מלך רם ונשא ורוב שפלותו ודלותו ועוצם חטאתיו, ירבה להכנע לבבו ולהתמרמר, בבכי ותחנונים ידבר רש אולי יש תקוה. עכ"ד.

כשיתבונן
במילות
התפילה, ונגד
עיני גדולת ה',
ירבה להכנע

רסד. והנה, חשוב לדעת שאין הכוונה הראויה לתפילה תלויה בתנועות הגוף, ולא בהתאמצות יתירה בלחץ מוחו לרכז מחשבותיו וכדו'. אלא יכוון במה שמוציא מפיו, וידע שעומד לפני מלך מלכי המלכים, והוא יתברך שומע תפילתו אשר הוא מוציא מפיו וחפץ טובתו וכו', ובזה יזכה לכוון היטב ולהתענג על ה' בתפילתו (עי' לקמן בסעיף רצ"ה מרבינו החתם סופר ז"ל שיתפלל בבכי ושמחה ודביקות).

אבל אם לוחץ על מוחו יותר מדי בריכוז יתירה, יכשלו כחותיו ח"ו; וגם לא יכוון כראוי, וימצא שביטל הרבה זמן במחשבות שונות. עיין באגרות ומכתבים הגר"י סלנטר ז"ל (סימן כ"ה) שכתב שהעמל הרב לדחות מחשבות זרות מולידים לפעמים סיבה למחשבות זרות, מסיבת טיבעת נפש האדם להתנגדות, שזאת טיבעת נפש האדם - כל שמעמיק לדחות איזה רעיון איזה צער וכיוצא, עוד תתגבר ההתנגדות בנפש האדם להלהיב המוזר לאדם, ע"ש. (פשוט).

ושוב הראה לי ידיד אחד שליט"א שהמשנה ברורה (פ"א ב) הביא מהפני יהושע שהכוונות המבוארים שם בשלחן ערוך (שיחשוב כאילו שכינה כנגדו, ובדברים המכניעים הלב וכו') אי אפשר לכוין בשעת התפילה, רק קודם; ובתפילה צריך לכוין פירוש המילות, ע"ש.

עיקר מצות היום בסליחות ותחנונים

רסה. כתב בפפר החינוך (מאה קפ"ה): מצות עבודת יום הכיפורים שיעשה כהן גדול כל מעשה יום הכיפורים על סדר, הקרבנות והוידויין ושילוח השעיר ושאר העבודה, כמו שכתוב בפרשה, שנאמר (ויקרא ט"ז ג') "בזאת יבא אהרן אל הקדש וגו'" כל הפרשה. וכו'. ונוהגת כל מצוה זו בזמן הבית. ועכשיו בעונותינו שאין לנו לא מקדש ולא כהן גדול ולא בגדי שרד ולא קרבנות, נהגו כל ישראל לעבוד ביום זה בתפילות ובתחנונים, וכמו שכתוב (תשע"ד ג') "ונשלמה פרים שפתינו". ע"כ.

רסו. ובספר של"ה (מסכת יומא - פרק תורה אור) כתב: וגם בגלותנו זה שאין לנו בעונותינו לא כהן ולא מזבח ולא שעיר המשתלח, ישראל נושאים רנה ותפילה כל היום, כי הם ביום ההוא כמלאכי השרת, גבורי חיל מהללים ומשבחים שם כבוד מלכותו יומם ולילה לא יחשו, כך ישראל דוגמתן למטה - כל היום בתפילה ובתחנונים לפני אביהם שבשמים. עכ"ל.

רסז. וכתב הלבוש (פ"א מ"ט ב'): בשאר ימים טובים, שעיקר מצותן הוא אכילה ושתייה, אומרים אותו (ברכת "שהחיינו") קודם האכילה. אבל ביום כיפור ש"ברכו" הוא קבלת יום טוב ומנהיגו להאריך אח"כ בסליחות ותחנונים ובשאר שירות ותשבחות, שהם עיקר מצות היום והם במקום אכילה ושתייה של שאר ימים טובים, אומרים אותו קודם ברכו. עכ"ד. וע"ע לעיל בסעיף קנ"ג מהבן איש חי ז"ל.

ע"י תפילה בכוונה יכול לתקן תפילותיו של שנה שעברה

רסח. כתב בספר דרושי הצ"ח (דוש כ"ד): מי שמתפלל בלי כוונה, תפילתו הוה פסולי המוקדשין. ואם אח"כ מכוין בתפילה אחרת, הוא מעלה גם תפילה זו למעלה. עכ"ד, וע"ש עוד. ובספר מועד לכל חי (סימן י"ג אות כ') הביא כן מספר עמק המלך (שער י"ז פק י"א), וכע"ז בספר שערי אורה (שער ז' ספירה ט'), ע"ש, ומקור הדברים בזוהר הקדוש (ח"ב רמ"ה); ע"ש. (וע"ע בספר כתר ראש (נדפס בסוף סידור הגר"א - אות כ"ב) שכתב שם: תפילה בלא כוונה, כגוף בלא נפש (נשמה). אמר רבינו [הגר"ח מוואלאזין] ז"ל שאם אינה נחשבת כקרבן שיש לה נפש, בכל זאת נחשבת למנחה שאין לה נפש. ובכוונה נחשבת לקרבן תמיד. עכ"ד).

אפשר לפעול שיתקבלו כל התפילות של שנה הבאה ע"י תפילה

בימים הנוראים - עצה נפלאה

רס"ט. כתיב (דנ"ט ל"א ו') "חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך לא ירפך ולא יעזובך". קשה, למה פתח בלשון רבים ("חזקו ואמצו וגו'") וסיים בלשון יחיד ("ההולך עמך וגו'"). והשיב מוהר"ר יעקב חאגיז ז"ל (קצנ' מנסה - סימן שמו, הוצ' נחומת א"ן להסד"א ז"ל - פרשת וילך) על דקדוק זה, דמשמע בילקוט (ילקוט מהל"ס סימן מתיי) בפסוק (מהל"ס ק"ב י"ח) "פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם" התפילה נשתיירה להם שהם מתפללים בראש השנה ויום הכפורים, אל תבזה אותה מהם, הוי "ולא בזה את תפילתם". ואמרו ביבמות (מ"ט:) כתיב (שע"ה נ"ה ו') "דרשו ה' בהמצאו" - ליחיד [מצוי הקב"ה לקבל תפילתו] בין ראש השנה ויום הכפורים. וכתיב (דנ"ט ד' ז') "בכל קראינו" - [שהקב"ה מצוי] לרבים (לקבל תפילתם) בכל זמן. ויש המצאה שנשמעת תפילת היחיד בכל זמן - כגון שיתפלל עם הציבור בראש השנה ויום הכפורים ויאמר "קבל צלותי ובעותי בעידן עקתי",⁵³ וכשיצטרך היחיד בכל עת לדבר אל הקב"ה, הקב"ה פונה אליו מכח התפילה דנשתיירה ממה שהתפללו הציבור באותם הימים - כיון דרבים הם והם ביקשו על תפילת היחיד שתקובל בכל זמן, "ולא בזה את תפילתם". וזהו שאמר "חזקו ואמצו" בלשון רבים, כי אח"כ "לא ירפך ולא יעזובך". וזהו שאמר (מהל"ס נ"ה י"ט) "פדה בשלום נפשי וגו'". עכ"ד.

ותפלל בימים
נוראים שכל
תפילה שיתפלל
בשאר ימות
השנה תהא
מקובלת

רע. וכן הזכירו דברים האלו בספר מועד לכל חי (י"ג ז'): תפילות ראש השנה ויום הכפורים יצטרכו ליחיד בכל עת, לכך אנו אומרים "קבל צלותי ובעותי בעידן עקתי". עכ"ל. וכ"כ במקום אחר (מועד לכל חי - י"א ל"ט): כשיאמר "קבל צלותי ובעותי בעידן עקתי", יכוין שהימים האלו הם ימי רצון, ואנו מתפללים ג"כ על ימים שאינם רצויים שיעלו [תפילותנו] לרצון. עכ"ל.

⁵³ הספרדים יצ"ו אומרים בסליחות לימים הנוראים: רחמנא אדכר לן קימה דאברהם רחימא בדיל יעבור, וכו', רחמנא קבל צלותי ובעותי בעידן עקתי בדיל יעבור, וכו'.

רעא. והחיד"א ז"ל (סומת אנך - מהלס ס"ט י"ד, וכ"כ בסומת אנך על יסעיה מ"ט) כתב ע"פ יסוד הנ"ל שגם בשאר ימות השנה כשמתפלל בציבור יש להתפלל שתקובלו התפילות שיתפלל ביחידות, וכה דבריו: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך" (מהלס ס"ט י"ד), אפשר לפרש במשל ששמעתי, שמלך אחד היה לו אוהב וריע שתמיד היה אצלו. והיה יום גנוסיא של מלך, ושלח בכל מקומות ממשלתו שכל אשר יבוא וישאל ביום שמחתו יתן לו שאלתו. ולכן באו כמה וכמה בני אדם, וכל אחד ישלח דברו לשאול מהמלך. ויום זה ריע המלך לא נראה בכל היום, כי אם בסוף היום. ואמר לו המלך "תמהני עליך מדוע לא באת ביום הזה, יום שמחתי, ואתה ידעת כי היום הזה נדרתי לכל שואל די מחסורו". והשיב "יען ידעתי שהמלך טרוד מאד עם מרבית העם, לאו אורח ארעא לישב עם המלך, כי כל אחד רצונו שיהיו דבריו עם המלך בסוד נכמס. ועל השנית, אני שואל ברגע אחד מהמלך שכל אשר אשאל מהמלך בכל עת יתן את שאלתי. ודידי (השאלה ששאלתי) עדיפא מכולהו!" והשיב המלך "כן דברת, אני עושה אשר תשאל ממני בכל עת ובכל זמן. עד כאן שמעתי.

וגם בשאר ימות השנה, כשמתפלל בציבור יתפלל שתקובל כל מה שיתפלל ביחידות

ומזה יש ללמוד דרו"ל אמרו דעת רצון היא כשהציבור מתפללים, וכשהוא מתפלל עם הציבור שהוא עת רצון, אז יתפלל שה' יענהו בכל שאלותיו שישאל לו, ונמצא דכבר בעת רצון שמע ה' בקשתו שיענה לכל שאלותיו. ונראה דזה קצת תיקון לכל שאלות שישאל ביחיד, שיהיו כמו ששואל בעת רצון. ואפשר שזהו שאמר "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - שהיא בעת שהציבור מתפללין. ומה היא התפילה? "אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך", כלומר שכל מה שאשאל תענני, ונמצא שכל שאלותי הם בעת רצון. עכ"ד.

רעב. ופשוט הוא שהחיד"א ז"ל יסכים דכשיתפלל כן בימים נוראים, אז תעשה תפילה זו פירות יותר מבשאר ימות השנה, דאז יש תרתי למעליותא - שהוא מתפלל בציבור, וגם הוא ב"עת מצוא", (ואולי גדול הוא כח מעלה האחרונה יותר מן הראשונה). (בנ"ענ"ד).

לככות בתפילות ר"ה ויוהכ"פ - ועב"פ להתפלל בקול בבי

רעג. נוהגין לבכות ולהוריד דמעות בתפילת ראש השנה ויום הכפורים, אף כשחל בשבת. (מטה אפרים - תקפ"ז כ"ט). אף כשחל בשבת

רעד. אמרו חז"ל (נרכות לז): כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. על כן יעורר אדם עצמו ויראה שתפילתו תהיה בדמעה. ובדידויי והזכרת עונותיו ובקשת הסליחה והמחילה, פשיטא ופשיטא שיהיה בבכי ותחנונים. ואף אם לפעמים אינו בוכה ממש, קול דברים שמדבר בתפילתו יהיה בקול נמוך ומשבר כאילו היה בוכה. ועל זה רמז דוד המלך ע"ה (מהלס ו' ט') "כי שמע ה' קול בכי"; לא אמר "בבכיי", רק "קול בכי", כלומר שעושה קול כאילו היה בוכה. ויאמר הכל בקול תחנונים כקול עני ואביון המתחנן. (ש"י"ה - מסכת תמיד - פרק נר מצוה מ"ג).

ישתדל לבכות - ועב"פ יתפלל בקול בבי

רעה. וכ"כ בספר בן איש חי (הל' שנה א' - וילן אות י"ט): יתפללו בבכיה כל תפילות של יום הכיפורים, שהם שחרית מנחה ערבית ומוסף ונעילה וסליחות והודוים. ואם אינו יכול להוריד דמעות, אומרים בקול בכי, כמש"כ (מהלס ו' ט') "כי שמע ה' קול בכי".

קול בבי רעו. וכע"ז בספר פלא יועץ (ערך "צמיה") וז"ל: לפי גודל סגולת הדמעות ראוי מבריה המקטרגים-
להתחזק להוציאן בשעתן. ואם לא יכול בשום אופן להוציא דמעה, יתן את קולו אד יחיה-
בבכי, שגם הוא חשוב לפני ה' ומבריה את המקטרגים, כדכתיב (מלה"ט ו' ט') "סורו בשקט בינו-
ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכי". אך במסתרים תבכה נפשו בינו לבין קונו ליבן קונו,
באופן שלא יבואו להלעיג עליו ושלא יהא מחזי כיוהרא. והכל לפי מה שהוא אדם שלא יהא-
ולפי המקום ולפי הזמן. עכ"ד, וע"ש עוד. מחזי כיוהרא-
החל לפי המקום וכו'

תפילה בקול או בלחש

רעו. אע"פ שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בראש השנה ויום הכפורים נוהגין מותר להתפלל-
לומר בקול רם [שע"ז יוכלו להתפלל יותר בכוונה (מ"ב ע"ב ס"ק כ"ד)], ולהטעות לא חיישינן כיון שמצויים בידם מחזורים. (שו"ע אורח חיים תקפ"ב ט'). ומכל מקום לא יגביה יותר מדאי-
קולו יותר מדאי. (משנה ברורה ע"ב).

רעה. ומה מאוד מגונה בעיני מה שנוהגין בקצת הקהילות שהקהל צועקין בהרמת לא יצעקו -
קול בראש השנה וביום כפורים בתפילתם, כי לא הותר רק בהשמעת קול בקצת. תפילה בלחש-
ומי שמתפלל בלחש משובח ביותר. (ש"ח - מס' ראש השנה נר מצוה י"ב). משובח ביותר

רעמ. וכ"כ בספר חיי אדם (ק"ט ז'), וז"ל: אע"ג שכתבו הפוסקים דבראש השנה ויום כיפור מותר להתפלל בקול מעט, מ"מ כל ירא לדבר ה' יתפלל בלחש כמו בכל השנה, כי איתא בזוהר (ס"א טו). שאם מגביה קולו כ"כ עד שחבירו יכול לשמוע תפילתו אזי אין תפילתו נשמעת למעלה, ולכן כל אדם יזהר בזה. ומכל שכן שגם המתירין אינם מתירים אלא להגביה קולו מעט, לא כמו שעושים ההמון בצעקות אין תפילתו-
וקולות. עכ"ל. וע"ע בסעיף רס"ג מספר פלא יועץ (ערך "כפור"). נשמעת למעלה

המנהג להתפלל בכריעה

רפ. כתב אבן הירחי, מנהג כל ישראל להתפלל בכריעה בראש השנה וביום הכיפורים, לפי שאנו עומדין בדין והעומד בדין צריך להתפלל בכריעה. וכו' (ע"ש האיותיו). (אבודרהם - סדר תפלת ר"ה). המנהג

רפא. כן הוא דרך המבקשים על נפשם בעת הצורך הגדול שצריכים הכנעה גדולה, שוחים על פניהם ומדברים כל צרכיהם בהשתחואה, ואינם זוקפים עד כלות דיבורם ובקשתם. וזה לפני מלך בשר ודם, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. (לבוש אורח חיים תקפ"ב ד').

רפב. ועיין בספר מוחזה אברהם להג"ר אברהם די בוטון ז"ל (הזכירו בספר שם הגדולים אינו חיוב - ספרים מ' ע"ט) (ס' מ"ב - דף קס"ז טור ג' ד"ה ונכל, בספר מועד לכל מי ס' י"ג אורח ח' ז"ן לדבריו ע"ס) שכתב דאע"פ שראוי הכנעה יתירה כזאת בימים האלו, מ"מ אינו תקנת חז"ל ולא חייבוהו חכמים להכניע כזאת. ע"כ.

בזמן הזה, עדיף להתפלל רפג. ובספר מטה אפרים (אלף המגן ס' תקפ"ב ס"ק כ"ז) כתב בשם האחרונים ז"ל דמאחר באברים זקופים ובלב כפוף וכו' שירדה חולשה לעולם, יותר טוב להתפלל באברים זקופים ובלב כפוף ובכוונה ובלב כפוף וכו'

רצויה, כי אין חפץ לה' לכוף כאגמון ראשו ולבו בל עמו. ועיקר ההכנעה הוא בלב, שלא יתראה לעיני בשר. ואחר כוונת הלב הן הן הדברים, וזה העיקר בכל ימות השנה, ובפרט בימים הקדושים האלו. עכ"ד.

וכתוב בספר מעשה רב (סעיף ר"ג) בשם הגר"א ז"ל שבראש השנה ויום הכפורים מתפללין מעומד, ולא בכריעה. וע"ע בא"ח רבה (מקפ"צ ס"ק ו') מספר ש"י"ה (מס' ר"ה - פרק נר מלא).

מה שיש לכוון בשמבקש על ה"חיים"

רפד. כתב ב"ב"ש (א"ח מקפ"צ ה'): תקנו לומר "זכרנו לחיים" בברכת מגן אברהם, מפני שבאלו הימים הקב"ה דן את כל העולם מי יחיה ומי ימות, וצריכין אנו להתפלל על החיים. ואין אומר "טובים" עד לבסוף שאומרים "וכתוב לחיים טובים", שכן דרך המבקשים על הפתחים ומתחננים מבני אדם - מבקשים תחילה דבר מועט ואח"כ מוסיפין והולכין. וכו'.

"וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך". יש אומרים שאין להיות בנוסח זה אלא חמשה תיבות כנגד חמשה חומשי תורה, שבזכותה נחיה, ולכך מדלגין "טובים". ולא ידעתי איזה רוח שטות עבר על פניהם לדלג "טובים", ואינם רוצים להתפלל על חיים טובים. על כן אני אומר שאם רוצה לדלג ידלג "כל", ויאמר "טובים". אבל יותר נ"ל שאין לדלג כלום, שעכשיו יש בו ששה תיבות כנגד ששה סדרי משנה שהם אורך ימינו. עכ"ד.

הרי מבואר שצריך להתפלל על חיים כפשוטו - חיים גשמיים. (פשוט).

רפה. בכל מקום ששואל בתפילה "חיים", [מלבד הכוונה על חיי הגוף (הוספת המלקט)]

[ו]מלבד שיש סודות עמוקים דקאי ("חיים") על השכינה ועל נצוצות הקדושה, עוד בה יכוון על חיי הנפש, שיהא חי מרגיש ביראת ואהבת ה' כל הימים.

וגם על חיי הגוף יכוון שרוצה לחיות כדי לעבוד את בוראו ולהשלים תיקון נפשו ורוחו ונשמתו, שלא יהא צער וכעס לקודשא בריך הוא ושכינתיה בעבורו. ועל כוונה זו צריך לבקש מאד על חיי הגוף, כי יפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. וזה יהיה כוונתו באומרו "זכרנו לחיים וכו' למענך אלקים חיים". דוק והעמק ותאריך בזה, כי זה כל האדם. (פ"א יועץ - עין ר"ה). ועי' לקמן סעיף רצ"ו כדברים האלו מספר יערות דבש.

רפו. וכ"כ כע"ז בספר החיים [להגיד חיים ב"ר בצלאל ז"ל, אחי מהר"ל מפראג ז"ל] (מ"ס

טו"ס - סוף פרק ו') ובה דבריו: אנו מתפללים בראש השנה "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים", כלומר לא נבקש רק חיים שהמלך הקב"ה חפץ בו - דהיינו חיים שיש עמו יראת ה' יתברך; וזהו "למענך אלהים חיים", כלומר החיים הללו אנו מבקשים למענך ולמען עבודתך. עכ"ל.

רפז. ובדרשות חתם סופר (דף ג' טור ג' ד"ה זכרנו) כתב: ב' מיני חיים הם - א' הנצחיים,

וב' חיי עולם הזה. ואין כונת תפילתנו אלא לזכות ורצון מלך עליון ית"ש חיים הנצחיים, וממילא נמשך מזה חיי עולם הזה ג"כ, שהרי הקב"ה חפץ בעבודתנו ולא המתים יהללו י"ה (מהלל קט"ו י"ז), להיותו אלקים חיים ע"כ חי חי הוא יודוך כמוני היום. ועי"ז אנו מרויחים שלא יקופח שכרנו ע"י טוב העולם הזה, כי לא

ועוד כוונה:
שיהא חי
מרגיש ביראת
ה' - על חיי
הגוף יכוון
שרוצה לחיות
כדי לעבוד
את ה'

עיקר הכוונה
לחיים נצחיים,
וממילא גם על
חיי עולמו כדי
לקיים מצותיו

בקשנו טוב העולם הזה, רק חיים הנצחיים, והקב"ה שנותן לנו, הוא לטובתו ית"ש, כי הוא רוצה בעבודת חיים, כנ"ל. וזהו שאנו אומרים "זכרנו לחיים" - היינו חיים הנצחיים (שהם בבחינת זכרון ומחשבה), ואח"כ "וכתבנו בספר החיים" - שהם חיים העולם הזה המעשיים (שהם בבחינת כתיבה), זהו תעשה ממילא "למענך" הואיל ואתה "אלקים חיים", א"כ לא שאול תודך. עכ"ד.

רפח. וראה עוד לקמן בסמוך עוד דברים יקרים בזה.

על מה יש לבקש - על מה יש לבוון בבקשתו

רפ"ט. אחי ורעי, ראוי לידע שכמעט כל נוסח התפילות של ראש השנה ויום הכפורים הוא רק שיתקדש שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם, כי זה עיקר תפילות עתה בימים הנוראים האלה. לכן יזהר האדם להצטער בלבו ולבכות ביחוד ביום הדין הגדול והנורא הזה בענין שמדבר בתפילה מחילול שמו הגדול ית"ש, ויתפלל ענין זה מעומקא דליבא יותר ויותר מהתפילות שמתפלל בעד עצמו, וכו'. (יסוד וישורש העבודה - י"א א', וע"ש עוד).

עיקר תפילותיו
היו על כבודו
יתברך

רצ. ובדרשת הגר"ח מוואלאזין ז"ל (נדפס בסוף ספר אזהרת שבת להגר"י מאלנאן ז"ל, והועתק נסדור הגר"א - פסיקה למפילת ראש השנה) כתב: איתא במדרש (שמו"ר ז' ה') "יונתי תמתי" (שיר השירים ה' ז'), "תמתי" פי' תאומתי, ר"ל כי כמו שהתאומים כשיש לאחד מהם חולי הגוף ר"ל גם השני מרגיש בה מעט, כך כשישראל הם בצרה ח"ו גם הקב"ה כביכול משתתף עמהם בצערם, כמ"ש (מלכים א' ט"ו) "עמו אנכי בצרה". ואין לשער ולהעריך גודל הצער של השכינה כביכול, וכמו שאמר המגיד להבית יוסף שאם היית יודע ומרגיש גודל צער השכינה כביכול מעונותיך לא היה ערב לחכך שום דבר מאכל מגודל המרירות על זה. ואם היינו מכוונים בכל התפילות ובקשות רק על צער השכינה כביכול, היינו זוכים להיות נענים על ענין בקשתנו ולהגאל גאולה שלימה. אבל אשמים אנחנו בעצמנו, שאין אנו משימים על לבנו כלל צער השכינה כביכול ואין אנחנו מבקשים רק על צערנו ודאגת פרנסתנו, לכן אין אנו נושעים רק מעט הנוגע לפרנסתנו להחיות את גיתנו. עכ"ל.

רצ"א. ובספר נפש החיים (שער ז' פרק י"א) כתב: זה העיקר הגדול של ענין התפילה, שכלל כוונתה הוא לכוןין רק להוסיף כח בקדושה. שכמו שהאיש מאנשי החיל משליך כל עניניו וצרכי עצמו מנגד ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך, שישגי הכתר מלוכה של אותה המדינה ותנשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפילתו רק להוסיף תת כח בהעולמות הקדושים, ולעורר בקולו הקול העליון להמשיך ממנו ברכות ואור לכל, להעביר רוח הטומאה מן העולם ויתוקן עולם במלכותו ית"ש, ולא על עניניו וצרכי עצמו כלל. ועניניו הרואות בנוסח תפילת ראש השנה שהוא מסודר מראשו עד סופו רק על כבוד מלכותו ית"ש שתתעלה כבתחילה קודם חטא אדם הראשון. וגם נוסח תפילת כל השנה וכו'.

ראוי להתפלל
רק על כבודו
יתברך.
כדוגמת אנשי
החיל שמוסרים
נפשם לכבוד
מלכם

ואף דהלכתא גמירא לה בש"ס (סנהדרין ט). שהיחיד רשאי לחדש דבר בתפילתו על צרכי עצמו וצעריו בכל ברכה לפי ענינה, גם בזה צריך שלא תהא תכלית כוונתו על צערו, ולא זו הדרך הנכונה לישרים בלבותם, וכו'. אמנם תכלית הכוונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה, כי במקום שיש חילול שמו יתברך, כגון צרת כלל ישראל,

וגם כשמתפלל
על עניניו
הפרטיים, יכוון
בזה לכבודו
ית' - כמה
דוגמת חשבות

"באמור עם ה' אלה" (יחזקאל ל"ו כ"א) והמה מוכים ומעונים, מחוייבים לבקש ולשפוך שיח לפניו ית"ש על חילול שמו יתברך, ואך למען שמו יעשה. וגם היחיד על צערו, אף אם אין חילול השם בדבר, יש מקום ג"כ לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה, כמאמרם ז"ל במשנה פ"ו דסנהדרין, אמר רבי מאיר, בזמן שהאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת? "קלני מראשי קלני מזרועי". ואמרו בשמות רבה (ב' ה') ובחזית (שיר השירים רנה ה') בפסוק (שיר השירים ה' ז') "אני ישנה", "תמתי כו'", מה התאומים הללו אם חשש א' בראשו חבירו מרגיש, כן אמר הקב"ה "עמו אנכי בצרה". ובתנחומא סוף פרשת אחרי מות (פקק י"ג), כל ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה, שנאמר (מלכים א' ט"ו) "עמו אנכי בצרה כו'" (ר"ל ומסיים "ואראהו בישועתי"). וכו'. עכ"ד.⁵⁴

רצב. כתב בספר החיים (סלימה ומחילה - פרק ח'): אין יעקב נדרף מעשו היודע ציד אלא א"כ עיקר תפילתו הוא לצורך העולם הזה. אבל בשעה שישראל נושאים עניהם ולבם לקדושת אביהם שבשמים, אין כל אומה ולשון יכולה להם. עכ"ל.

כשתפילתם על כבודו ית' אין כל אומה יכולה להם

רצנ. ובספר פלא יועץ (ערך "כפור") כתב: ירבה בתפילות ובתחנונים על חפצי שמים. וכל מגמתו וכל חפצו ושאלתו ובקשתו תהיה שיעזורו האל על דבר כבוד שמו - לעשות רצונו כרצונו לעשות נחת רוח לפני כסא כבודו, כי אין לנו מדה טובה הימנה, וזה כל אדם; ועל מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים, שאלמלא הוא עוזר לנו לא נוכל עשות שום דבר, כי דלוננו מאד וחסרנו כל טוב. עכ"ד.

ירבה בתפילה שיעזורו הי' לעשות רצונו ית'

רצד. וכתב הסבא מקעלם ז"ל (כמני הסבא מקלם - ימים נוראים ס' ע"ג) בשם רבינו הגי"ר **ישראל סאלאנטער** ז"ל שמי שמתפלל בראש השנה [רק] על כבוד הי"ת, אף שבוזר איתא המבקשין בני חיי מזונא צווחין ככלבא הב הב, אבל לדידן אדרבה לא לבכות על חיים ומזון - שקר הוא, שהרי אילו מבקשים ממנו מעט ממון על חיזוק התורה וכדומה אינו נותן, ואילו בראש השנה מפקיר כל רכושו ומבקש רק על כבוד ה' יתברך? ! עכ"ד.

הג"ר ישראל סאלאנטער ז"ל

ובספר דודאי ראובן (הוצא כחומר שער י"ז חל"ג, ובספר כמני הסבא מקלם ח"ג עמ' תש"ה) כתב: שמעתי מפי מו"ר הגאון הצדיק יסוד עולם מרן ר' יצחק בלאזר זצ"ל שאמר בשם רבו הגאון ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל על נוסחת ימים נוראים שכתוב בסידורים שבתפילת "ובכן תן פחדך וכו'" - להתפלל רק על גלות השכינה וכבוד שמים ב"ה, שזה היה מתאים ביותר לדורות הראשונים, אבל לא עכשיו, בזמן שאנו רואים שכשאדם טרוד בפרנסתו אינו מהרהר כלל בגלות השכינה. ומכל שכן, מי שיש לו משפט גדול בדיני ממונות, ואין צריך לומר משפט פלילי, בודאי שלא יעלה על רעיונו לדאוג לגלות השכינה. אם כן, אם אנו מאמינים שבראש השנה יוים הכפורים הוא יום הדין לחיים ולמות ח"ו, וחיינו וחיי בני ביתנו תלויים לנו מנגד, איך יעלה על הרעיון לבקש [רק] על גלות השכינה?! בדורות הראשונים

ומימי היה כעין מסורות נפש לבקש רק על כבודו ית' - אבל לנו, אם לא מבקשים על צרכי עוה"כ, אולי הוא שלא מאמינים שהם ימי הדין לחיים ולמות

⁵⁴ עיין בספר בית הלוי עה"ת (פרשם מומה) על מאחז"ל (פסחים ט). האומר "סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני" או "שאהיה בן עולם הבא", הרי זה צדיק גמור (היינו בדבר זה, רש"י) [עכ"ד], שביארו כפשוטו, דגם אם אין מכיר בהנתינה לשמה, רק כוונתו כדי שבזכות הנתינה יגיע לו טובה, היא מצוה גמורה, וקרי ליה הגמרא צדיק גמור. וגם ביאר שם עוד טעם למה זה מצוה גמורה, וז"ל: דישאל המאמין בה, כשנותן בשביל שיחיו בניו, הרי גם זה רצון ה' שיחיו מאמיניו ויהיה להם כל טוב, ונמצא כוונתו הוא גם כן מצוה, וכו'. עכ"ד, וע"ש עוד.

ידעו שהוא יום הדין, ו[בכל זאת ה'] כעין מסירת נפש מצידם שלא לדאוג על עניי החיים הפרטיים ולבקש רק על כבוד שמים. אבל אנחנו, שאם בשביל פרנסה קלה עוזבים לדאוג על גלות השכינה, א"כ אם נבקש בראש השנה ויום הכפורים רק על גלות השכינה, אות הוא שאין אנו מאמינים שראש השנה ויום הכפורים הוא יום הדין לחיים ולמות. ואם מאמינים שהוא יום הדין, עלינו לבקש על חיים ופרנסה. ענין זה הוא כלל גדול בכוחות הנפש, לבלי לרמות את עצמנו בדברים ששגבו למעלה מהשגתנו. והמבין יתבונן בדבר זה שלא לתת יד לרמות את עצמו, רק לעשות הכל בכוונה רצויה וראויה.⁵⁵ עכ"ד. וכע"ז כתבו בשמו בסידור הגר"א (פמחה למפילת ראש השנה) ובעוד ספרים.

רצה. כתב החתם סופר ז"ל (דקדוק - דף כ"ט טור א' ד"ה יצמות): המתפלל צריך שיתן ענינו למטה ולבו למעלה (יצמות קה): - שיתפלל על צרכי העולם זה, ואמנם לבו למעלה לעבוד ה' ע"ז. ולא כמתפללים כביום צרה בלבד שק ואפר, כי ביום הכפורים שכל מגמתנו לכבוד ה"ת אין לבוא בשער המלך בלבד שק, אלא מקדש היום בכגדים נאים, ומתפלל גם על צרכי גופו לכבוד ה"ת בבכי ושמחה ודביקות. עכ"ד.

יתפלל על צרכי עוה"ז לצורך עבודת ה'

רצו. ובספר יערות דבש (פ"א דרוש י"ד) כתב: כל מה שהאדם מבקש בזה העולם, הוא הכל בשביל קנין שלימות. אם מבקש עושר, הוא כדי שלא תטריד אותו העניות בעבודת ה', כאמרם (עירובין מא): עניות מעבירה האדם מדעת קונו. וכן הכל. וזה כוונת הנוסח "זכרנו לחיים למענך אלהים חיים וכו'". דיש להבין פירושו של "למענך", דבשבילו יתן לנו חיים, ומה איכפת ליה בנו. וגם בזוהר (מיקון ו') תמה על הני תפילות בראש השנה וביום הכיפור הכל לחיים ולפרנסה, ואמר הם ערב רב, ככלבא בישא צועקים "הב לן חיים, הב לן מזוני", ובאמת נוסח התפילה הוא כך "זכרנו לחיים".

אבל ענין בקשת חיים הוא בשני אופנים, אם הוא באופן שיהיו חיים לענין תענוג עולם הזה וכדומה בכבוד המדומה, כמו שרוב החיים מבקשים לתכלית זו חיים. ועל זה האופן דיבר הזוהר, כי הם ככלבא בישא וכו'. אבל אופן ב', והוא כדי לעשות רצון ה', כי לא המתים יהללוהו ולא כל יורדי דומה, וכל זמן שאדם חי יוכל לתקן עוותו ולעשות קנין שלימות, וכאמרם (פסוק ד' י"ז) יפה שעה אחת בתורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא. ובזה האופן היטב אשר תקנו "זכרנו לחיים וכו'"; למה מבקשים חיים? "למענך אלהים חיים" - לעשות נחת רוח בתורה ומעשים טובים לה', לתקן אשר מרדנו בו, הכל לשם ה', ולא לפנים אחרות. ואם אדם כוונתו לכך, מה טובה ומה נעימה תפילתו. עכ"ד. ועי' לעיל סעיף רפ"ה כע"ז.

בכל התפילה בשמזכיר "המלך" ירים את קולו

רצו. כתב הגאון ר' חיים ב"ר בצלאל ז"ל (אחי המהר"ל ז"ל) (ספר חיים - סליסה ומחילה פרק מ): מיד אחר שירד הש"ץ לפני התיבה, מתחיל להרים קולו וצועק "המלך", ומיד

⁵⁵ כתיב (מלכים ס"ג י') "אך הבל בני אדם כזב בני איש וגו'". וכתב הבן איש חי ז"ל (חיים והשלום - מהללם ט): רגיל על לשון בני אדם לומר "הבל בני אדם", הוא "כזב בני איש" - שמזכרים בדברים אלו ואין אומרים כן באמת בכל לבם, אלא כך דרכם לדבר בפיהם, ולבם לא כן יחשוב. ע"כ.

כל מיני מקטרגים יסתלקו. משל לליסטין שתפס נפש אחת, ומוליכו דרך עיר המלך, ובבואו בשוק העיר מקום אסיפת עם רב צועק הנתפש בקול גדול "המלך", ומבקש עזרת המלך ואנשיו שיצלוהו מיד מבקש נפשו, ומיד הלסטין שומט את ידו ממנו ונחבא הוא בתוך אסיפת העם ובורח על נפשו, ולא נודע הלסטין מי הוא וממילא הנתפש פטור מן תפיסתו. כך אנו נמסרים כל השנה ביד מנוול זה שונא נפשינו, ואין להמלט ממנו עד כי נהלך ונבוא יחדיו בקול המון חוגג בבית אלקינו מקדש מעט בימים אלו, ואז נצעק אל תשועת המלך הגדול יתברך שמו, ואז השטן מתירא על נפשו ומסתלק ממנו. וכן בכל התפילה, כשמוזכר "המלך" ירים את קולו ויכוון למה שכתבתי. עכ"ל.

אמירת וידוי

רצה. ראה לעיל סעיף רכ"א ואילך.

וידוי שבחזרת הש"ן

רצמ. בידוי שיתודה פעם שנית עם השליח ציבור, יזהר מאד ומאד להתודות בהכנעה גדולה ובהרהורי תשובה כנ"ל, כי הוא ג"כ מדינא דגמרא - להתודות עם הש"ן פעם שניה. ובעונותינו הרבים, המון עם אינם נזהרים בזה. (יסוד וישורש העבודה שער י"א - פרק ז').

אמירת י"ג מדות של רחמים

ש. הי"ג מדות של רחמים, אנו נעזרים בהם בעתות התפילות וזמני הצרות, והם מורשה לקהילת יעקב. ואע"פ שלא ידענו לרצותו, שאין הדורות יודעין כח המדות ואינן מרגישין היאך הן אדוקות במידת רחמים עליונית, מ"מ מידות רחמי ימליצו בעדנו. כי כן הבטיח הקב"ה למשה בסיני, "כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני א מחול להם" (ראה השנה ז:). ודרשו רז"ל (סע) ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר (שמות ל"ד י') "הנה אנכי כורת ברית" (עיי' בהערה⁵⁶).

והנה הם מפתח גדול לבקש בהם שערי רחמים בכל דור ודור, הן ליחידים הן לרבים, ובזמן הזה בהיותנו בגלות ושיעבוד בין האומות ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאתינו ולא מזבח להקריב קרבן ולא בית המקדש להתפלל שם ולא נשאר לנו לפני ה' בלתי אם תפילתנו ושלש עשרה מדות אלו.⁵⁷ (כד הקמח [לרינו נמי ז'] - כפורים ז', וכע"ז ברינו נמי עה"ט - שמות ל"ד ו').

⁵⁶ כתב רבינו בחיי בפירושו עה"ט (שמות ל"ד ו'): וצריך אתה לדעת כי כל המבין שלש עשרה מדות ויודע פירושו וצריך ומתפלל בהם בכוונה, אין תפילתו חוזרת ריקם, אלא אם כן היו בידו עבירות שמעכבות זה. עכ"ל.

⁵⁷ ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם" (שמות ל"ג יט), פירש רש"י "ויאמר אני אעביר וגו'", הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות, לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפילה. שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה, אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה צפון במערה. "וקראתי בשם ה' לפניך" ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות (ראה ז:), וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן, וע"י שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין, כי רחמי לא כלים. עכ"ד.

שא. כתב החיד"א ז"ל (נכ"י יוסף אור"ט ס' תקפ"א סעיף ד' - נשם מהד"ש שער אריה נחמדשו כ"י): סליחות ותחנונים וכו' צריך לאומרם בנחת ובמתון ובכוונה. ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכוונה. עכ"ל.

צריך לאמרם בכוונה ובמתון

שב. ובספר יסוד ישרש העבודה (שער י"א - פרק ז'): יזהר האדם לומר הי"ג מדות בכוונה עצומה ובמתון גדול - מילה במילה, ושאו בודאי אינם חוזרות ריקם. עכ"ל.

שג. ועוד כתב שם, בפרק שאחריו (שער י"א - פרק ח'): עוד זה הדבר אשר היום באתי לעורר פעם אחר פעם את האדם, אל זהירות הי"ג מדות לאמרם בכוונה עצומה מאד ומאד, כי אמירתם בכוונה מעוררים רחמים גדולים בעולמות העליונים, והזכרתם היא סגולה נפלאה לכפרת העוונות.

יזהר להתחיל לומר הי"ג מדות עם הציבור - יתחיל מפקס "יועבור וגו"

וכשישמע שהתחילו הציבור לומר הי"ג מדות, אף אם הוא עדיין לא סיים הסליחה, יפסוק באמצע ויאמר הי"ג מדות עם הציבור. ויתחיל מפקס "יועבור ה' על פני ויקרא", ולא כמו שנוהגים להתחיל מ"ה' ה' אל רחום וגו'".

ידקדק מאד בתיבות של הי"ג מדות - וגם ב"אל מלך יושב"

ויזהר מאד בדקדוק התיבות של הי"ג מדות, כפי שמבואר למעלה (שער ה' פרק ז') בתפילת החול בי"ג מדות שאחר תפילת י"ח, ועי"ש⁵⁸. גם "אל מלך יושב", כי תפילה זו הובא בזוהר הקדוש ובתקונים. עכ"ד.

שד. בספר בן איש חי (ה' שנה א' - פרש"י וילך אור"ט) כתב: יאמרו י"ג מדות במתון וכוונה ושברון לב, וזה העיקר. ויש חסידים כשאומרים י"ג מידות, מונים אותם באצבעותיהם, כדרך שעושין באמירת אחד עשר סממנים של "הצרי והצפורן"; ומנהג יפה הוא, שבזה תתעורר הכונה, וגם יש בזה חיוב מצוה. עכ"ל.

יאמרם במתון וכוונה ושברון לב

שה. וראה לקמן בסוף הספר ביאור הי"ג מדות על דרך הפשט.

נשמות האבות והמתים מצטרפים עמנו בביהכנ"ס בתפילתינו -

מעם חדש שאין אומרים בו הלל

שו. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דקט"ו - דף ט"ז טור ג' ד"ה אשר ישנו): קבלנו שבראש השנה ויום הכפורים הנשמות הקדושות שכבר מתו ונשמות האבות, מצטרפים עמנו בבית הכנסת בתפילותינו.

ועל דרך זה יש לפרש מאחז"ל (ר"ה לז'): שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה "מפני מה אין ישראל אומרים שירה בראש השנה ויום הכפורים?" אמר הקב"ה "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני, ויאמרו שירה!" פירוש, כי המתים, אע"פ שמתפללים עמנו ותפילתם עושה רושם, מ"מ שירה אינם יכולים לומר עד תחיית המתים, דאז כתיב (ישעיה כ"ו יט) "הקיצו ורננו שוכני עפר", אבל בעולם הזה "לא המתים יהללו י-ה ולא כל ירודי דומה", על כן כיון שספרי חיים וספרי מתים פתוחים אי אפשר לומר שירה מפני המתים המצטרפים בתפילתינו. והיינו דכתיב (מלכים ב' י"ד) "ועמקים יעטפו בר יתועעו אף ישיירו", כשה"עמקים יעטפו בר", הם

⁵⁸ כה דבריו שם: יאמר כל מדה ומדה במתון גדול. ויעשה הפסק בין כל מדה ומדה. וביחוד שיזהר במדקדוק המילות היטב. עכ"ל.

שוכני ממעמקי קבר, אז "יתרועעו" בראש השנה, וגם ישירו, שיאמרו שירה אפילו ביום תרועה. עכ"ל.

ניגונים שמנגנים בתפילות ר"ה ויוה"פ

שז. הניגונים שמנגנים בימים נוראים בסדר התפילה נשתרבו מחמת הכוונות לכוון בעת שמנגנים. והראיה, שבמקום שיש הרבה כוונות מאריכים בניגונים, כמו בפתיחת שמונה עשרה וכדומה. (כתר ראש [גסס הגר"ם מוואלפין ז"ל] - אות ק"ו).

הניגונים המקובלים מדור דור נשתרבו מחמת הכוונות שיש לכוון

אמירת הפיוטים בחזרת הש"ץ

שח. יאמר הפיוטים עם הציבור. והעיקר לעורר לבבו אל הבכי בפיוטים. (יפוד ישורש העבודה - ענר י"א פרק ז').

יעוררו לב אל הבכי

שט. וכתב ספר קב הישר (פרק פ"ו) וז"ל: איתא בזוהר פרשת אמור (ה), כשישראל משבחין תחילה להקב"ה בתשבחות ובזמירות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואח"כ באים לביתם ומסדרים בתיהם ושלחן שלהם ואומרים שהכל הוא לכבוד שבת ולכבוד יום טוב, אז פותחין מלאכי השרת ואומרים "אשרי העם שככה לו". על כן לא יהיה קל בעיניך באמירת פיוטים של קרוביך, וחייב על כל אדם לומר הפיוטים בשמחה ובכנות הלב בשפה ברורה, כי בכל פיוט ופיוט יש סודות נפלאים. ולא יהיו הפיוטים דומין עליך כמשא, כי הפיוטים נתחברו ע"פ עצת מלאכי מעלה שנגלו לר' אליעזר הקלירי שסידר הפיוטים ע"פ א"ב ג"ד וע"פ תשר"ק, כי כן מזמירין ומשבחין למעלה.

צריך לומר הפיוטים - נתחברו ע"פ עצת מלאכי שנגלה לר' אליעזר הקלירי

וקבלה בידי מפי זקנים ומפי חסידים, מי שמקל באמירת קרוביך ואומר שאינו חייב כ"כ לאומרם אינו מאריך ימיו ח"ו, כי כל היחידים שחברו הפיוטים היו גדולי הדור ואנשי מעשה אשר נעשה להם כמה ניסים בחייהם ובמיתתן וכו'. (וע"ע בספר יוסף אומין (ס' מתק"י) שלא החמיר בהם כ"כ וכתב שהפיוט אינו חייב; אך לא הפחית מרום מעלת ערכם). טוב לכוין אל הרמז שם המחבר הפיוט או המחבר את הסליחה, ויכוין שיעמוד זכותו שיעלה לרצון אמירת שבח המחבר, כי יש נחת רוח לאותו המחבר כשאומרים פיוטו או סליחה שלו בכוונה, ובפרט בשבת ויום טוב שאז הנשמות עולין עם תפילתן של ישראל והקב"ה מאזין תפילתן של ישראל. עכ"ל.

כל מחברי הפיוטים היו גדולי הדור אשר נעשה להם ניסים

ביאורים לכמה קטעים מתפילות ימים הנוראים

שי. "ומלוך עלינו אתה ה' לבדך". פירוש אדם נעבד למלכים רבים, היינו כל צרכי העולם הזה, הוא נעבד לתאוותיו ולכבודו ולנצח אויביו, אבל אנו מתפללים שלא נהיה נעבדים לכל אלו הדברים, אלא ליראת ה' לבד. והיינו "ומלוך עלינו אתה ה' לבדך", שזה תהיה כל דאגתינו ובקשתינו, ואז אח"כ וצדקנו במשפט למלאות בקשתינו הלז. והיינו דאמר שמואל (נרמז לה): אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות הנ"ל, כי אז יתבטלו כל התאוות וימול לבבינו לאהבה וליראה שמו יתברך. (דרשות חתם סופר דף ש"ג טור ז' ד"ה ומלך).

שיא. "עלה ויבוא ויניע ויראה וירצה וישמע". אנו מתפללים "יעלה ויבא ויגיע כו", כי מתחילה יזכה ש"יעלה ויבא" לשלום עד מקום בית המלך, שלא יקרהו אסון על

הדרך. ואח"כ מבקש שלא יהיו לו מונעים שיעכבוהו לכנוס ולהגיע אל חצר המלך, וזהו "ויגיע". אח"כ מבקש שיהא זוכה להיראות אל המלך פנים אל פנים, וזהו "ויראה". ושיהא עת רצון לפניו, וזהו "וירצה". ושיכניסו דברי תחנוניו באזני המלך, וזהו "וישמע". ושימלא בקשתו, וזהו ויפקד ויזכר. (ספר החיים - סליחה ומחילה - פרק ב').

תפילת "אבינו מלכנו"

שיב. אחר שהסדיר החזן תפילת שחרית בקול, נהגו לומר "אבינו מלכנו חטאנו לפניך כו'" כמו שכתוב בסידורים. ומפרש בפרדס רבינו שלמה (רש"י) זצ"ל שבאו לאומרו מימי ר' עקיבא, כמו שמצינו במסכת תענית (כה:): פעם אחת גזרו תענית ולא נענו, ירד ר' עקיבא לפני התיבה ואמר "אבינו מלכנו חטאנו לפניך, אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך", וירדו גשמים. וכשראו שנענו בתפילה זו, הוסיפו עליהם מדי יום ביום, וקבעום לימי התשובה. (שבלי הלקט - סי' פ"ו). וע"ע בספר מטה משה (סימן מה"א).

שיג. שמעתי פירוש נאה ב"אבינו מלכנו" מהמשגיח הרה"צ ר' משה אהרן שטערן ז"ל שהיה רגיל לומר בשיחתו בכל שנה ושנה לקראת ימי הדין: כל אב רוצה להיטיב לבנו, אבל אין ביד כל אב להיטיב. כל מלך יכול להיטיב, אבל אין כל מלך רוצה להיטיב. "אבינו מלכנו", אתה אבינו שאתה רוצה להיטיב - ואתה מלכנו, שאתה יכול להיטיב.

שיד. כשאומר "אבינו מלכנו חטאנו לפניך", יכוין דהעזנו פנינו לחטוא לפניו דרואה אותנו, והעזות הוא חטא אחר מלבד החטא עצמו. (מועד לב"ח - ח"י - ט"ו ל"ג).

שמו. כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א פרק ב'): ב"אבינו מלכנו עשה למען הרוגים על שם קדשך", ראוי לאדם שיקבל על עצמו מיתת סקילה על קידוש ה'. וב"אבינו מלכנו עשה למען טבוחים על יחודך" יקבל על עצמו מסירת נפש של הרג. וב"אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קידוש שמך" יקבל על עצמו מסירת נפש שריפה וחנק. עכ"ל.

שמו. כתב בספר מטה משה (סימן מה"ג): בשבת אין אומרים "אבינו מלכנו" לפי שיש בו מעין י"ח (ע"י מטה משה סי' מה"א). ועוד, שאמרו רבי עקיבא בעת צרה בלשון תחינה ובקשה, ואין לשאול צרכיו בשבת. עכ"ד.

הביאה לבית הכנסת - אמירת "כל נדרי"

תפילה זכה

ש"ו. ראה לעיל בסעיף קכ"ג.

הכרזה שימחלו זה לזה

שיח. כתב בספר בן איש חי (ה'שנ"א) - וילן אומ' ה', הוצא נפק הדין - אור' מר'ו ס'ק מ"ג): טוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי לומר "רבותי, תמחלו זה לזה!" ויאמרו הקהל "מחלנו", כדי שיתעורר אותה שעה סניגוריא למעלה על ישראל, דבר בעתו מה טוב. וכן הנהגתי בעזרת הי"ת פה עירנו. עכ"ל.

שיט. וכתב בספר כף החיים (אור' מר'ו ס'ק מ"ה): כל אדם בבואו לבית הכנסת להתפלל ערבית בליל יום הכפורים, קודם שיתחילו ערבית, יאמר בינו לבין עצמו נוסח זה: הריני מוחל וסולח לכל אחד ואחד מישראל, בין איש בין אשה, בין קטן בין גדול, בין שחטא לי בממוני בין שחטא לי בגופי, בין שחטא בכבודי, בין באונס בין ברצון, בין בשוגג בין במזיד, בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים, והריני מוחל להם מחילה שלימה מעתה ועד עולם. עכ"ל.

נוסח מחילה
בספר כף
החיים

וכבר נתפשט בישראל "תפילה זכה" אשר חיבר הגאון בעל החיי אדם זצ"ל, ונדפס במחזורים, ונכלל בו דברי מחילה שיאמר האומרו.

תפילה זכה

שכ. ראה לעיל סעיף ז' גודל החיוב לפייס ולהתפייס על כל דבר שבינו ובין חברו, ע"ש דברים העומדים ברומו של עולם.

דברי כיבושין סמוך לאמירת "כל נדרי"

שכא. כתב בספר מטה אפרים (מרי"ט ט'): נוהגין שהרב שבעירו או הזקן וחשוב שבציבור אומר קודם התחלת השליח ציבור "כל נדרי" דברי כבושים. ואין מאריך בדרוש, רק מקצר ועולה בדברים של תוכחת מוסר כדי לעורר לב הציבור כי קדוש היום לכפרת עוונות, ומי האיש אשר יאמר זכיתי לבי נטהרתי מחטאתי חטאת נעורים, ועת לחננה על המחיה ועל הכלכלה וקבוץ גליות. ויתן את קולו בבכי, וישמעו אחיו לעלות את המדומע לעורר רחמים, ועת רצון הוא להענות ביום הקדוש הזה. עכ"ד. ועי' יומא (עו:), ורשי"ד"ה לפירקא, ובדרשות חתם סופר (קף ל"ג טור ז' ד"ה אמו"ל).

מתירים להתפלל עם העבריינים

שכב. נוהגין באשכנז שקודם שיתפלל, מתירין לכל העבריינין כדי להתפלל עמהן, ואפילו אם לא יבקשו שיתירו להם, דאמר ר' שמעון חסידא (כרימ'ו ו'): כל תענית ציבור שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סמני הקטרת. (פזר אור' ס' מרי"ט).

כל תענית
שאינו בו
מפושעי ישראל
אינו תענית

שכג. כתב בבגדי ישע [להשל"ה הק' ז"ל] על המרדכי (יומא פרק א' אומ' ה'): כל תענית שאין בו מפושעי ישראל כו', נ"ל הטעם משום דאם לא היו כאן פושעי ישראל

התועלת
להתפלל עם
העבריינים

אפשר כשהיו מדקדקין למעלה במעשה הצדיקים לא היה נחשב צדקתם לכולם, ולא היתה תפילתם מקובלת; אבל כשיש ג"כ פושעי ישראל, אז כשרואין מעשה הצדיקים כנגד מעשה הרשעים, נחשבים לצדיקים גמורים כאילו לא חטאו כלל, כענין שאמרה הצרפתית אליהו (מלמס א' י"ז י"ט) "באת אלי להזכיר את עוניי", ופירש רש"י עד שלא באת אלי היו שוקלין את מעשי ומעשה עירי והייתי ראויה לנס, ומשבאת לא נחשבתי לכולם. עכ"ל. וע"ע לעיל בסעיף קמ"ח.

❧ "כל נדרי"

שכר. מנהג ישראל לומר "כל נדרי" בליל יום הכיפורים סמוך לכניסתו. בשיטת מנהג ישראל **מקובצת** (מדרס נג:) כתב שהוא מתקנות אנשי כנסת הגדולה. וכולי עלמא מודי שעכ"פ בזמן הגאונים היו נוהגים לאמרה. גם בזהר הקדוש (ח"צ קטז). הוזכר אמירת "כל נדרי".

שכה. יש ראשונים דס"ל ש"כל נדרי" בא להתיר הנדרים ושבועות שכבר נדרו ונשבועו, פן עבר אחד עליהם. ואחרים ס"ל שהכוונה ב"כל נדרי" להתנות על נדרים שידור מכאן ולהבא שלא יחולו. (משנה ברורה מ"ט סי' ז'). וגם יש טעמים ע"פ הסוד לאמירתה.

עין
"כל נדרי"

שכו. כתב החיד"א ז"ל (מורה נבוכים ט' ר"ע): אור יום הכפורים יתאמץ באמירת כל נדרי. ויבקש מחילה על אשר פגם באות ברית, ונדרים, ושבועות, ויכוין שיהא בטל הנדר העליון. עכ"ל.

יתאמץ
באמירתה

שכו. כתב במחזור ויטרי (סימן ש"א): פעם ראשונה יאמר נמוך יותר מדאי, כאדם שמשותמם ליכנס בהיכל מלך ולבקש פרס מאת המלך וירא מהתקרב אליו ומדבר בחשאי דרך המאויים. ובפעם השנית יגביה קולו מעט מפעם הראשון. וכן בפעם השלישית - יגביה יותר ויותר, כאדם בן בית שהורגל להיות מבני בית המלך ולבו גם בו בהקרבתו אליו ונכון לבו לשמוע דבריו. עכ"ד.

ותחילת בקול
נמוך, ושוב
מגביהת קולו -
הענין

שכה. ובדרכי משה (מ"ט אות ז') הביא ממהרי"ל (הל' ליל יו"ט סי' ו') שבפעם ראשונה יאמר "כל נדרי" בלחישתו, ובפעם שניה יגביה קולו יותר, ובפעם שלישית עוד יותר, לפי שבדרך זה נשמע באימה ובריאה. וכן בשחרית כשמתחיל "המלך" יתחיל בלחש מטעם זה. עכ"ד.

שכמ. וב"ב"ש (א"ר מ"ט א') כתב: מה שאומרים אותו שלש פעמים הטעם הוא, מפני שעיקר שאומר אותו החזן בקול רם הוא כדי להזכיר את הקהל שיאמרוהו גם הם ויתנו על נדריהם שידרו כל השנה, ואולי יש אדם בבית הכנסת שלא שמע ולא נתן דעת בפעם ראשונה וישמע בשניה, ואם לא שמע בשניה ישמע בשלישית. וכן סדרו חז"ל בכמה עניינים לומר אותו שלש פעמים מטעם כיוצא בו, כגון מגל זה וכו' קופה זו (מנחות סה.). ולכן נוהגין להגביה קולו בפעם שני יותר מבראשון ובשלישית יותר מבשני, כדי שישמעו כולם ויתנו הם לעצמם, שאין תנאי מועיל לאדם אלא מה שיתנה הוא בעצמו ולא אחר מתנה בעדו, כי איך יוכל אדם להתנות מה שחבירו רוצה לעשות. עכ"ד.

של. **לבוש** (א"ח תרי"ט א'): ואח"כ אומרים פסוק "ונסלח לכל עדת וגו'", ואומר אותו החזן שלש פעמים, והקהל עונין אחריו ג"כ שלש פעמים, ואח"כ יאמר החזן "סלח נא לעון וגו'", ועונין אחריו והקהל שלש פעמים "ויאמר ה' סלחתי כדברך" - לומר שאם ידור בזה השנה וישכח זה הביטול ואעפ"כ יעבור עליו במזיד, שיסלח לו ה', שאעפ"כ שכבר ביטלו צריך כפרה, דק"ל (מ"ז כג.) הרוצה לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה על דעת שהוא איסור צריך סליחה וכו'. עכ"ד.

אמירת
"ונסלח וגו'"
"סלח נא
לעון"
וגו'

❧ ברכת "שהחיינו"

שלא. אחר שאמר "כל נדרי" מברך "שהחיינו", דק"ל שאומרים "זמן" (ברכת שהחיינו) בראש השנה ויום הכפורים. וזמן אומר אפילו בשוק, אלא שתקנו לאומרו ב"מים טובים" על הכוס, והכא אי אפשר לאומרו על הכוס, דאי אמר "זמן" הרי קיבל עליו יום כיפור ואסור לשתות. (פ"ד - א"ח ס"מ תרי"ט).

שלב. כתב ה**לבוש** (א"ח תרי"ט א'): נהגו לאומרו קודם "ברכו", משום שבכל מקום אומרים "זמן" קודם עשיית המצוה, ובשאר ימים טובים שעיקר מצותן הוא אכילה ושתיה אומרים אותו קודם האכילה, אבל ביום כיפור ש"ברכו" הוא קבלת יום טוב, ומנהיגו להאריך אח"כ בסליחות ותחנונים ובשאר שירות ותשבחות - שהם עיקר מצות היום, והם במקום אכילה ושתיה של שאר ימים טובים, [לכן] אומרים אותו קודם "ברכו".

טעם שאומרים
אותו לפני
תפילת ערבית

ומן הדין הרשות ביד כל אחד לברך זמן לעצמו בכל מקום שירצה, אלא שלא נהגו כן מפני שאין לנו מקום קבוע לאומרו וחיישינן שמא יבא לידי שכחה, הלכך לא נהגו היחידים לאומרו כל אחד בביתו כמו בשאר יום טוב, אלא סומכין הכל על זמן שיברך הש"ץ בבית הכנסת, והם יצאו במה שיענו אחריו אמן, שהוא במקום מיוחד וקבוע לכל הקהל והם ביחד ולא יבואו לידי שכחה. עכ"ד.

שלג. גם הציבור יאמרו "שהחיינו", כל אחד בלחש. וטוב שימהרו לסיים הברכה שמברך לעצמו כדי שכשיסיים הש"ץ הברכה יאמרו "אמן". ומ"מ יש להש"ץ לזהר שיכוין להוציא הציבור - מי מהם שירצה לצאת בברכתו. (משנה ברורה תרי"ט ס"ק ג').

כל אי יברך
לעצמו - ומ"מ
הש"ץ יוציא
כל מי שירצה
לצאת בברכתו

שלד. כתב בספר **יסוד ושורש העבודה** (שער י"א פרק ו'): יברך "שהחיינו" בשמחה והודאה עצומה במחשבתו להי"ת שזיכה אותו לחיים לעת הזאת שיוכל לעשות נחת רוח לפניו ית"ש בקיום מצוותיו ביום הזה, בצום ובחמשה ענויים ובמניעת מלאכה ובתפילות והודאות שיתפלל ויודה לאל ית"ש בצום הזה. עכ"ד.

יברך
"שהחיינו"
בשמחה
והודאה וכו'

שלה. ובספר **מושך חכמה** (פרשת נזיס פרק ל') כתב, יום הכיפורים קיימא לן (יומא פ"ה): דעם תשובה מכפר גם על חמורות, ונענה בו גם היחיד, ואין השטן שולט עליו, כמאמרם "השטן" - בגימטריא שס"ד, ונקל לעשות תשובה, ובדבר קל יוכל לזכות לחיים הנצחיים ולהיות אהוב למקום, מברכים בו ברכת "שהחיינו", שזה באמת

⁵⁹נשים שבירכו "שהחיינו" בהדלקת נרות לא יאמרו הברכה שנית בביהכ"נ: יש להזהיר לנשים שנוהגות לומר "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות בבית, שלא יאמרו שנית ברכת שהחיינו בבית הכנסת, אלא ישמעו מש"ן ויענו "אמן". (שער הצי"ן ע"ס ס"ז).

שמחה אמיתית שהקב"ה נתן יום סליחה לכל פשעי בני אדם להסיר מעליהם השטן, ויאות לברכו ולהודות לשמו על גודל רחמיו מצדו יתברך. עכ"ד. וע"ע בסעיף רי"ז.

ליל יוהכ"פ - תפילת ערבית

❖ בליל יוהכ"פ הדינים כבר מתבסמין ושערי רחמים נפתחים, שלא כשאר ימות השנה

שלו. כתוב בשלחן ערוך (א"ח תרי"א ב'): יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר, ע"כ. ובטור ברקת (ש"ס ק"ב) כתב, כאשר ניתן לב מה צורך נמצא בהודעה זו שהוצרך לשנות לנו כי יום הכפורים לילו כיומו לכל דבר, שנראה הודעה זו מיותרת שלא לצורך, כי היכן מצינו כי אין הלילה שוה ליום עד שהוצרך להודיע אותנו כי ליל יוה"כ הוא כיומו לכל דבר, והרי שבת וכל ימים טובים יוכיחו כי לילו כיום בהשואה אחת. אלא ראוי להאמין כי לא לענין הנגלה אמרו כי לילו כיומו לכל דבר, אלא לענין נסתר. והנה, בשאר הימים מדת "אל" יעיר בבקר בבקר לאכפייא דינים, שנאמר (תהלים י"ג) "ואל זועם בכל יום", כמ"ש בזוהר "נזעם" לא נאמר אלא "זועם", הוא פועל יוצא שזועם לבעלי הדין. אבל בלילה אינו כן, כי כל בעלי הדין הם שולטים, כנודע. אמנם יום הכפורים אינו כן, כי הנה הדינים הם מתבסמין וחייבין אצל אימא עילאה.

ועוד נמי, ביום, שערי הרחמים הם נפתחים, כדאיתא בזוהר בפסוק (נראה כ"א ג') "ויטע אשל בבאר שבע", אבל בלילה הכל סגור, כנזכר בזוהר מרעין דילה סתימין מפחד בלילות. אבל בלילה הזה בהפך, כי נפתחים שערי עליונים, חמשים שער בינה. הרי לילו כיומו לכל דבר. וכו'. ע"כ תוכן דבריו, וע"ש באריכות.

❖ בזמן שביהמ"ק היה קיים התחילו עבודת יוהכ"פ ביומו של יוהכ"פ, אבל בזמן הזה מתחילין כבר בלילה - הטעם

שלו. מקדם (בזמן שביהמ"ק היה קיים) היתה העבודה רק ביום, ולא בלילה, והט"ו טבילות וקידושין (יומא ג') שהם נגד שם י"ה שבו צור עולמים, ה"י הכל ביום - משום שהיינו זכאים, והשליח שלנו הוא הכהן גדול היה מקשר העולמות ומתקנם, ומשפט אינו אלא ביום (סנהדרין ל'), וידידי העונות ה"י מעט מזעיר.

אמנם עתה אנו עושים שם י"ה ע"י ה' תפילות ועשרה וידוים, ומצרפים לזה גם תפילת ערבית של לילה שאינו זמן עבודה. והטעם, שבעו"ה עיקר כניסתינו הוא לבקש סליחה ומחילה ולכבסינו מטומאתנו, ואנו מתחילין ליכנס בהחבא בלילה - בזמן שאין בעלי דין עומדין למעלה, כי אין משפט אלא ביום, ובבקר השכם כבר אנו בפנים מבערב, כמ"ש בפזמון "יעלה תחנונינו". (דרשות חתם סופר - דף ל"ד טו"ז ב' ד"ה משנמי).

❧ **אמירת "ברוך שם כבוד מלכותו וכו'" בקול רם**
 שלה. ביום הכפורים אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם. (טור)
 ושלמן ערוך מרי"ט ז'.

שלט. איתא בדבריים רבה (ב' ל', והוצא גטור עס): בשעה שעלה משה למרום, שמע
 למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".
 והוריד אותה לישראל. ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא? א"ר אסי, למה
 הדבר דומה, לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטיין של מלך, נתנה לה לאשתו, ואמר לה
 "אל תתקשטי בה בפרהסיא, אלא בתוך ביתך". אבל ביום הכפורים שהן נקיים
 כמלאכי השרת, הן אומרים אותו בפרהסיא, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".
 עכ"ל.

הטעם: שהוא
 שירת
 המלאכים,
 וביחוד גב
 ישראל דומים
 למלאכים

שמ. וברבינו בחיי (דנ"ס ו' ד') הביא המדרש בלשון אחר, וז"ל: למה אומרים אותה
 בלחישא? אלא כשעלה משה למעלה, גנבו ממלאכי השרת ולמדו לישראל. אמר
 להם משה "כל המצוות שנתתי לכם ממה שקבלתי מן התורה, אבל זה שאני נותן
 לכם, ממה ששמעתי ממלאכי השרת", ולמדו לישראל. אמר להם משה "אמרו
 אותו בלחישא". ולכך אומרים אותו ביום הכפורים בפרהסיא, לפי שהם כמלאכי
 השרת - לובשים לבנים, לא אוכלין ולא שותין, אין בידם חטא ועון, כי הקב"ה
 סולח לכל עוונותיהם. עד כאן [דברי המדרש]. עכ"ל רבינו בחיי ז"ל. וע"ע
 בעוללות אפרים (סוף מאמר קפ"ב), ובמועד א"ב ח' (י"ט י"ח). וע"ע לעיל בסעיף קע"ו
 מספר פלא יועץ.

❧ **אמירת פסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'" לפני שמונה עשרה**
 שמא. ביום הכיפורים אומרים פסוק (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'". ואין
 זה הפסוק בין גאולה לתפילה, שהוא זכרון הגאולה האמתית הוא גאולת הנפש,
 ואין לך גאולה אריכתא גדולה מזה. (אבוש - א"ח מקפ"ב ז').

❧ **אמירת סליחות ותחינות בסוף תפילת ערבית**
 שמב. אחר תפילת הלחש עם אמירת וידוי, יתחיל שליח ציבור סליחות ותחינות, כל
 מקום כפי מנהגו, ויאריכו בהם. ואח"כ יאמרו הוידויים, ויאמרו קדיש תתקבל.
 (סדר היום - סדר יוהכ"פ).

הנהגות הלילה

לא ירבה שמנו. אחר צאתו מבית הכנסת, ילך לביתו, ולא ירבה דברים אפילו עם אשתו. (סדר דברים אפי' עים אשתו היום - סדר יוסה"פ, וע"ש עוד).

שמו. כתב ה"ב"ש (א"ח מ"ט ד'): נוהגין קצת ללון בבית הכנסת לומר שירות ותשבחות כל הלילה, שכך היו עושין בזמן שבית המקדש היה קיים, מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל אותו הלילה (יומא ט:). ונראה לי שבזמן הזה שאנו נוהגין להתפלל ולומר סליחות ותחנונים כל היום, יותר הגון וטוב הוא שאמר סליחות ותחנונים בלילה ילך לביתו לישן על מטתו, כדי שישן שינת קבע ויוכל להתפלל ולהתחנן למחר ביום בכוונה שלימה; שאם לא יישן כל הלילה, הרי הוא מבטל כל תפילות יום הכיפורים, שאי אפשר לו להתפלל ביום בכוונה יפה, שעל כרחו הוא מתנמנם, שכבר תש כחינו בזמן הזה לעמוד כל הלילה וכל היום בלי שינה, דדוקא בזמן שהיה בית המקדש קיים היו עושין כן, שלא נוהגין היו להתפלל כל היום כמו שאנו עושין, גם לא היו מתעכבים כל היום בבית המקדש או בבתי כנסיות כמונו, והיו מתנמנמין בבתיהם ביום. ועוד, הם היו עושין כן כדי לעורר את הכהן גדול שלא יארע לו קרי בשינה ותבטל העבודה, מה שאין שייך בזמן הזה. ובפרט החזנים לא יעמדו כל הלילה, כי מפסידים את קולם וכוונת תפילתם כשאינם ישינים.

ויש שישנים בבית הכנסת, וגם זה נראה לי שאין בו חסידות ולא קדושה, ואדרבה יש בו קצת בזיון בית הכנסת. ועוד, שגם שם אינו יכול לישן שינת קבע מפני הנרות והנכנסים והיוצאים, והרי ג"כ יתנמנם למחר בעת התפילה. וקדמונים שהיו עושין כן, לא היו עושין אלא כדי לשמור את הנרות, שהיו במקומות שלא היו הרבה מהם מצויים ביחד ולא היה להם מי שישמור את הנרות; אי נמי, שהיה להם בתי כנסיות קטנות והיו מתיראין פן תדלוק מחום הנרות, לכך היו צריכין לשמור, מה שאין אנו חוששין לזה, וא"כ מי שיש לו שומר לשמור הנרות למה ילין בבית הכנסת, ישכרו מי שישמור את הנרות והוא ילך לישן בביתו כדי שיתפלל למחר בכוונה שלימה. עכ"ד.

שמה. ובספר מועד ל"ב ח' (י"ז ב'): כתב בעל כנסת הגדולה דכל אדם לא ישכים גם לא ישכים יותר מדאי, פן תחטפנו שינה בתפילה. וכן כתב בנוהג כצאן יוסף אות כ'. וזה נמי בתחילת הלילה, שלא יהיה ער יותר מדאי. עכ"ד, וע"ש עוד.

עניני זהירות מטומאת קרי

שמו. כתב בספר ש"י"ה (מס' יומא - פרק נ"ז מ"א): מנהג בהרבה גלילות בישראל, לומר כל ספר תהלים בליל יום כפורים, והוא מנהג ותיקין, וכו'. אמנם מי שעייף ויגע ואי אפשר לו, עכ"פ יאמר ד' מזמורים הראשונים קודם שישכב, כי הם מסוגלים שלא יבא לידי קרי. וכן כתב בסדר היום (סדר יוסה"פ), וכתב: ויש בהם ש"ו תיבות וד' מזמורים - יעלו למנין קר"י, ובלילה הזאת שאנו דומין למלאכים, צריכין אנו ליהדר מכל טומאה, ובפרט מטומאת קרי, [עכ"ל הסדר היום].

עוד דבר טוב הוא, בעת שהוא ישן בלילה, לא יעטף את עצמו בכרים ובכסתות המחממין, כי זה מוליד כח התאוה. ועל כל פנים לא יכסה את רגליו. ודוגמא לזה תנן במסכת יומא (ט:): בכהן גדול שבקש להתנמנם, אומרים לו אישי כהן גדול, עמוד והפג אחת על הרצפה. והבאתי משנה זו לעיל במסכת שבועות, וכתבתי שזה

היה טעם של רות, "ותגל מרגלתיו" (רות ג' ו') של בועז, כדי שלא יתחמם ויבא לידו יצר. עכ"ד השל"ה.

תפילת שחרית

הדין לבינונים ביוהכ"פ הוא דוקא ביום

שמו. כתב הא"ש ז"ל (מהלל פרק ק"ג): אמרו ז"ל (יומא כ.) שהשטן עולה שס"ד לרמוז שמשס"ה ימות השנה שס"ד בלבד שולט להשטין זולתי יום אחד, הוא יום הכפורים. וידוע כי מה שהשטן משטין הוא ע"י העוונות והפשעים עצמם, שהם נעשים מלאכי חבלה, והן הם המתראים לפניו יתברך ומקטרגים, ואותו היום מרחיקם יתברך מלפניו. וידוע כי כל סליחת יום הכיפורים וזמן המיימינים ומשמאילים, הוא ביום ולא בלילה, כנודע, כי אין משפט רק ביום. באופן משפט הבינוניים הנעשה ביום הכפורים ביום הוא, שהוא י"ב שעות שהוא מזריחת השמש עד בוא השמש. עכ"ל.

נטילת ידים שחרית

שמה. כתב בספר חמדת ימים (יוהכ"פ פרק ה', הוצא בספר מקדש מלך - פרשת תרומה, ובספר זכר דוד מאמר ג' פרק ע"א - דף לה:): ראיתי חכמים בעיניהם שהתירו לעצמם ליטול ידיהם בשחרית יום הכפורים כדרך שעושים בימי החול, באמרם שאם באמת צריך נטילה כדרך שעושים בימי החול שצריך להיות עד הפרק, מאחר שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג, ומדוע ולמה ירחצו עד קשרי אצבעותיהן, ואם אין צורך בנטילה כהיום הזה לא ירחצו ולא כלום. ולא ידעו כי טעם הדבר ברור, דכבר נודע שנטילת ידים שחרית הוא מטעם הסטרא אחרא השולטת בלילה ומקבלין מסאבותא מינה. והנה בודאי אי אפשר לומר שבלייל כיפור אינה נמצאת סטרא אחרא למטה בארץ, שהרי טעם עיקר שליטתה בלילה אינו אלא מטעם שאמרו בזוהר תרומה דף קע"ג דמלאכין עילאין כד בעאן לאתייחדא במאריהון לא יכלין עד דדחיין לסט"א לבר וכו', ואפי' שינא על כל בני עלמא, ע"ש בדבריהם. הרי כי לא יתכן למלאכי השרת להתייחד עם הקב"ה עד שדוחים אותה למטה, ולפי זה הטעם בודאי כי גם בליל יום הכפורים יהי כן בלי ספק. אמנם ההפרש הנמצא בזה הוא כי בכל השנה היא שולטת בתגבורת על בני אדם ומקבלין מסאבו מינה, אמנם בליל יום הכפורים לא כן הוא, שאין לה לשלוט בתגבורת על האדם מפני רוב הקדושה המתפשטת בתחתונים, כי בערך העליה שעולה הקדושה מלכות שמים למעלה כך הוא שיעור הקדושה המתפשטת למטה. לא כן בכל הלילות, כי אדרבא מלכו"ת שמי"ם יורדת בעולמות ולכן מתגברת הסט"א, כמ"ש אמלאה החריבה, אם מלאה זו חריבה זו. ולכן בלילה הזאת שמלכות שמים מתגברת ועולה לבית אמה, על כן בערך העליה של הקדושה כך הסט"א ירדה פלאים, ואין לה כח להתפשט ולהדבק רק בסוף הידים, לפי כי שם הם הצפרנים ומשם יונקים. ולכן צריך לרחוץ במים מקום זה עד קשרי אצבעותיו בלבד ולברך להכניע הסט"א וליתן תגבורת אל סטרא דקדושה, כי ביוה"כ לא תעמוד הרשעה בגבורתה כשאר הימים. עכ"ד.

אין צורך ליטול רק עד קשרי האצבעות, כי הסט"א ירדה פלאים ביו"כ ואין לה כח להתפשט ולהדבק רק בסוף הידים

אמירת "המלך יושב וכו"

שמו. כתב בספר מהרי"ל (הל' ליל י"ב - אומ"ו) שפעם ראשונה יאמר "כל נדרי" בלחישא, ובפעם שניה מרים קולו יותר, ועוד יותר בשלישית - משום דאז נשמע באימה מרים קולו, וברעד. עכ"ד. וכתב בדרכי משה (אומ"ו מרי"ט אומ"ז) דכן בשחרית, כשמתחיל דאז נשמע באימה וברעד "המלך", יתחיל בלחש מטעם זה.

כשמרים קולו ב"המלך" מרים קולו יותר, ועוד יותר בשלישית - משום דאז נשמע באימה מרים קולו, וברעד. עכ"ד. וכתב בדרכי משה (אומ"ו מרי"ט אומ"ז) דכן בשחרית, כשמתחיל דאז נשמע באימה וברעד "המלך", יתחיל בלחש מטעם זה.

שנא. מתחיל "המלך יושב וכו", ואומרים "יושב" בלא ה"א, שפירושו שהוא יושב "המלך יושב" עתה על כסא דין; אבל בה"א - "המלך היושב", פירושו - הרגיל לישב אע"פ שאינו יושב עתה. (לבוש - אומ"ו מקפ"ד א').

הכנת הלב לתפילות היום

שנב. כתב בספר מועד לכל חי (י"ט מ"ט) בשם הכ"ב: קודם שיקום להתפלל שחרית ומוסף, יעשה הכנה ללבו לכוין בגדולת מי שאמר והיה העולם, ובנפלאותיו ונוראותיו וגבורותיו, וגודל חסדיו אשר עושה לעמו ישראל עם סגולתו, לתת לנו היום הקדוש והאדיר הזה לכפר בו כל עונותינו, הגומל לחייבים טובות, ושגמלנו אותו רעה והוא גומל לנו טובה בכל עת ובכל רגע. ויחשוב היטב בגריעות ובפחיתות עצמו ובערך בוראו, כי במה נחשב גוש עפר עלה נדף וקש יבש וצל עובר. ויחשוב שעתה הוא רוצה לקום לפני המלך האדיר והקדוש להתחנן לו ולבקש מלפניו על נפשו ועל נפשות ביתו, ולשאול שאלותיו ובקשותיו, דמדינא אינו ראוי וכדאי לעמוד לפניו, לולא חסד ושלמות הבורא יתברך ויתעלה שמו שהרשהו וציוהו בכך. זאת נחמתינו, שאע"פ שידענו שחטאנו ועוינו ופשענו לפניו, מכל מקום מזרע קדוש באנו, דבני אברהם יצחק ויעקב אנחנו. עכ"ד.

יזהר לכוון בתפילות ימים נוראים

שנג. ראה לעיל בסעיף רנ"ה ואילך עניני תפילות יום הכפורים, דברים חשובים ויקרים העומדים ברומו של עולם.

חזרת הש"ן

שנד. אומר קדושה "כבודו מלא עולם וכו" עם "אדיר אדירנו" בכל הארבע תפילות דיום כיפור. וטעמא משום שיש בנוסח זה "ממקומו הוא יפן ברחמים", וזהו שיך ליום זה - שהוא יום הדין, וצריכים אנו להתפלל שיפן עלינו ממקומו לרחם עלינו ויחון עמו ישראל במתנת חנם המיחדים שמו וכו'. (לבוש - אומ"ו מ"כ א').

שנה. ובספר משה משה (סימן מטע"ג) כתב: קדושה - "כבודו כו" עם "אדיר אדירנו", וכן בכל ארבע תפילות, לפי שיש בו "ממקומו הוא יפן" ששייך לומר כן ביום כיפור, לפי שבו ביום מרבים בתפילה ותשבחות, ואז הכסא כבוד עולה ונגבה.

[ועוד טעם, משום ש] גם אומרים בו (בקדושת "כבודו מלא וכו'") "משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו", כי אף המלאכים לא ידעו מקומו מתוך שכבודו עולה ונשגבה [ביום הכפורים] ואין שייך לומר "ממקומך". לכן אין לומר "נקדש" שיש בו "ממקומך". ומזה הטעם אומרים בכל שבת "ממקומו" למוסף, לפי שכבר הרבו בשירות בתשבחות. עכ"ד.

קריאת התורה

✧ יתפלל על בניו בהוצאת הספרי תורה

שנו. בעשרת ימי תשובה, ומה טוב אם עושה כן מראש חדש אלול, להתפלל בהוצאת ספר תורה על בניו שיהיו זריזין לעבודתו יתברך שמו. ויאמר שלש עשרה מדות שלשה פעמים, ואני תפילתי שלשה פעמים. (מועד לב' ח' - י"ג מ', בשם באר היטב ס' מ"ג).

✧ ששה עולים לתורה

שנו. במסכת מגילה (כ"ג:) איתא, נקוט האי כללא בידך: כל דטפי ליה מילתא מחבריה - טפי ליה גברא יתירא. הלכך, בראש חודש ומועד דאיכא קרבן מוסף - קורין ארבעה. ביום טוב דאסור בעשיית מלאכה - חמשה. ביום הכפורים דענוש כרת - ששה. שבת דאיכא איסור סקילה - שבעה. ע"כ.

טעמים
למספר זה

שנה. ובספר כלבו (סימן ע') כתב דששה עולים - כנגד היום שמכפר על מעשה העולם הזה שנמשל לששת ימי החול. עכ"ד.
ובספר מטה משה (סימן תתע"ג) כתב, ששה גברי כנגד היום שמכפר על יצורי עולם שנבראו בששת ימי בראשית, ועל מעשה עולם הזה אשר הוא שיתא אלפא.

✧ המעלות בהצטער האדם על מיתת בני אהרן בקריאת התורה

שנמ'. איתא בזוהר הקדוש (ויקרא טו:): כל מי שמצטער על יסורים של הצדיקים, מעבירים עונותיו מן העולם. ועל כן ביום הזה (יום הכפורים) קוראים "אחרי מות שני בני אהרן", כדי שישמעו העם ויצטערו על הצדיקים שנאבדו, ויתכפרו להם עונותיהם. כי כל המצטער על צדיקים שנאבדו, או מוריד דמעות עליהם, הקב"ה מכריז עליו ואומר "וסר עונך וחסאתך תכופר" (שפי' יטע' ו' א'). ולא עוד, אלא שלא ימותו בניו בימיו. ועל זה כתוב (שפי' י"ג י') "יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח". עכ"ד. וכן איתא במסכת שבת (ק"ה:), כל הבוכה על אדם כשר, מוחלץ לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו.

מעבירים
עונותיו -
ולא יומתו
בניו בימיו

שם. וכן הובא דבר זה למעשה ברוב ספרי הפוסקים, בשל"ה הקדוש (מס' יומא - פרק נ"מ"ה) (שם הביא כן בשם האר"י ז"ל), ובמגן אברהם (יש סימן מ"ח), ובמשנה ברורה (שם ס"ק ב').

בספר מורה באצבע (סימן ט' אות י"ט): ישתדל לבכות בקריאת ספר תורה בפרשת אחרי מות, ולהצטער על מיתת נדב ואביהוא, וטוב לו מאד, כמ"ש בזהר הקדוש. עכ"ל.

ובכן איש חי (הל' שנה א' - וילך אות י"ח): קודם קריאת התורה, יתעוררו בבכיה על מיתת בני אהרן הכהן ע"ה, ויכולה בכיה זו שתגן. עכ"ל. וכן הובא למעשה בעוד ספרים רבים.

שםא. כתב בספר מועד לכל חי [להגד"ה פאלאג'י ז"ל] (י"ט ס"ו): מכאן נהגו קצת שליחי ציבור שבשאלוניקי אשר הריחו ביראת ה' לבכות דמעות שליש בקריאת ספר תורה ביום זה בפרשה זאת. וגם פה עיר עוז לנו איזמיר יע"א נוהגין כן כל שלוחי הציבור, דזכנו ה' דכלל הבתי הכנסיות שכיחי שלוחי ציבור רבנן סבוראי חכמים ונבונים החרדים אל דבר ה'.

קריאת כי פסוקים הראשונים בקול בכי

אך לעירות אחרות דהשלוחי ציבור הם בעלי בתים, ראוי להזהירם דכשיעלה העולה לקרות ראשון, ומתחיל השליח ציבור "אחרי מות", יעשה חרדה גדולה לקרות שני פסוקים ראשונים בקול בוכים ובהכנעה גדולה - לעורר לב הציבור דיעשה בהם רושם שיצטערו הרבה על מיתתן של צדיקים ויורידו דמעות. ויהיה זוכה ומזכה לציבור שיחזרו בתשובה, וכו'. עכ"ד.

עוד מחשבות על מיתת בני אהרן

שםב. כתב בספר כלבו (סימן ע', והוצא נמטה משה - סימן מהע"ד): זה שנהגו להזכיר המתים [ביוה"כ פ] לפי שהזכרת המיתה שובר לבו של אדם ומכניע יצרו. ואפשר שעל זה קורין בפרשת אחרי מות, שיתנו אל לבם השומעים כמה צריך האדם להזהר מן החטא, שהרי אהרן שהיה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, לא עמדה לו זכותו ונתערבבה לו שמחתו במיתת שני בניו הגדולים על שחטאו לפני ה'. ועוד, להורות שאין ראוי לזלזל במצות הנראות אליו קלות, שהרי אלו נענשו במצוה קלה שאין בה לא כרת ולא מיתת בית דין לפי פשט המקרא, והוא בהקריבם אש זרה, ואמרו ז"ל שמצוה להביא מן ההדיוט, ואע"פ שאש ירדה מן השמים ולא חטאו, רק שעשו שלא בהוראת משה רבן, ואם היה דודם שהדבר ידוע שהיה מוחל על כבודו ולא היה מקפיד להענישם כ"כ על כך. ואף לדברי האומר שתויי יין נכנסו, לא מצינו שהוזהרו על זה. ונוכל ללמוד מזה שאפילו דברים שלא נמצא בהם אזהרה מבוארת והשכל מורה עליהן עונש גדול אם לא נשמר מהם. עכ"ל.⁶⁰

⁶⁰ בספר מטה אפרים (תרי"ט נ"א, והוצא דגמיו נקלור נמשנה ברורה - מרכ"א ס"ק ז') כתב: נוהגין אנשי מעשה למרר בבכי בעת קריאת הפסוק "אחרי מות שני בני אהרן", ולהוריד דמעות על סלוקן של צדיקים, והוא סגולה לכפר עון שלא ימותו בניו בחייו. והעיקר בזה שעי"ז יתן לב לשוב מעבירות שבידו, והחי יתן אל לבו - אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אוזבי קיר (מועד קטן נ"ה:), ואם בצדיקים כאלו פגעה בהם מידת הדין על חטא קל כאשר [תחמסין] הגידו איך הקב"ה מדקדק עם הצדיקים, כמו שכתוב (ויקרא י"ג) "בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד", וכן דרשו חז"ל "נורא אלקים ממקדשיך" (תהלים ס"א ל"ו) אל תקרי "ממקדשיך" אלא ממקדשיך - בשעה שהב"ה עושה דין במקדשו מתירא ומתעלה ומתקלס (ונחמס קטו). ומה יעשו מלאי עון, הלא ימס לבב אנוש אשר עצמו חטאיו ופשעיו רבו מלמנות ואשמתו גדלה לשמים. והרי זה בכי יתן ויצטער על מיתת הצדיקים. וגם ישתתף בצרת אהרן אביהם קדוש ה' כי תקראנה אותו כאלה. ויתן מורך בלבבו לב

❧ קריאת פרשת עבודת היום נחשבת לנו בעבודה ממש

שם. כתב הרב בן איש חי ז"ל (עוד יוסף מי - דרוש - אסרי מות): בזמן הקודם שהיה בית המקדש קיים שעושים עבודת היום בפועל, היו קורין בפרשה שלהם לאות וסימן להודיע דתהילות לאל בית המקדש קיים ואנחנו עושין העבודה אשר צונו ה' אלהינו ביום זה, כאשר צונו באין מחסור, והשומע שומע הקריאה בספר תורה ורואה בעיניו המעשה אשר עושין באותו היום הוא בשלימות כאשר קורין בספר תורה. באופן שהקריאה היא איננה עיקר, אלא היא אות וסימן לשומעין דכל הצוויים האלו הם נעשים היום ככתוב בפרשה. ולא נעשית הכפרה בקריאה זו, אלא נעשית ע"י העבודה שעושים במעשה ממש, שהוא העיקר של הכפרה.

אמנם בגלות, שבית המקדש חרב ואין יכולים לקיים מצות עבודת היום בפועל, אז הקריאה של פרשת היום בהיום הזה אינה לסימן ולאות ולזכר, אלא היא עיקרית, שאנחנו אומרים הקריאה הזאת של הפרשה במקום העבודה, שיחשוב לנו הקב"ה כאילו עשינו עבודה זו ביום זה בפועל, ובקריאה זו נעשית הכפרה בו ביום, וכמ"ש (הושע י"ד ג') "ונשלמה פרים שפתינו", שיקבל אותם במקום העבודה בפועל, והרי הם עיקרים.

ולכן אע"פ שכבר אמר (ויקרא ט"ז כ"ט) "והיתה לכם לחוקת עולם וגו'", ואמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", הנה זה אמר על מעשה העבודה בפועל. ואחר שסיים כל סדר העבודה וחובות היום הקדוש, הוצרך ללמדנו דבר אחד בזה על זמן הגלות שאין בית המקדש קיים, כדי לעשות כל סדר העבודה בפועל, ובמה תהיה כפרתנו ביום הקדוש הזה, ועל זה אמר "והיתה זאת לכם לחוקת עולם", דקדק לומר "והיתה זאת", משא"כ בפסוק הקודם אמר "והיתה לכם לחוקת עולם" ולא אמר "זאת", והיינו דאיתא במדרש רבה התפילה מכונית בשם "זאת", דכתיב (שמואל א' י"ז) "את התפילה הזאת", גם איתא שם עוד, "זאת" כינוי לתורה שנקראת "זאת", דכתיב (דברים ד' מ"ד) "וזאת התורה", ולכך אחר שסיים כל סדר העבודה של חובת היום בפועל, אמר, אל תאמרו בגלות שאין בית המקדש קיים מה תהיה עלינו ובמה תהיה כפרתנו, לכך אמר "והיתה זאת לכם לחוקת עולם" - שתהיה כפרתכם נעשית בתפילה שנקראת "זאת" - שאתם מזכירים בה סדר עבודה של יום זה כולו בתפילת מוסף, ועוד נשלמת ע"י קריאת התורה שנקראת "זאת" - שאתם קורין פרשת סדר העבודה בספר תורה. ולזה אמר "והיתה זאת" - תורה ותפילה, "לכם לחוקת עולם", שקריאת הפרשה בספר תורה וקריאת סדר העבודה בתפילה, זה נוהג גם בגלות ולא תתבטל, ובהם תהיה הכפרה "לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה" (המשן הפסוק שם), יען כי ע"י קריאת הפרשה בספר תורה וזכירת סדר העבודה בתפילה נחשב להקורא

האבן ויעתר אל ה' וירצהו וישב אל ה' וירחמנו, ותהיה תשובתו רצויה ומקבלת ביותר בעת ההיא בזכות הצדיקים הללו. עכ"ל.

הרי דס"ל להמטה משה שעיקר כח הסגולה שהובאה בזהר הקדוש תלוי בתלוי לבו כדברים הכתובים בספר כלבו (שהועמקו נספיק ש"ס). והנה, אף דפשוט שדברי הכלבו אמתיים ונכונים, מ"מ חידוש הוא לתלות הסגולה שבזהר על זה. ולא מצאתי בספרים אחרים (לכך מן המשנה ברורה שהביא דבריו בשמו) שתלו דברי הזהר (שבהצטערו על מיתת בני אהרן הצדיקים יתכפרו עוונותיו וכו') בעשיית תשובה (שתבוא ע"י תלוי לבו להענוש שבא עליהם וכו'), ומשאל כתבו כן הרי משמע דס"ל שהסגולה בהצטערו על מיתת צדיקים, הוא סגולה לכפרת העוונות מצד עצמו, כפשטות דברי הזהר, ואינה תלויה על תשובה שתגלגל מזה. (בנ"ענ"ד).

כאילו "ויעש" בפועל "כאשר צוה ה' את משה" (סע). והוא נכון ויציב בעזרת ה'.
עכ"ד.

מפטיר

שסד. מפטיר בישעיה (ישעיה נ"ז י"ד) "סולו סולו" לפי שיש בו מעניני של יום, "הלא זה
צום אבחרהו", וכן "לקדוש ה' מכובד" (ישעיה נ"ט י"ג), ואמר מר (שנת קיט). זה יום
כפורים. (תניא רבתי - סימן פ"א, וכי נבית יוסף א"י מרכ"א א"ת א', ונמטה משה - סימן
מתע"ג).

שסד. ובמחזור ויטרי (סימן ש"ג) כתב: מפטיר בישעיה "ואמר סולו" עד "להחיות רוח
שפלים", שמקבל וגוזר חיים לשבים ומלמדת תשובה, [דכתיב בה] (ישעיה נ"ט י"ג)
"הכזה יהיה צום [וגו'] הלא זה צום אבחרהו". עכ"ל.

ובספר כלבו (סימן ע'): ענין הפטרה להורות שצריך אדם להיות נשמר מן
החטא, ואם חטא שיתן לבו לשוב בתשובה שלימה. עכ"ל.

ובספר זכר דוד (מאמר ג' - פרק ע"ד) כתב: להיותו עת רצון, רצה ה' לעשות בו
תחיית המתים בבקעת דורא, להודיע לישראל דאף כי בפשעם נתגרשו מן הארץ
והוצרך לייסרם בגלות, לא זוהי חיבתו ממנו, ומי שגאל את האבות יגאל את הבנים,
על כך נכון הדבר לקראות בו ביום הכפורים ענין העצמות היבשות. עכ"ד.

שסו. וכתב בספר יסוד ושוש העבודה (שער י"א - פרק ט'): בקריאת הפטרה יעורר
לבו אל המוסר והתוכחה הנאמר בה, ויקבל על עצמו קבלה אמתית לקיים מה
שנאמר בה, כי לכן נתקנה הפטרה זו ביום הדין הנורא הזה. עכ"ד.

תפילת מוסף

רום מעלות תפילות ימים נוראים - יזהר לבוון בתפילתו
שסז. ראה לעיל בסעיף רנ"ה ואילך עניני תפילות יום הכפורים, דברים חשובים
ויקרים העומדים ברומו של עולם.

עניני וידוי

שסח. ראה לעיל סעיף ר"כ ואילך, עניני וידוי.

עלינו לשבח

שם. תקנו אנשי כנסת הגדולה לומר שבח זה (עלינו לשבח) באמצע התפילה בשביל ששרי האומות מקטרגים עלינו, עם קדוש, במרום [ואומרים] "מה נשתנו אלו מאלו?!" ועל כן מקדימין אנחנו, עם קדוש, ונותנים שבח המפואר והנכבד הזה ליוצרנו ובוראנו ית"ש, ועל ידי זה אנו סותמים את פי המקטרגים מעלינו. ולכן יש לאמרו בשמחה עצומה, על שזכה להיות בחלקו וגורלו הקדוש של הבורא ית"ש, ויתן במחשבתו הודאה עצומה לית"ש על זה. (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פרק ד', ופרק ט').

עיי' אמירת שבת זה סותמים פי המקטרגים - יש לאמרו בשמחה עצומה

שע. ובספר משה משה (סימן ר"ג) כתב: קבלנו (מתשובת הגאונים) שיש לומר שבח זה של "עלינו", ומשתחוה באימה ובריאה ברת בזיעה בשיפוי ראש, כי כל צבא השמים שומעים, והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה, וכולם עונים ואומרים "אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלהיו, אשרי העם עוז לו בך מסלות בלבבם". עכ"ל, וע"ש עוד.

כל צבא השמים שומעים וכו'

חזרת הש"ץ: הוכרת סדר עבודת היום

שעא. כתב בספר סדר היום (סדר יוה"כ): כשיבוא להתפלל תפילת מוסף בזמן הראוי לה קודם זמן מנחה, ישתדל בה כראוי. וכן כששליח ציבור חוזר אותה עם וידויה וסדר עבודת היום, יכין בלבו למה שמוציא בשפתיו, ויתאונן על חורבן בית המקדש שגלה כבוד מישראל וחסרה עבודת אלהינו, ועונותינו הטו אלה.⁶¹ ונתקן סדר עבודה בתפילת מוסף, ולא בשאר תפילות, מפני שעיקר עבודת היום תלוי בה ורוב הקרבנות (כ"כ גמרא - יומא סימן תשכ"ז). עכ"ל.

שעב. אומר סדר עבודה "אתה כוננת" או סדר אחר, על שם "ונשלמה פרים שפתינו". "את כוננת" (שב"י הל"ק סימן ט"ז).

שעג. כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א - פרק ט'): אחרי ראותי בספרים מגודל החיוב סידור העבודה של כהן גדול ביום כיפור בתפילת מוסף וגודל מעלת סידורה - שנחשב בעיני היוצר והבורא ברוך הוא כאילו אנחנו מקריבין ומסדרין כל סדר העבודה בבית המקדש, וגם בימי חכמי הגמרא היו מסדרין סדר העבודה ביום הכפורים, וכן פירש רש"י בפרק אמר להם הממונה (יומא לו:) גבי ההוא דנחית קמי דרבא ועבד כרבי מאיר וכו', פירש"י שהיו רגילין לסדר סדר העבודה ביום כיפור, וע"ש. וכבר הובא חיוב סידורה בפוסקים.

נחשב כאילו מקריבין ומסדרין העבודה בבית המקדש

אך בנוסח סדר העבודה שבמחזורים שלנו לא נתבארה בהם כל פרטי סדר העבודה, וביחוד שלא נתקנה בלשון קלילא למען ירוץ כל קורא בו, וכמעט שגם כמה לומדים אינם מבינים כל פירוש המילות של כל סדר העבודה שבמחזורים. על כן באתי לעורר לב האדם לטוב לו שיזהר קודם יום הכפורים ללמוד פירוש המילות של כל סדר עבודת יום הכפורים בכדי שיהא רגיל ביום כיפור בפירוש המילות. עכ"ל, וע"ש עוד.

⁶¹ כ"כ בספר מורה באצבע (סימן ט' אות י"ט): יתאמץ בסדר עבודה להבין מה שמוציא מפיו. ויכנס מאד שבעונותינו חסרנו כל. עכ"ל.

שער. כתב ה'ב'וש (א'ים מ'כ'א ו'): מה שאומרים אותו בלשון "אנא השם" ולא בכינוי בא"ד, מפני שהכהן לא היה קורא אותו במקדש כמו שאנו קורין אותו בא"ד בשאר השמות, אלא היה קורא אותו במקדש בד' אותיותיו ככתיבתו, מה שאין אנו רשאים לקרואו כן, כי הוא הנקרא שם המפורש שהוא המקור לכל השמות וכל השמות נאצלים ממנו, ועליו אמרו (סנהדרין ג'). ההוגה את השם באותיותיו בגבולים נעקר מן העולם חוץ מכהן גדול ביום כיפור. ואם היינו אומרים "אנא ה'" בא"ד, היה משמע שכן היה לשון כהן גדול ביום כיפור בבית המקדש בודויין, ולזה אנו אומרים "אנא בשם" "אנא השם" וכו'. ויש אומרים שלא היה הכהן אומר זה השם של ד', אלא שם של מ"ב. אבל השם השלישי שהוא בפסוק "לפני ה' תטהרו" אנו קורין בכינוי בא"ד אע"ג שגם אותו היה הכהן גדול קורא בכתיבה, מ"מ כיון שפסוק בתורה הוא אנו קורין אותו כמו שאנו קורין אותו כשקורין בתורה. עכ"ל.

אומרים "אנא השם", ולא שם אדני

שעה. כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א - פק ט'): איך ומה צריך האדם להתעורר בבכי בשעה שהוא אומר "והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול וכו'" על העדר הכבוד הגדול של יוצרנו ית"ש שהיה אז כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה וכל העם העומדים אז בעזרה נתנו כבוד גדול לקדושת שמו הגדול והנכבד ונפלו על פניהם ואמרו בשמחה רבה ועצומה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וזוהי נתגדל ונתקדש אז שמו הגדול והנורא בכל העולמות העליונים והתחתונים, ועתה מיום שחרב בית מקדשו נהפך כל זה לתוגה ואנחה. ולא עוד אלא שאנו גורמין בעונותינו ובפשענו בכל עת ובכל שעה חילול שמו הגדול, כביכול, ואנה נוליד חרפתנו ?! אי לנו מיום הדין, אי לנו מיום התוכחה. ואמרו רבותינו ז"ל (יושעמי יומא ג' א') כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו. ואיך לא יעורר לבו הטהור אל הבכי וכו'. עכ"ל.

יתעורר בבכי בשעה שאומר "והכהנים והעם וכו'"

שעו. בסידור היעב"יין (שער העין - שער המטרה - א'ים ט"ז) העתיק מספר שבט יהודה (פק ק"ז) עדות בן נכר רומי שכתב ממה שראו עיניו בירושלים, מהפרשת כהן גדול והכבוד הנעשה לו. ולתועלת הענין אעתיקה כאן, וזה לשונו: שבעת ימים קודם היום ההוא, יום מיוחד שקורים "כיפור", והוא האדיר להם מכל הימים, היו מכינים בבית הכהן הגדול מושב וכסאות לאב בית דין ולנשיא ולכהן גדול ולסגן הכהנים ולמלך, ולבד אלה שבעים כסאות של כסף לשבעים סנהדרין.

עדות בן נכר רומי ממה שראו עיניו בירושלים ביום הכפורים

והזקן מן הכהנים היה קם על רגליו ואומר לפניו דברי כבושין ותוכחה, ואומר לו "ראה לפני מי אתה נכנס, ודע שאם תאבד הכוונה, מיד תפול ותמות ותאבד כפרת ישראל. והנה, עיני כל ישראל תלויות בך. וחפש דרכך שמא יש בך עון, אפילו קל, כי יש עון שקול כנגד כמה מצוות, ושיקול זה הלא הוא ביד אל דעות. גם חקור באחריך הכהנים, וטהר אותם. שים נגד פניך כי לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, היושב על כסא דין ומזרה בעיניו כל רע, אתה בא; ואיך תבוא והאויב עמך ?!"

[והכהן גדול] אומר להם שכבר חיפש ועשה תשובה ממה שנראה שיש בידו עון. גם כל אחי הכהנים, קרבם בעזרת המקדש והשביעם במי ששכן שמו שם, שכל אחד יאמר מה שידוע בחבירו, או מה שידוע בעצמו, ושיתן להם לכל דבר ודבר התשובה הראויה. גם המלך אומר לו דברים טובים, ומבטיחו לכבדו בצאתו בשלום מן הקודש.

אחר זה היו מכריזין ואומרים איך הכהן הגדול יוצא והולך ללשכה שלו אשר במקדש. ואז יוצאים כל העם ללוותו. והולכים לפניו כסדר. וכן ראיתי בעיני: ראשונה הולכין לפניו כל שהוא מזרע מלכי ישראל, כי הקרב הקרב אל הכהן הוא יותר חשוב. ואחריהם אותם שהם ממלכי בית דוד, וכולם בסדר נכון זה אחר זה. והכרוז לפניהם אומר "תנו כבוד למלכות בית דוד". ואחריהם היה בא בית הלוי, והכרוז אומר "תנו כבוד לבית הלוי". שלשים אלף וששת אלפים היו, וכל סגניהם היו לובשים באותה שעה בגדי משי תכלת, והכהנים משי לבן, וארבעה ועשרים אלף היו. ואחריהם המשוורים, ואחריהם המנגנים, ואחריהם תוקעי חצוצרות, ואחריהם השוערים, ואחריהם עושי הקטורת, ואחריהם עושי הפרוכות, ואחריהם השומרים, ואחריהם האמרכלים, ואחריהם כת אחת נקראת "קארטופילוס", ואחריהם כל אנשי המלאכה ממלאכת הקודש, ואחריהם שבעים הסנהדרין, ואחריהם מאה כהנים, וגזרי כסף בידם לעשות דרך, ואחריהם הכהן הגדול, ואחריו כל זקני הכהונה - שנים שנים.

ובראש כל חצות היו ראשי ישיבות (עי' בהערה⁶²) עומדים ואומרים "איש כהן גדול, בואך לשלום. התפלל ליוצרנו שיחיינו לעסוק בתורתו!" ובהגיעם לפתח הר הבית, היו מתפללין שם על קיום מלכי בית דוד. ואחר זה, על הכהנים ועל המקדש. והיה הקול כ"כ חזק מריבוי העם בענותם "אמן", עד שהעופות הפורחים היו נופלים לארץ.

ואז הכהן הגדול משתחוה לכל העם, ופורש בבכיה ויראה, ושני סגני כהונה מוליכים אותו ללשכה שלו, ושם פורש מכל אחיו הכהנים.

וזה בכניסתו. אבל ביציאתו היה הכבוד כפלים, כי כל העם אשר בירושלים היו עוברים לפניו, ורובם באבוקות של שעה לבנה דולקות, וכולם לובשים בגדי לבן, וכל החלונות מעוטרים ברקמה ומלאות נרות. וסיפרו לי הכהנים כי הרבה מהשנים לא היה כהן גדול יכול להגיע לביתו קודם חצות הלילה, מפני דוחק העם העובר וריבוי הגדול; שאע"פ שהיו כולם מתענים, לא היו הולכים לבתיהם עד שיראו אם יוכלו להגיע לנשק ידי הכהן הגדול.

וביום שאחריו היה עושה סעודה גדולה, ומזמן לאוהביו וקרוביו. ויום טוב היה עושה, לפי שיצא בשלום מן הקודש. אחר זה היה מצוה לצורף שיעשה לוח מזהב, ויפתח בה זה הלשון: אני פלוני כהן גדול בן פלוני הכהן הגדול, שמשתי בכהונה גדולה בבית הגדול והקדוש לעבודת מי ששיכן שמו שם, והיה זה שנת כך וכך ליצירה. מי שזיכני בעבודה זו, הוא יזכה בני אחרי לעמוד לשרת לפני ה'.

ומסיים היעב"ץ ז"ל שם: עד כאן הסיפור ההוא. והצגנוהו פה לידע מה שאבדנו בחטאינו, להתאונן ולהתחנן לשוב לאלקינו, ישוב ירחמנו יקבץ נדחינו, וישיב העבודה למקומה, יבחר לנו נחלתנו, וערבה לה' כימי עולם מנחתנו, וירצה קרבנותינו, כקדם יחדש ימינו, אמן סלה. עכ"ל.

⁶² הרבה ראשי ישיבות היו בירושלים: איתא במסכת כתובות (קף). אמר ר' פנחס אמר רבי אושעיא, שלש מאות ותשעים וארבעה בתי דינים היו בירושלים, כנגדן בתי כנסיות (להתפלל (ש"י)), וכנגדן בתי מדרשות (למשנה ולתלמוד (ש"י)), וכנגדן בתי סופרים (לתלמוד תינוקות (ש"י)). ע"כ. ובאיכה רבה (פמחמא יג) יש גירסא אחרת, וז"ל: ר' פנחס בשם רבי הושעיא אמר, ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש, כו', וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית התלמוד למשנה. ע"כ.

פיוט "אלה אזכרה וכו"

שעז. ראוי לאדם לעורר לבו אל בכו רב ועצום בסליחה של עשרה הרוגי מלכות, "אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה וכו'". והיא ג"כ סליחה דערב ראש השנה. וידוע סגולת הבכיה עליהם מגמרא הקדושה (שם קה): ומזוהר הקדוש (פרש שמוע יב), ופרש פקודי רמב"ם: שהובא למעלה (שער י' - פרק ה') שהיא מכפרת כל עוונותיו. וכוונת הבכיה דסליחה זו מבואר למעלה בערב ראש השנה (שם) ובקינה "ארזי הלבנון בט' באב (שער ט' - פרק יג). (יסוד ושורש העבודה שער י"א - פרק ט').

יעורר לבו
אל בכו רב
בסליחה זו

שעה. כתב הגאון האדר"ת ז"ל (נפש דוד - אומ ט'): בסדר העבודה נמוג לבי עוד מימי ילדותי בעת אמירת הפיוטים, לשפוך דמעות כמים מרוב התמרמרות, וכן באמירת הפיוט "אלה אזכרה ואשפכה" (על עשרה הרוגי מלכות), ומאז אומר אני שקבעו הראשונים ז"ל הזכרת שמותיהם של הצדיקים האלו ביום הכיפורים למען שיורידו דמעות עליהם ויקיים בנו דברי חז"ל (שם קה): הבוכה על אדם כשר מוחלין לו כל עוונותיו. עכ"ל.

מעשה רב

סדר הוידי בחזרת הש"ץ של מוסף

שעט. יאמר הבקשות על הסדר וסדר הוידי עם הציבור בכוונה וכו', ויזהר האדם מאד בכוונתם - אף שהוא חלוש עתה מצום הקדוש, אך יחזק במעוזו, והחלש יאמר גיבור אני, ויתודה בכוונה ולבו נשבר בקרבנו. ולא כהמון עם שאומרים הוידיים במוסף ובמנחה בבהלה ובמרצה; הכזה נחשב לוידי שמוזהרים אנחנו עם קדוש בגמרא הקדושה (יומא פז): להתודות פעמים בכל תפילה של יום הקדוש והנורא הזה - בעמידה ובחזרת הש"ץ. (יסוד ושורש העבודה - שער י"א פרק ט').

יזהר לאמרם
בכוונה אף
אם חלוש
מצום

תפילת מנחה

אין אומרים "אשרי" ו"ובא לציון"

שפ. אין אומרים אשרי ובא לציון קודם קריאת התורה כמו בשאר מנחה של שבתות וימים טובים, שמפני שנוהגין להאריך בתפלות יום כיפור צריכין למהר לתפילת מנחה כדי שלא יעבור זמנה. ואע"פ שצריכין להפסיק בעניני פסוקים בין תפילת מוסף לתפילת מנחה, שכן נוהגין להפסיק בכל התפילות שלא יהיו שני תפילות סמוכות לזו בלי הפסק פסוקי שבת, מ"מ במה שאנו קורין בספר תורה למנחה שמפסיקין בין התפילות בקריאת ספר תורה כמו בין יוצר למוסף, ומניחין אשרי ובא לציון אחרי המנחה כדי שיפסיקו בהם בין תפילת מנחה לתפילת נעילה. (לבוש א"ח תרכ"ג ז')

קריאת פרשת העריות

שפא. איתא במסכת מגילה (ל'): ביום הכפורים קורין "אחרי מות", ומפטירין "כי כה אמר רם ונשא", ובמנחה קורין בעריות ומפטירין ביונה. ע"כ. וכתב רש"י (ס) קורין בעריות - שמי שיש עבירות בידו יפרוש מהן, לפי שהעריות עבירה מצויה, שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו. עכ"ל.

כדי שיתעורר
הנפש בהם
לפרוש מן
העבירה

וכ"כ בספר שבלי הלקט (סימן ט"ז): מה שנהגו לקרות במנחה בעריות, מפרש בתשובות הגאונים ז"ל: מפני מה קורין ביום הכיפורים במנחה בעריות, שיום הכיפורים אין מתכפרין בו עוונות עד שיחזרו בתשובה כו', וכיון דלא מכפר יום הכיפורים אלא בתשובה עמו, לפיכך קרינו בעריות, שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זוכר עבירה שבאת לידו וחוזר בתשובה כדי שיכפר לו עון ההוא. עכ"ד.

שלא יכשלו
בנשים
המקושטות
בשביל כבוד
הזיווג

שפב. ובתוספות (מגילה ל. ד"ה צממא) כתב: במנחה קורין בעריות, לפי שהנשים מקושטות בשביל כבוד היום, לפיכך צריך להזכירם שלא יכשלו בהן. עכ"ל.

שפג. ועוד הביא התוספות (ס) טעם אחר, וז"ל: במדרש יש שלכך קורין בעריות, לפי שישראל עושין רמז להקב"ה - שכשם שהזהיר אותם שלא לגלות ערוה, כך לא תגלה ערותם בעוונותם. עכ"ל.

רמז להקב"ה
שלא יגלה
חרפתו

ובצדור המזר (ויקרא פק"ו) פירש: אנו קורין פרשת עריות ביום הכפורים לבקש מה' יתברך שלא יגלה ערותנו, כי אנו יודעים שחטאנו ועברנו על תורתו, ואחר שאנו מתודים חטאתינו ופשעינו - יהי רצון מלפניו שידנינו ברחמיו ולא תגלה ערותינו וחרפתינו. עכ"ל.

שפד. בספר מועד ללב חי (י"ט פ"ט - גסס השלמי חגיגה, וקמח סולת דף קמח ע"ג) הביא דברי התוספות, וכתב שלפ"ז יאמר האדם בינו לבין עצמו בנוסח זה:

תפילה ע"פ
הג"ה

רבון העולמים, בשם שצוית שלא לגלות ערוה, בן אתה אל תגלה ערותן של ישראל ביום הכפורים, ותכפר לנו על כל פשעינו. עכ"ל.

שפה. בספר הרוקח (סימן רע"ז) כתב: במנחה קורין בעריות ומפטיר ביונה, כי כ"ד עריות כתובים באחרי מות. ובאמור אל הכהנים [כתוב "כפרה" כ"ד פעמים] - ה' מהם "כפורים", וה' "לכפר", וט' "וכפר", וד' "יכפר", וא' "מכפר" - הרי כ"ד כפרות, לכפר על כ"ד ערוה באחרי מות, וכ"ד גילויין בעריות, ולכפר על כל העובר כ"ד ספרים, לכפר על כל כ"ד שעות ביום. עכ"ל.

עוד רמזים בקריאה זו

שפו. ועוד כתב בצרור המור (ויקל פק ו'): הנה זאת הפרשה של עריות, אנו קורין אותה ג"כ ביום הכפורים, לפי שיש בה סודות עליונים, והם שרביטו של מלך, ואין ראוי להשתמש בהם אלא בן עמרם וכיוצא בו, ולכן יצא ממנו החכמה והתבונה והמלוכה, כאמרו "כי אם לבינה תקרא" (משלי ז' ג'), ואומר (משלי ז' ד') "אמור לחכמה אחותי את". ולפי שהם דברי סתר וחכמה, אנו קורין אותה ביום הנבחר והמקודש. עכ"ל.

יש סודות עליונים בפרשת העריות, ומרוב קדושתה קורין אותה ביום המקודש

מפטיר יונה

שפז. מרדכי (מסכת יומא - סימן תשכ"ז): מפטיר ביונה בן אמת, שהוא מענין התשובה. עכ"ל. וכ"כ בספר כלבו (סימן ע'): הטעם למה אנו מפטירין ביונה, לעורר התשובה כמו שעשו אנשי נינוה, ובה נושעו בראות ה' מעשיהם כי שבו (יונה ג' י'). עכ"ד. וכ"כ בספר יסוד ושורש העבודה (שער י"א - פרק י"א): בתשובת אנשי נינוה יקח מוסר בלבו אל התשובה, ולכן נתקנה קריאת ההפטרות זו ביום הזה. עכ"ל.

לעורר התשובה

שפה. ובספר עוללות אפרים (סוף מלאך ר"ג) כתב: הפטרת יונה שקורין ביום זה, יש בה רמז לתשובה, דוגמת פירוש הזוהר (פ"ג קטג). שכתב שיונה רמז לנשמתא דבר נש. "וישכב וירדם" (יונה א' ה'), רמז לישנים תרדימת הזמן. "ויקרא אליו רב החובל קום לך מה לך נרדם וגו'" (שם ט"ז ו') - הם חכמים מנהיגי הדור הנותנים דעתם ולבם להקיץ הישנים מתרדימת הזמן. וכל הענין מבואר הטעם מעצמו. עכ"ל.

עוד רמזים לתשובה שיש בספר יונה

שפט. עוד כתב בספר כלבו (סימן ע'): הטעם למה אנו מפטירין ביונה, ללמד לבני אדם שאין ביכולתו של אדם לברוח מאת ה' אם עבר עבירות, כדכתיב (מלאך ק"ט ז') "אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח". עכ"ל. וכן הובא באבודרהם (סדר תפילת יוסף).

עוד טעם להפטרות זו: ללמד לבניא שאיך לברוח מהיית

שז. וכן הובא במשנה ברורה (סימן מרכ"ז ס"ק ז'). ובשער הציון (שם אות ו') ביאר וז"ל: כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו, שאין יכול לתקן בשום אופן, ועל כן יתנהג תמיד באופן אחד, ואם יגזור עליו הקב"ה למות - ימות (ולא יתעורר מפחד גזירת מות, שכבר נתייאש מעצמו). אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבא עוד פעם ופעמיים לעולם הזה, ובעל כרחו יוכרח לתקן. וא"כ למה לו כל העמל - למות ולסבול חיבוב הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם. וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא, והוא מיאן בזה ונס לים - מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבאות, כידוע. וראינו שנטבע בים ונבלע בדג, והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי ה' יתברך. ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך

ביאור הנ"ל: שהאדם מוכרח לתקן מה ששעו, אפי' בעל כרחו וכו'

נתקיים, וילך וינבא. כן הוא האדם בעניניו. וזהו שאמרו באבות (ד' כ"ג) "ואל בטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך, שעל כרחו אתה נוצר וכו'". עכ"ל.

❧ **רום מעלות תפילות ימים נוראים** – יזהר לבון בתפילתו
שצא. ראה לעיל בסעיף רנ"ה עניני תפילות יום הכפורים, דברים חשובים ויקרים העומדים ברומו של עולם.

❧ תפילת העמידה של מנחה

שצב. כתב החיד"א ז"ל (מורה נלצנע - סימן ט' אות רפ"א): בתפילת מנחה ונעילה, בשגם שתש כחו מהתענית ומכל הצער הגדול שנצטער על קיצורו בעבודתו יתברך, יאזור ^{אף אם תש כחו מפני התענית, יעזור חיל כי השעה דוחקת} חיל, כי השעה דוחקת. ויתעורר ויתאמץ ויתפלל לה' שיעזרהו על דבר כבוד שמו, ויתן לו כח לעמוד על המשמרת, ולא ימנע טוב להולכים בתמים. עכ"ד.

שצג. ובספר יסוד וישורש העבודה (שער י"א - פרק י"א) כתב: יכין עצמו להתפלל תפילת העמידה דמנחה בכוונה. ואף אם הוא חלוש בעת הזאת חולשא דתעניתא, יאזור כגבור חלציו ויתבודד במחשבתו קודם התחלת העמידה: כמה עוונות ופשעים עברתי בכל השנה והכעסתי ליוצרי ובוראי ית"ש, והיום הנורא הזה קץ וסוף לסליחה וכפרה לכל עוונותי ופשעי. אוי לי, איך אשא פני לפני מלך מוחל וסולח לעוונותינו אם לא אתפלל תפילה זו בכוונה ח"ו, ואיך יהיה לי סליחה וכפרה, כי יאמר היוצר והבורא יתברך "אם אב אני, איה כבודי; ואם אדונים אני, איה מוראי בתפילה שאתה מתפלל לפני בלא כוונה?"

הלא תדעו הלא תשמעו הלא תבינו, אם יעמוד אדם לפני בשר ודם השר שלו באיזה משפט גדול על ממונו או על גופו, וכל שכן על נפשו וחיותו, אף אם יעמידהו למשפט ביום רביעי או חמישי של תענית רצופים, שאז הוא חלש מאד, מ"מ יחזיק במעוזו על עמדו להשתדל ולהתאמץ לסדר טענותיו לפני השר בכדי שיוציא לאור משפטו. קל וחומר בן בנו של קל וחומר, באלף אלפי אלפים הבדלות, היום יעמוד במשפט לפני אדון כל ויוצר ובורא כל העולמות ית"ש, ומחלה פניו שיוציא לאור משפטו; היום יעמוד במשפט על נפשו ונפש בניו ובני ביתו, איך לא ישתדל ויתאמץ את עצמו בכל כחו ומחשבתו אף שהוא חלש עתה מפאת התענית? החלש יאמר גיבור אני לסדר טענותיו ובקשותיו וידידיו במחשבה זכה וברורה בכדי שיוציא לאור משפטו.

ובודאי כשיעלה זאת על לבו ויתבודד כך במחשבתו, בודאי כאיש מלחמות יעיר קנאה, יריע אף יצריח על אויביו הפנימי יתגבר, והחלש יאמר גיבור אני. עכ"ד. וע"ע לעיל בסעיף קצ"ו.

❧ עניני וידוי

שצד. ראה לעיל סעיף ר"כ ואילך, עניני וידוי.

תפילת נעילה

זמן החתימה - מקבלים בתשובה עד חשיכה

שעה. תכלית השנה, היא עשרת ימי תשובה; ותכלית עשרת ימי תשובה, הוא יום כיפור; ותכלית יום כיפור הוא תפילת נעילה. ואז יום כיפורים, כי יום כפורים מכפר בסופו (הוא לדעת ר' חנינה בירושלמי סנהדרין י"א); ופליגא עליה ר' זעירא וס"ל שמכפר "כל שהוא כל שהוא" - פי' כל רגע ורגע מכפר, ע"ש. (ש"י"ה - מס' חולין פרק נ"מ מנא).
 זמן נעילה: תכלית כל השנה כולה

שצו. כתב בספר הרוקח (סימן י"ז): לעת ערב, חותם הקב"ה, ועומדים כל צבא מרום - אלו מימינים ואלו משמאלים, ואז כל הנשמות עומדות לפני הכסא להליץ, ועומדים שני מלאכים על גלגלי רוח, זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו, וזה כנפיו כמלא עולם; אחד סופר חותם למות, ואחד לחיים, והקב"ה חותם "אמת", כדאמרינן בפ"ד מיתות (סנהדרין סד). אמר ר' חנינא, שמע מינה חותמו של הקב"ה "אמת", וכן איתא נמי ביומא בפרק בא לו (ט"ז). ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב; אם ישבר לבו בתשובה שלמה, מתקבלת. עכ"ל.

שצו. ובספר מהרי"ל (הל' יו"ט - א"ת י"ז) כתב: כל היום של יום כפור יעסוק בתשובה. ואל יאמר כבר פסקו הרחמים, כי מקבלין בתשובה עד חשיכה. עכ"ל.
 לא פסקו הרחמים עד חשיכה

ענין תפילת נעילה - רום מעלתה

שעה. אחר תפילת מנחה יתפללו תפילת נעילה. והיא תפילה נוספה ביום הקדוש הזה לעורר רחמים בעת נעילת שערי היכל העליון - שקודם שינעלו תכנס תפילתנו ויקבלו אותה ברצון ובחיבה למלאות שאלתינו לכפר ולמחול ולסלוח את כל אשר חטאנו ועיינו ופשענו וסגלנו עוונות כל השנה - שלא יזכרו ולא יתפקדו ולא יעלו על לב וימחו כענן, לקיים מקרא שכתוב (ישעיה מ"ד כ"ג) "מחיתי כעב פשעיך וגו'".
 ובהיות התפילה האחרונה סמוכה לגמר דין, אנו שואלים בה חתימת החיים שנזכה בדינינו לפניו ולא יסגרו שערי היכלו בלתי קבלת תפילתינו והוצאת משפטינו לאור. (פדר היום - סדר יוה"כ פ).
 תפילה זו כנגד נעילת שערי היכל ביהמ"ק, והוא כעבד הדולקת הנרות של בין הערבים, והוא כעבד הרוצה לצאת מבית המלך, וקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך, ויוצא נועל השער אחריו. (אבוש' אורח מרכ"ג ב', ואלף המגן - פמ"ה לס' מרכ"ג).

ת. בנעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בראש השנה על בני אדם - לטוב או לרע. ויזדרזו מאד בתפילה זו, כי תכלית כל העשרת ימי תשובה הוא יום הכפורים, ותכלית יום הכפורים הוא תפילת נעילה, שהכל הולך אחר החיתום; ואם לא עכשיו אימתי ?
 תכלית עשיית יוה"כ, ותכלית יוה"כ נעילה, ולכן יזדרזו מאד בתפילה זו

ולכן, אף אם חלש הוא מחמת התענית, מ"מ יאזור כגיבור חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה, ולקבל על עצמו גדרי התשובה באמת. והבא לטהר מסייעין אותו, ויחתם בספר חיים טובים. (משנה ברורה מ"ג ס"ק ג').⁶³

ולכן אף אם חלש מפני התענית, יתפלל במחשבה זכה, ויקבל על עצמו גדרי התשובה, ויחתם בספר חיים טובים.

תא. וכע"ז בא"ף המגן [על המטה אפרים] (פמיסה למי מ"ג) וכה דבריו: תפילת נעילה שנתוסף ביום הכפורים יתר על שאר תפילות, ענינו הוא נעילת שערי ההיכל העליון, קודם שינעלו אותם נכנסו תפילתנו למעלה ומקבלין אותה ברצון למלאות שאלותינו ולסלוח עונותינו. ובנעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בראש השנה על בני אדם - לטובה או לרעה ח"ו, עליו ועל נפש בניו ובנותיו. ולכן כל מי שיש לו מוח בקדקדו ישכיל ויבין גודל רוממתה של שעה זו, כי שעה זו היא עת רצון גדול לישראל. ויסיר רוע מעליו וישוב אל ה' בכל לב ונפש, ויחוס על נפשו העלובה ועל נפשות אחיו בית ישראל העומדים בכף מאזנים שקולה.

ומה טוב אם יוכל להוריד דמעות בתפילה זו, כי אף אם ח"ו נחתם עליו הגזר דין לרעה, מ"מ ע"י הבכיה יוכל להתהפך עליו לטובה, כמש"כ בזה"ק עה"פ (שמות ג' ו') "והנה נער בוכה", מיד "ותחמול עליו". ולכן יזדרז מאד בתפילה זו, כי הכל הולך אחר החיתום, ואם לא עכשיו אימתי.

ולכן אם נחלש מחמת התענית, מ"מ יאזור כגיבור חלציו, והחלש יאמר גיבור אני להתפלל במחשבה זכה וברורה וליתן אל לבו כל מה שמוציא בשפתיו בכדי שיתקבלו תפילותיו ויצא לאור משפטו ויחתם לחיים טובים עם כל ישראל,⁶⁴ ומן השמים יסייעו לו לכל זה, כמש"כ (יומא לז:) הבא לטהר מסייעים לו. עכ"ד. וע"ע לעיל בסוף קצ"ו דברים חשובים מספר יסוד וישרש העבודה.

תב. כתב הגאון האדרי"ת ז"ל (נפש דוד - אות ט'): בתפילת נעילה, מתחילת אמירת הקדיש, נשפך לבי כמים בבכי והתמרמרות מאד מאד, ושכתי בתשובה שלימה כמה פעמים, ב"ה. עכ"ל.

מעשה רב

פותרים הארון לכל תפילת נעילה

תג. הואיל שתפילה זו עיקר כל התפילות, שהכל הולך אחר החיתום, על כן פותרים ארון הקודש בכל תפילת נעילה, והוא פתוח עד הקדיש שלאחר תפילת נעילה. וטעם פתיחת ארון הקודש הוא כדי לעזור לבות בני אדם, לאמר להם כי עת לעזור ולעשות ולקיים. עכ"ל.

לעזור העם כי עת שערים להפתח, ויתפללו ברעדה ובכוונה שלימה

⁶³ קבלה טובה וקלה, ללמוד קצת בספר המוסר בכל יום: כתב בספר פלא יועץ (ערך "טענה"): ידוע מאמר רבותינו ז"ל שאמרו (קדושין ל:) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, והם אמרו (נזירות טז.) אל תאמן בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי. הנה כי כן צריך לעמוד על המשמר! וזוהי הדרך למי שרוצה ליכנס בדרכי התשובה והיהירות, זה השער לה': שיקבל עליו בכל תוקף ולא יעבור מלהיות שוקד מדי יום יום ללמוד חלק מספרי מוסר, דף אחד או פרק אחד, או לשמוע בלמודים על מנת לשמור ולעשות ולקיים. עכ"ל.

⁶⁴ וב"כ החיד"א ז"ל (מורה נבואה - סימן ט' אות ר"ב): בתפילת מנחה ונעילה, בשגם שתש כחו מהתענית ומכל הצער הגדול שנצטער על קיצורו בעבודתו יתברך, יאזור חיל, כי השעה דוחקת. ויתעורר ויתאמץ ויתפלל לה' שיעזרוהו על דבר כבוד שמו, ויתן לו כח לעמוד על המשמרת, ולא ימנע טוב להולכים בתמים. עכ"ל.

שערים להפתח, ויעמוד כל העם להתפלל תפילת נעילה ברעדה ובכוונה עצומה.
(לבוש אר"ם מרכ"ג ז', וא"ף המזג - פמיסה לסי' מרכ"ג).

אין הדין והחתימה מסתלקת למעלה עד שישלימו ישראל סדר נעילה למטה

תד. כתב בתרומת הדשן (סימן רע"ט, והוצא צ"ט יוסף - אר"ם מרכ"ג ס"ק ה'): נמצא בנימוקי במוצאי יום הכפורים דאין הדין והבימה מסתלקת עד שישלימו ישראל סדריהם. ואע"ג דכבר פנה היום, ותוספות יום הכפורים אינה אלא עשה, אלא חביבים ישראל לפני המקום - דהקב"ה מנהיג בית דין של מעלה אחר סדריהם. עכ"ל.
וכן הובא בלבוש (אר"ם מרכ"ג ה'), וע"ש עוד (שם סעיף ז') שהזהיר שיסיימו תפילת נעילה עם צאת הכוכבים, ע"ש.

עוד דברי התעוררות על יקרת תפילת נעילה, ושאין לבקש לצאת מהרה מבית הכנסת וכו'

תה. כתב בספר מועד לכל חי (י"ט ק"ה): הנה, אם בכל הימים מעשרת הימים נאמר (שעה נ"ה ו') "דרשו ה' בהמצאו", שהקב"ה מצוי לו לאדם לשמוע בקול תפילתו, כל שכן ביום הקדוש נורא ונשגב מאד ביום הכפורים, כי מצד עצומו של יום קדוש הוא לאדוננו, וגם כל ישראל כולם כאחד קדושים וטהורים, ובעיניו ובתשובה גמורה.

ואם כן, כל זה ישער האדם בעומדו בבית הכנסת בתפילה, ולא יקוץ ולא יבקש לצאת מהרה חושה, כי עתים קדושים וקרובים לה' אלקינו כעיתות הללו לא ימצא בכל ימות השנה. ואם כן יהיה אומר בלבו "עת רצון כזאת כי אחזתני להקב"ה להיות מצוי אצלי, אחזתני ולא ארפנו!"

ובפרט בעת מוצאי יום הכפורים, שלא יבקשו לרדוף אחרי השליח ציבור שימהר, כי מן הראוי היה לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפלים, להיותנו דבוקים בה' בקדושה ובטהרה, ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון כזאת; ולמה יבקשו להשליך עת וזמן רצון, מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה. ולגבי ידי, אילולי צייתי לא הייתי זו מבית הכנסת אחר מוצאי יום הכפורים עד אחר שתיים ושלוש שעות מהלילה, ולערך שיחה ולשפוך תחינתנו לפני אלקינו, כי בודאי לא ימצא האדם עת רצון מעתות כאלו. ולהיות כי ירדה חולשה לעולם וגם לא כל הדעות שוות, ומפני החולים והחלשים ונשים מניקות וקטנים, ראוי שלא להחמיר בזה. על כל פנים מדין הש"ס והפוסקים לא ימהרו לתקוע תקיעת שופר עד יציאת הכוכבים, וכו'. עכ"ד, וע"ש עוד.

קצת ביאורים בתפילת נעילה

תו. "מה אנו ומה חיינו וכו'". הוסיפו בתפילת נעילה (בחזרת הש"ץ סמוך לוידוי) "מה אנו מה חיינו". והוא ענין להרבות הרחמים ולפייס מדת הדין, כי עם היות ששורת הדין נותן כי האדם החוטא אין לו תקוה לקבל תשובתו ולכפר חטאתו אחר שהכעיס אל מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולכן תקנו הנוסח הזה "מה אנו וגו'", כלומר אע"פ שמצד המצוה לא היה הדין נותן להיות לאדם כפרה וסליחה, אפילו מצד המצווה אחר שהוא שפל ואפל וכל מעשיו כאין ומחומר קורץ, זאת ועוד,

הוא ענין
להרבות
הרחמים ולפייס
מדת הדין

שהוא ברחמי הגדולים והעצומים תיקן לנו דרכי התשובה והזהירנו בה שנשוב מעושי ידינו ונחיה ולא נמות, ומצד כל אלו הענינים ראוי לקבל תשובתנו בחמלה ולחתום אותנו בספר חיים טובים. (פדר היום - סדר יוה"כ פ.)

תו. "למען נחַדל מעַשֵּׂק יְדִינוּ". כתב בספר ש"י הקדוש (מס' מולין - פרק נר מצוה): מתיקוני אנשי כנסת הגדולה בסדר התפילות נראה גודל ענין הגזל: הנה תכלית השנה היא עשרת ימי תשובה, ותכלית עשרת ימי תשובה הוא יום כיפור, ותכלית יום כיפור הוא תפילת נעילה; ואז יום כפורים, כי יום כפורים מכפר בסופו. ושם קבעו אנשי כנסת הגדולה לומר בנוסח התפילה "ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום צום הכיפורים הזה קץ ומחילה וסליחה על כל עונותינו, למען נחַדל מעושי ידינו". עכ"ל.

נראה מכאן
גודל ענין הגזל

תת. "למען נחַדל מעַשֵּׂק יְדִינוּ וְתִקְבְּלֵנוּ בְּתִשְׁבּוּחַ שְׁלָמָה וכו'". אנו אומרים בסוף הוידוי בנעילה "ותלמדנו ה' אלקינו להתודות לפניו על כל עונותינו למען נחַדל מעושי ידינו ותקבלנו בתשובה שלימה וכו'". מלבד כי עון הגזל חמור, וסאה עוונות הגזל עולה בראש כולם (קהל רנה א'), אמנם רש"י כתב על (נלשית מ"ט ה') "כלי חמס מכרותיהם", אומנות זו של הרציחה, חמס היא בידכם מברכת עשו; זו אומנות שלו היא, ואתם חמסתם אותה הימנו, [עכ"ל רש"י ז"ל]. הרי מדה שאינה ראויה לאדם לפי טבעו, אם יתנהג בה - נקרא "גזל". והנה, נפש כל אחד מישראל קדושה וממקום קדוש תהלך, וכמ"ש ריש סדר קדושים "דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיהם", ור"ל כקטן כגדול כל העדה כולכם תהיו קדושים כי אני קדוש ואני אלקיהם וחלק ה' עמו, ומהראוי שהחלק יתדמה אל הכל. ולכן כתב בר"ח אם יחטא האדם אמר הקב"ה "נפש כי תחטא" (ויקרא ה' א') תמה נפש "ושמעה קול אלה" (שם) והוא ראה בכבודי טרם ירידתה וגם שמעה קול אלה שהשביעה טרם ירידתה. א"כ אם ילך איש הישראל אורחות עקלקלות, הלא חמס בידו.

כל מה
שישראל הולך
אורחות
עקלקלות, חמס
הוא בידו

לכן אנו אומרים "ותלמדנו וכו' להתודות וכו' למען נחַדל מעושי ידינו" - הם כל מעשים רעים נקראים "עושי", כי איך יעזי פניו - [ש]בשעה זו (בנעילה) יתודה, ושעה אחרת (אחר יוה"כ פ) יחזור לסורו; ויאמר איך אשא פנים, לפני שעה בקשתי רחמים על עצמי, ועכשיו אחטא. לכן נראה שיתקיים הכונה (ע"ז שנחַדל מ"עושי" ידינו ונחזור בתשובה שלימה לפניך). (דרשות מוציאת השקל - דרוש לשנת שנה - דף ו' ע"א).

✽ אמירת "שמע ישראל וכו'" "ה' מלך וכו'" "ה' הוא האלקים" וכו' תמ. נוהגין לומר "שמע ישראל" פעם אחד, השליח ציבור, ועונין אחריו הקהל פעם אחד. (לבוש א"ח מרכ"ג ה').

שם
ישראל

תי. ואח"כ אומר ג' פעמים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כנגד כהנים ליום שם ישראלים. ועוד, על שם "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך" - פי' "ה' מלך" קודם שנברא עולם, "ה' מלך" בעולם הזה, "ה' ימלוך" לעתיד. (מטה משה סימן מחפ"א).

"ברוך שם
ובו"

תיא. ואומרים "ה' הוא האלהים" שבעה פעמים - ללוות השכינה שתעלה ותסלק עכשיו לעלות למעלה משבעה רקיעים, כיון שכבר גמרו ישראל תפילתן, כי בשעת התפילה היתה השכינה שרויה בינינו, ועכשיו תעלה למקומה. (לבוש א"ח מרכ"ג ה').

י"ה הוא האלקים ז' פעמים ללוות השכינה

תיב. ובתוספות (נרמז לה' ד"ה אמר פסוק) כתוב: אומרים "ה' הוא האלהים" ז' פעמים ביום הכפורים כנגד ז' רקיעים; משבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה. עכ"ד.

משבחים לבורא שדר למעלה מז' רקיעים

תיג. ועוד טעם שאומר "ה' הוא האלהים" ז' פעמים, כנגד ז' רקיעים שקרע לישראל והראה להם שאין עוד מלבדו (דברים נ"ה ז' ל"ג). (מטה משה סעיף תתפ"ד).

כנגד הוי' רקיעים שקרע לישראל להראות להם שאין עוד מלבדו

תקיעת שופר

תיד. ואחר שאמרו ה' הוא האלהים אומרים קדיש שלם, ותוקעין תקיעה אחת, שהיא סימן לסילוק שכינה שמסתלקת ועולה עד לרקיע, כמו שהיה במתן תורה, דכתיב (שמות י"ט י"ג) "במשוך היובל המה יעלו בהר", וכתיב (מלכים י"א ו') "עלה אלהים בתרועה". (לבוש א"ח מרכ"ג ה').

סימן לסילוק שכינה

תטו. וגם התקיעה סימן שמחה וניצוח, לומר נצחנו את השטן. [בשב"א האקט (סימן ע"ב) כתב: לפי שהשופר הוא סניגורין לישראל בראש השנה, והקב"ה עומד מכסא דין לכסא רחמים ומצדיק אותם בדין, היאך מה דאת אמר (מלכים י"א ו') "עלה אלהים בתרועה" ה' בקול שופר", ועתה שהן יוצאין מבית הדין זכאין וגזר דינן נחתם לזכות, הסניגור שלהם הוא יוצא עמהם ומשמע קולו בשמחה. עכ"ל].

וגם סימן שמחה וניצוח

וגם הוא מתערבב בתקיעה זו, שיזכור יום מיתתו ולא יוכל לקטרג. ומערבבין אותו עתה, כי עתה הוא חוזר לשלוט עלינו, שהרי היום לא שלט עלינו, וסימן לזה שכן השטן בגמטריא שס"ד וימי החמה הם שס"ה, לומר שאין ממשלת השטן לקטרג רק שס"ד ימים בשנה, והיינו חוץ מיום כיפור (יום א' כ), ועכשיו הוא חוזר לשטנותו וממשלתו, לכך מערבבין אותו. (לבוש א"ח מרכ"ג ה').

וגם מערבב השטן

תטז. ועוד, כי תקיעת השופר הוא סימן חירות, כי ביום הזה נעשו הנשמות חירות מעבירות הגופות, וגם הגופות נשתחררו משעבוד עונשן. (לבוש א"ח מרכ"ג ה').

וגם הוא סימן חירות

תיז. ועוד טעם אחר והיינו משום שהוא זכר לתקיעת היובל שהיתה ביום כיפור, לכך תוקעין. [ולפי שאינו ברור חשבון זמן היובל, התקינו בכל שנה ותקוע זכר ליובל (מטה משה סימן תתפ"ה - בשם רבינו האי גאון ז"ל)]. (לבוש א"ח מרכ"ג ה').

וגם זכר לתקיעת היובל

תיה. ובספר סדר היום (מלך לאה השנה) כתב שענין התקיעה, הוא כדי לעורר הלבבות ולהכניעם ולא ישליכו אחרי גיוס את כל אשר עשו והתענו והתודו על רוב עוונם, אלא שיתנו לב לענין. עכ"ל.

לעורר הלבבות שלא להשליך אחרי גיוס כל אשר עשו בימי התשובה

וכ"כ המאירי ז"ל (מנחת השנה - מאמר ז' פרק י"ז ד"ה וכן קט): זה להיות לנו הערה שלא נתנו לנו ימים טובים אלו שבארנו עניינם לנקות נפשנו בהם על דעת שבעברם תעבור יראתם ובסורם תסור תשובתנו, אבל שתהיה מחשבתנו זכה

ונקיה ונזהרת אל קול שופר כאשר בתחילת ענינו, ושנשיב אל לבנו צרך בלתי היות לבבנו פונה רק לעבודת ה' בכל מעשינו עד שנהיה בתחלת כונתנו בהערת אלו הימים מתכוננים אל התכלית היוצא מהנהגותינו, ושנהיה בסוף מעשינו מתעוררים אל תחילת הערותינו וכו'. עכ"ל.

תיט. ובסמ"ג (לאזין סימן ס"ט) כתב: יש לומר שנתקן משום דאמרינן במדרש (קטל רצח ט') במוצאי יום הכפורים בת קול יוצאת ואומרת "לך אכול בשמחה לחמך", וכן יסד הפייט "אחר גמר מיצוי אכול דצוי ורצוי"; ומפני שאין יום טוב זה מפורסם, עשו בו תקנה לפרסמו, [וירבו בו סעודה (מועד ללל מי - י"ט ק"ד)]. עכ"ד.

וכ"כ בספר מהרי"ל (ה"י י"כ ל'), שבתקיעה זו מראה שהוא יום טוב, ולהרבות בסעודה בזה הלילה, ונכנסים ימי שמחה שהיו מחנכין המזבח, ועוד בת קול מכרזת ואומרת במוצאי יום כיפור "לך אכול בשמחה לחמך". עכ"ל.

ושם מצאתי כן בתוספות (שנת קיד: ד"ה ואמאי): אומר ר"י, מה שתוקעים במוצאי יום הכפורים אינו אלא להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו. וגם להכין סעודת מוצאי יום הכפורים, שהיא כעין יום טוב, כמו שיסד הפייטן "אחר גמר מיצוי אכול בדצוי ורצוי", כו'. עכ"ל.

תפילת ערבית מוצאי יוהכ"פ - קידוש לבנה

תב. כתב החיד"א ז"ל (מורה נבאצב - סימן ט' אות רפ"ג): בתפילת ערבית ליל מוצאי יום הכפורים, ישתדל לאומרה כתקנה ויתאמץ, כי ההמון צועקים ורצים. ולכן יתפלל בספר שלא יטרידוהו. עכ"ד. וע"ע בספר מועד לב"ח חי (י"ט ק"ו).⁶⁵

אומרים זה לזה "גומי יום טוב" בצאתם מבית הכנסת

תבא. עיין לעיל סעיף תי"ט שלילה זו חשוב כיום טוב. וכתב בשער הציון (סימן מרכ"ג ס"ק ט"ו) דלכן יפקדו איש את אחיו בצאתו מבית הכנסת כדרך שאומרים בשבת ויום טוב, יום טוב, איש לחברו. ע"כ.

וכ"כ בספר מטה אפרים (מרכ"ז ה'): אחר קידוש הלבנה פוקדין איש את רעהו בשלום וברכת שנה טובה בשמחה וטוב לב, כמו ביום טוב. ע"כ.

⁶⁵ מעשה רב: כתב הגאון האדרי"ת ז"ל (נפש דוד - אות ט'): בשנים האחרונות בכיתי ביותר בתפילת ערבית של מוצאי יום הכפורים מאד מאד, ולבי נמש כדונג בזכרי על פרידתי ממקום קדוש ומיום הקדוש אחרי אשר כיום תמים היינו דבוקים בעבודת ה' תכלית כל השנה כולה בתענוג ורוחני אין קץ עונג על ה', ועתה נצרך להפרד שנה תמימה, ובחודש העיבור עוד חודש אחד ולחכות זמן הרב כל כך עד שנזכה שנית להתענוג [הנפלא הזה]. וכמה יבאון כו' כו', והלא סוף סוף תבוא השנה האחרונה ומי יודע איזו היא. הרעיון הזה פעל על לבי ונפשי רגשות יתירות ומעירות מאד, עד כי לא אביתי להחיש שובי לביתי. ה' יתברך ברחמי וחסדיו יזכנו ונחיה לפניו שנים רבות ונזכה לעבדו באמת ובתמים כל הימים. עכ"ל.

תבב. ובספר יוסף אומין (סימן ממ"ט) כתב: אבי מורי החסיד ז"ל כשהיה רוצה לצאת מבית הכנסת במוצאי יום כיפור, אמר לשכניו וכן לכל הפוגעים בו בדרך יציאתו "יום טוב טוב" ("גוט יום טוב"), וכן אמר בבואו לביתו. וסמך לזה מיום טוב [ש]היה עושה כהן גדול (ע"י יומא ע.), ולכן מרבים בסעודה לילה ההוא, שכן כתוב בשלחן ערוך.

קידוש לבנה מוצאי יוהכ"פ

תבנ. כתב בשלחן ערוך (ל"א מ"ו ז') אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים. עכ"ל. וכתב הרמ"א ז"ל (ס"ט) במוצאי יום הכפורים מקדשין אותה, דאז שורין בשמחה [שנמחלו עונותיהם] (לג"ט - ל"א מ"ד ה').

תבד. ובספר פדר היום (סדר יוהכ"פ) כתב: נהגו לברך על החודש מפני שאנו דומים למלאכים וראויים להקביל פני שכינה, ולכן מתעכבים מלברך עד הלילה הזאת מן הטעם הזה, ונכון הוא. עכ"ל.

וידוי הגדול אשר חיבר רבינו החיד"א ז"ל

עם הוספות מספר חיי אדם ומספר מעבר יבק-

העתקנו כאן וידוי גדול אשר חיבר רבינו החיד"א ז"ל (נדפס בספר עמוד הקודש - כף אמת אות י"ט). וגם הוספתו לוידוי הנ"ל הוספות מספר חיי אדם (ח"צ כלל קמ"ג - הועמקו דבריו נחמ"י רע"ב עלי נקודות [כזה]) ומספר מעבר יבק [להרב המקובל החסיד מוה"ר אהרן בריכה ז"ל ממורדינא (לשון החיד"א ז"ל בספר שם הגדולים - גדולים א' קכ"א)] (סדר וידוי - הועמקו דבריו עלי נקודות ובאותיות "ווילנא" כזה), (לא העתקנו מדבריהם כי אם הדברים שלא כללם החיד"א ז"ל בוידוי שלו). וראה לעיל בסעיף ה', ובסעיף רמ"א ואילך.

וּבִרְכָּה שְׁאִינָה צְרִיכָה. בִּרְכָּנוּ בִּרְכָּה
חֲטוּפָה בְּלִי הַזְכָּרַת שֵׁם וּמְלָכוּת,
וּבְחֻסְרוֹן תִּיבוֹת וְאוֹתִיּוֹת, וּבְלִי שׁוּם
פְּנִיָּה. בְּדִינוּ הַקְדָּמוֹת מִלְּבָנוּ. בְּזִינוּ
חִידוּשֵׁי תוֹרָה. בְּזִינוּ אֲמָרִיךְ. בִּטְלָנוּ
קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וְצִיּוּת
וּתְפִילִין. בְּזִינוּ אֵב וְאֵם וְאֶחָיו
הַגָּדוֹל. בְּזִינוּ חֲכָמִים וְיֹרְאֵי שְׁמַיִם.
בִּטְלָנוּ רַמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה
מִדְּאוֹרֵייתָא וּמִדְּבָרֵי קִבְלָה וּמִדְּבָרֵי
סוּפְרִים. בְּזִינוּ חֲכָמַת חֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת
וּסְפָרֵיהֶם. בְּלִפְלָנוּ דַּעַתָּנוּ בְּתִפְלָה
וְלִמּוּד בְּהִבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה:

גְּזַלְנוּ. גִּנְבָנוּ מִיִּשְׂרָאֵל וּמִגּוֹיִם.
גִּנְבָנוּ מִקְרוֹבֵינוּ. גִּנְבָנוּ דַּעַת הַבְּרִיּוֹת.
גִּנְבָנוּ חִידוּשֵׁי תוֹרָה מֵאַחֲרֵים. גְּלִינוּ
סוּד. גְּלִינוּ סוּדֵי תוֹרָה לְמִי שְׁאֵינָם
רְאוּיִם. גְּלִינוּ דְּבָרֵי תוֹרָה לְאוֹמוֹת
הָעוֹלָם. גְּלִינוּ עֲרִיּוֹת. גְּאִינוּ
בְּמַחְשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה בְּכָל מִינֵי
גְּאָה וְזִדּוֹן עַד שְׁנַעֲשֵׂה לָנוּ טִבַּע
וְלֹא יִדְעָנוּ אִם הוּא גְּאָה. גִּדְלָנוּ
בְּגִינוּ גְּדוּלִים רָעִים. גָּעַרְנוּ בְּאַחֲרֵים
הַמּוֹכִיחִים לְבָנֵינוּ וּקְרוֹבֵינוּ וְרִבְנוּ
עִמָּהֶם וְהִקְפְּדָנוּ עֲלֵיהֶם. גְּלִינוּ פְּנִים
בְּתוֹרָה שְׁלֹא כְּהִלָּכָה. גָּעַרְנוּ בְּעוֹשֵׁי
מִצְוֹת. גִּמְגַּמְנוּ בְּלִשְׁוִינֵינוּ בְּדְבָרֵי

אֲשַׁמְנוּ. אָכְלָנוּ מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת
[נִבְלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׂקָצִים וּרְמָשִׁים -
כִּידוּעַ שְׁבַעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים אֵין אָדָם
כְּמַעַט שְׁנִיּוֹל מֵאֲכִילוֹת שְׂרָצִים,
וְהָאוֹכֵל דְּבָרִים הַמוֹחֲזָקִים בְּתוֹלַעִים
דּוֹמָה כְּאוֹכֵל בְּמִזִּיד]. אָכְלָנוּ אֲכִילָה
גָּסָה. אָכְלָנוּ וְשִׁתִּינוּ בְּיוֹם הַכְּפּוּרִים.
אָכְלָנוּ חוּץ לַסּוּפָה אֲכִילַת קָבַע.
אָכְלָנוּ חֵמֶץ בַּפֶּסַח. אָכְלָנוּ בִּלְלָה
אַחֵר שִׁישְׁנוּ. אָכְלָנוּ בְּלֹא בִּרְכָּה
תְּחִילָה וְסוּף. אָכְלָנוּ לְמֵלֶא בִּטְנֵנוּ,
וְלֹא חֲשַׁבְנוּ לְהִיּוֹת בְּרִיאִים לַעֲבוֹד
ה' וְשָׂאֵר פְּנוֹנוֹת טוֹבוֹת. אִמְצָנוּ אֶת
לְבָנוּ. אֲכַזְרִים הָיִינוּ. אֲסָרְנוּ אֶת
הַמּוֹתֵר, וְאֶת הָאֲסוּר הִתְרָנוּ. אֲסָרְנוּ
לְאַחֲרֵים וְהִתְרָנוּ לַעֲצָמָנוּ. אָכְלָנוּ
בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם. אָכְלָנוּ מִסְּעוּדָה
שְׁאִינָה מִסְּפָקַת לְבַעֲלָהּ:

בִּגְדָנוּ. [אִנּוּ בּוֹגְדִים בַּהֲקִב"ה
שְׁמַטִּיב עִמָּנוּ לַעֲלוֹם וְנוֹתֵן לָנוּ חַיִּים
וּפְרִנְסָה. בְּגָדָנוּ בֵּין אָדָם לַחֲבִירוֹ
וּגְמָלָנוּ לוֹ רַעָה תַּחַת טוֹבָה]. בִּטְלָנוּ
תְּלִמּוּד תּוֹרָתְךָ יְמִים וְלַיְלּוֹת. בִּטְלָנוּ
אַחֲרֵים הַלּוֹמְדִים. בִּטְלָנוּ עוֹשֵׁי
מִצְוֹת. בָּאִנוּ עַל כָּל עֲרִיּוֹת שְׁבַת־תּוֹרָה,
וּשְׁנִיּוֹת, וְאֲסוּרֵי בִּיאָה מִדְּבָרֵי
סוּפְרִים. בִּרְכָּנוּ בִּרְכוֹת לְבִטְלָה,

הַעֲוִינוּ. [פי' גרמנו לעוות מה שהיה ישר, כענין המחטיא את חבריו]. הַקְלָנוּ ראש. הַעֲזָנוּ מַצָּח. הַהֲרַנּוּ בַּעֲבִירָה. הַהֲרַנּוּ הַהוֹרִים רָעִים בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּבָאֵנוּ לִידֵי קָרִי וְשָׁכַבְתָּ זָרַע לְבִטְלָה. הַעֲרַכְנוּ מַעֲשֵׂה חֻבְרִינוּ לְהֵרָאוֹת קְלוֹנוֹ וְחִסְרוֹנוֹ. הַלְפַנּוּ פְּגִי חֻבְרִינוּ בְּרַבִּים. הוֹצָאנוּ שֵׁם רַע עַל הַחַיִּים וְעַל הַמֵּתִים. הַהֲרַנּוּ הַהוֹרִים רָעִים בְּתוֹךְ הַתַּפְלָה וּבְלִמּוֹד וְעַם תַּפְּלִיץ. הַסְּחָנוּ דַּעֲתִינוּ מִן הַתַּפְּלִיץ. הַסְּגָנוּ גְּבוּל רַעֲנוּ. הַקְּפַדְנוּ עִם נַשִּׁינוּ וְעִם חֻבְרִינוּ. הַלְכְנוּ אַחֵר יִצְרָנוּ הָרַע. הַלְכְנוּ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. הַלְכְנוּ בְּגִדּוֹלוֹת וּבְנִפְלְאוֹת מְמֻנוּ. הַלְכְנוּ בְּגִילוֹי הָרָאשׁ. הַהֲרַנּוּ אַחֲרֵי רְבוּתִינוּ. הוֹרִינוּ הוֹרָאוֹת בְּלִי עֵיוֹן וּבְלִי סִבְרָא וְחָפָף וּמִיד לְהֵרָאוֹת גְּדוּלְתִּינוּ. [הוֹרִיתִי הוֹרָאוֹת בְּטֵעוֹת וְהַכְשַׁלְתִּי רַבִּים]. הוֹרִינוּ הוֹרָאוֹת בְּפְגִי רְבוּתִינוּ. הָרִימוּנוּ יָד עַל נַשִּׁינוּ וְעַל חֻבְרִינוּ. הַחֲזַקְנוּ בְּמַחְלֻקָּת. הַטְּלָנוּ אֵימָה יִתִּירָה בְּתוֹךְ בֵּיתֵינוּ וְעַל מִשְׁרָתֵינוּ. הַסְּתַפְּלָנוּ בַּקֶּשֶׁת וּלְבָנָה הַרְבָּה. הַתַּפְּלָלְנוּ בְּלֹא פִּנְיָת הַלֵּב. הַתַּפְּלָלְנוּ וְהִיִּינוּ צָרִיכִים לְנִקְבִּים. הַתַּפְּלָלְנוּ וְאָנוּ שְׂפוּרִים. הַהֲרַנּוּ דְּבָרֵי תוֹרָה בְּבֵית הַכֶּסֶּא וּבְמִבְּאוֹת הַמִּטְוִנּוֹת וּבְמִקּוֹם שְׂאִינוּ נָקִי. הוֹצָאנוּ מִרְשׁוּתֵינוּ בְּשִׁבְתָּ לְרִשׁוֹת הַרְבִּים וּבְרִמְלִית. הַקָּשִׁינוּ עֲצָמֵנוּ לְדַעַת. הַפִּינוּ רַעֲנוּ וּנְשׁוּתֵינוּ. הַתַּפְּלָלְנוּ וְקָרִינוּ קְרִיאַת שְׁמַע וְלִבְשָׁנוּ תַּפְּלִיץ קוֹדֶם זְמַנָּם. הַטְּחַנּוּ עַל הַצְּבוּר. הַסְּתַפְּלָנוּ

תוֹרָה וְתַפְלָה. גִּדְלָנוּ וְשִׁבְחָנוּ עֲצָמֵינוּ וְאַפִּילוּ בְּמָה שְׂאִין בָּנוּ. גִּלְגְּלָנוּ דְּבָרִים לְהַכְשִׁיל רַעֲנוּ. גְּמַלְנוּ רַע לְמִי שֶׁהֵטִיב אֲלֵינוּ. גְּעַרְנוּ בְּנַשִּׁינוּ וּבְנִינוּ וּמִשְׁרָתֵינוּ שֶׁלֹּא כַּדָּת וְשֶׁלֹּא כַּדִּין:

דְּבָרֵנוּ דּוּפִי וְלִשׁוֹן הָרַע תְּדִיר, [דיברנו דברים בטלים] וְשָׁקַר וְחִנוּפָה וְלִיצְנוּת וְנִבְלוּת הַפֶּה, וְכָל כֶּף נִשְׁתַּרְשְׁנוּ עַד שְׂאִינוּ נִיכָר לָנוּ הָאִיסוּר וְלִמְצָה תַּחֲשֹׁב בְּעֵינֵינוּ. דְּבָרֵנוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְעַם תַּפְּלִיץ. דְּבָרֵנוּ בְּאַמְצָע תַּפְּלָה, וּבְאַמְצָע קְרִיאַת שְׁמַע, וּבִין גְּאוּלָּה לְתַפְלָה, וּבְחִזְרָה. דְּבָרֵנוּ בְּאַמְצָע לְמוֹדֵנוּ. דְּבָרֵנוּ בְּשִׁבְתָּ דְּבוּר שֶׁל חוֹל. דְּבָרֵנוּ בְּזִדּוֹן וּבְגוֹדֵל לֵב. דְּרַשְׁנוּ דְּרָשׁוֹת שֶׁל דּוּפִי. דְּבָרֵנוּ בְּגִנוֹת חֻבְרִינוּ וּרְבוּתֵינוּ וְאַבּוּתֵינוּ וְכָל מִי שֶׁחִיָּבִים אָנוּ בְּכַבּוּדוֹ. דְּנִינוּ לְחוּבָה לְכָל אָדָם. דְּנִינוּ דִּין אֶחָד לְעֲצָמֵינוּ וְדִין אַחֵר לְאַחֲרִים. דְּבָרֵנוּ אֶחָד בְּפֶה וְאַחֵד בְּלֵב. דְּבָרֵנוּ לְגוֹי בְּשִׁבְתָּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָת אִיסוּר. דְּבָרֵנוּ עִם הָעַרְיוֹת דְּבָרֵי שְׁחוֹק וְהִיתוּל וְכִיּוּצָא. דְּבָרֵנוּ בְּמִשָּׁא וּמִתֵּן שֶׁל תוֹרָה לְקַנְטֵר וּלְדַחוֹת דְּבָרֵי זוּלְתִּינוּ, וְלַהֲפִיל הָאֵמֶת בְּעֻקְשׁוֹת וּבְחִרְפוֹת שָׁקַר, וְזוּלְלָנוּ לָהֶם נֶגֶד לְסִבְרָתֵינוּ וְאַף שֶׁהָאֵמֶת אִתּוֹ. דְּבָרֵנוּ זְלוּז עַל הַרְבֵּנִים רֵאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים אֲשֶׁר בְּאַרְץ הַחַיִּים הִמָּה וְאַשֶׁר עוֹדֶם בְּחַיִּים, וְדַחֲנוּ דְּבָרֵיהֶם מִבְּלִי שְׁכָל וּבְלִי מוֹסֵר וְיִרְאָת ה'. דְּבָרֵנוּ בְּשִׁבְתָּ בְּמִשָּׁא וּמִתֵּן וּסְחוּרָה וְרִינָח:

יַעֲצָנוּ רַע. [שלפעמים מיעץ את חבריו כדי להבאיש ריחו בפני בני אדם, או שנותן לו עצה להנאתו לפי דרכו וגורם לחבירו הפסד]. **יַעֲצָנוּ עֲצוֹת רַעוֹת לְהַעֲרִיף וּלְהַרְבּוֹת שְׁנֵאת חָנָם וּמַחְלוּקַת וְקִטְיָגוּרְיָא.** יִשְׁנוּ עִם הַתְּפִילִין. יִשְׁנוּ יָמִים וְלֵילוֹת בְּבִהּמוֹת וְאֶפְדְּנוּ קְרִיאַת שְׁמַע וְתַפְלָה בְּזִמָּן וּבְצָבוֹר. יִדְעֵנוּ הַדִּין וְעִבְרָנוּ עָלָיו. יִשְׁכְּנוּ בְּמוֹשָׁב לְצִים וְסוֹד מְשֻׁחָקִים. יִהְרֵתִי בְּתוֹרַתְךָ. יִיחַדְתִּי עֲצָמִי עִם נָשִׁים (בֵּין נִכְרִית אוֹ יִשְׂרָאֵלִית, אִפִּילוּ פְנוּיָהּ, וְכָל שֶׁכֶן אִשְׁתִּי אִישׁ אוֹ עֲרוּהּ):

כּוֹבְבֵנוּ. [ר"ל שדיברנו דברי כזב, בין לתועלת או ללא תועלת (וגדול החטא הזה כמש"כ (מסילת ק"פ 1) "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני").] **כְּעֲסָנוּ בַּחֹל וְשִׁבְתָּ וְטָרְפָה נַפְשֵׁנוּ בְּאַפְיֵנוּ.** כְּפָרְנוּ בְּכָל הַתּוֹרָה. כְּלִינוּ יָמֵינוּ וְשָׁנֵינוּ בְּהַבְלִי הָעוֹלָם. כְּבָדְנוּ לְרָשָׁעִים. כְּסִינוּ קְלוּנֵינוּ. כִּינֵינוּ שֵׁם רַע לְרֵיעֵנוּ. כִּינֵנּוּ לְהִזִּיק לְרֵיעֵנוּ. כְּבִשְׁנוּ שָׂכָר שָׂכִיר:

לֵצָנוּ. לוֹצְצָנוּ. לְמַדְנוּ תּוֹרָה שְׁלֵא לְשִׁמָּה וְשְׁלֵא בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה. לֹא קִיַּמְנוּ הַמִּצְוֹת בְּתִקְנָן בְּמַחְשָׁבָה וְדִיבּוֹר וּמַעֲשֵׂה וְיִרְאָה וְאִתְּבָה וּשְׁמִחָה. לֹא קִיַּמְנוּ אֶפִּילוּ מִצְוַת אַחַת בְּתִקְנָה. לֹא עֲנִינוּ אָמֵן בְּרָאוּי. לֹא קָמְנוּ מִפְּנֵי שִׁיבָה וְלֹא הִדְרָנוּ תַּלְמִיד חָכָם. [לֹא שִׁילַמְנוּ שָׂכָר פְּעוּלַת שָׂכִיר בְּזִמָּנָן]. לְמַדְנוּ לְתַלְמִידִים שְׂאִינָם מְהוֹגְגִים. לְבִשְׁנוּ שַׁעֲטָנָה. לֹא כִינֵנּוּ בְּתַפִּילוֹת וּבִרְכוֹת וּמִצְוֹת. לֹא הִיַּינוּ מְתוּנִים בְּדִין. לֹא

בְּעֲרָנוּהָ וּבְפָנֵי רָשָׁעִים. [הִסְתַּכַּלְנוּ בְּנָשִׁים לִיהֲנוֹת מֵהֶן]:

וְהָרַשְׁעָנוּ. [פ"י] הִרְשַׁעְנוּ אַחֲרֵים, שֶׁנַּעֲשׂוּ רָשָׁעִים עַל יְדֵינוּ. וְהָרַבֵּינוּ פֶּשַׁע וְרָשָׁע לְכָלִי חָק. וַיַּעֲדְנוּ עֲצָמֵנוּ לְמַחְלוּקַת וְלַעֲבִירָה. וְתַרְנִים הֵיִינוּ בְּמִמּוֹן וּזְלָתֵינוּ. וְתַרְנוּ עַל כְּבוֹד ה' וְכְבוֹד הַתּוֹרָה, וּמִחֵינוּ עַל כְּבוֹדְנוּ:

זָדְנוּ. [פ"י] הֵיִינוּ אֲנָשֵׁי רֹעַ לֵב. זָכְרָנוּ שֵׁם שְׂמִים לְבִטְלָה. זָנִינוּ אַחֵר לְבָנוּ וְעֵינֵינוּ. זוֹלָלִים וְסוֹבָאִים הֵיִינוּ. זָלְזַלְנוּ בְּאֵבֵינוּ וְאֶמְנוּ וְרַבּוֹתֵינוּ. זָלְזַלְנוּ בְּתוֹרָה. זָלְזַלְנוּ בְּחֻקִּים. זָלְזַלְנוּ בְּנִטְיִלַת יָדִים. [זוֹלְזַלְנוּ בְּכְבוֹד שַׁבָּתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים]. זָרְקָנוּ הַצִּפְרָנִים. זָפִינוּ הַחֲזִיב וְחִיֵּיבָנוּ הַזָּפָאִי:

חֲמִסְנוּ. [חֲמַס הוּא כְמוֹ גּוֹל, כְּגוֹן שִׁישׁ לַחֲבִירוֹ אִיזָה חֲפֵץ וְהוּא אֵינוֹ רּוֹצֵה לִמְכּוֹר וְלוֹקַח מִמֶּנּוּ בַּחֲזָקָה וּמִשְׁלֵם לוֹ מַעוֹת כְּדִי שׁוּי אוֹ אִפִּילוּ יוֹתֵר, רַק כִּיּוֹן שְׁאֵינוֹ מוֹכֵר לוֹ בְּרָצוֹן, זֶה נִקְרָא "חֲמַס"]. חָלַלְנוּ אֶת שֵׁם קְדוֹשׁ, אוֹי לָנוּ וּלְנַפְשֵׁנוּ. חָלַלְנוּ שְׁבָתוֹת וּמוֹעֲדֵי קְדוֹשׁ. חֲמַדְנוּ. חֲנַפְנוּ. חָשְׁכְנוּ מַחְשָׁבוֹת רַעוֹת. חָשְׁדְנוּ בְּכֻשָּׁרִים. חָפְקָנוּ וְנָשְׁקָנוּ הָעֲרֹנָה וְנִשְׁוֹתֵינוּ נִדָּה:

מַפְלָנוּ שָׂקָר וּמִרְמָה. [נִתְחַבְּרָנוּ וְנִסְתַּפְּלָנוּ עֲצָמֵנוּ לְעוֹבְרֵי עֲבִירָה]. טָעִינוּ בְּהוֹרָאָה. טִמְאַנוּ עֲצָמֵנוּ וְרַעֲיוֹנֵינוּ. טִמְטַמְנוּ אֶת לְבָנוּ. טִמְאַתִּי בְּרִית קוֹדֶשׁ. טָלַטְלָנוּ מוֹקֶצֶה בְּיוֹם הַשְּׁבָת וְיוֹם טוֹב. טָעִינוּ בְּהִלָּכָה וְהִפְרָנוּ בְּטַעוֹתֵינוּ וְהִתְחַזְּקָנוּ בְּטַעוֹתֵינוּ וְלֹא הוֹדִינוּ עַל הָאֻמָּת:

את ה'. נשתמשנו בכתרה של תורה.
נשתמשנו בשמות הקדש. נקמנו
ונטרנו שגאה בלב. נשכתי בנשך
ותרבית. נתעצלנו ללמוד ולהתפלל.
נהגנו עצמינו ברבנות ובשררה ולא
נכנענו לפני מי שגדול ממנו. נתננו
דופי בחכמים ונמאסו לפני ההמון.
נהנינו במה שמשבחים אותנו
ואפלו שלא היה בנו:

סררנו. [פי' סר לבנו מעבודת הבורא].
סוררים ומורים היינו. סרנו מאחקיך
וממצותיך ותורתך. סרנו ממנהגים
טובים. סתננו דברי אבינו ודברי
רבותינו. סקרתי עין:

ענינו. [נעוץ] הוא העושה עבירה במזיד
למלאות תאוות. עברנו על שם"ה לא
תעשה דאורייתא ומדברי קבלה
ומדברי סופרים, עליהן ועל פרטיהן
וענפיהן ותולדותיהן. ענינו תומים
ואלמנות ואבינוי עמך. ענינו אמן
קטופה וקטופה. עשינו עול
למשרתינו ולנשותינו ולחברינו.
ענינו את הדין. עיוותנו את הדין.
עשינו את עצמינו פורקי הדינים.
עברנו על ריב לא לנו. עמלנו
להכלי העולם הזה ולא עמלנו
בתורה. עסקנו בכל מיני בטלה ולא
עסקנו בתורה. עשינו פמעייהם.
עברנו על כ"ד דברים שחייבים
עליהם נידוי. עכרנו ישרא'ל. עשינו
עצמינו ענוים בפה, ולבנו הליך
בחשכים בגאונה נסתרת:

פשינו. [פשע] הוא כענין מרד. (וי"ל
שיש בו מורדים, א' שמאמין בה' ובתורה
ואעפ"כ מורד ואינו רוצה לקיים המצוות;

התנהגנו בדרך הראוי ליראי ה'. לא
התפללנו בכבוד ראש ובגדי כבוד.
לא קיימנו בכל יום מאה ברכות
ותשעים אַמנים ועשרה קדישים
וארבע קדושות. לא הוכחנו את
רעינו ונשותינו. לא כבדנו אבינו
ואמנו ותלמידי חכמים. לא גמלנו
חסד כפי שיעורינו. לא נתרחקנו
כראוי מהעירות ומנשינו נדה. לא
יראנו את ה'. לא התקנו במוסר.
לא נסתפלנו מאין באנו ולאן אנו
הולכים ולפני מי אנו עתידים ליתן
דין וחשבון. לוינו ברבית. לקחנו
רבית קצוצה ואבק רבית. לא קיימנו
מצות אבילות ככל דיניה. לקחנו
שוחד דברים ושוחד ממון ושוחד
מאחר. לא צפינו לישועה. לא
נצטערנו על חורבן בית המקדש.
לא אמרנו דברי תורה על השולחן:

מרדנו במלכות שמים. מרדנו
במלכות בית דוד. מאסנו בבית
המקדש, ושלשתינו אנו מבקשים.
מסרנו חבינו וממונו ביד גוים.
מעלנו בחרם והסכמות הקהל.
מלאנו פינו שחוק. מרינו דבריך.
מאסנו משפטי צדקך. מריתי במשא
ובמתן:

נאצנו. [פי' גרמנו בעווננו עד שהכעסנו
את ה', ואוי לו לעבד שמכעיס את רבו].
נאפנו בכל מיני נאוף. נשבענו
לשוא ולשקר. נשבענו ולא קיימנו.
נלפדנו בסרך עבודה זרה בבלי
דעת. נדרנו ולא שלמנו. נהנינו
מעולם הזה ומתענוגיו [בלא
ברכה]. נתננו יד לפושעים. נסינו

לא יכילו המים, וגרמנו גלות השכינה וחרבן בית המקדש, שפחה פי ירשה גבירתה ועבד פי מלך. שכבנו בבשתנו וכיסתנו פלימתנו, כי עונותינו הטו אלה, ופשענו האריכו קצינו, וחסאיתנו מנעו הטוב ממנו, אזי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם זה כמה אך ימים ושנים רבים ורעים. קפצנו ידינו מליתן צדקה. קבלנו לשון הרע. קללנו חבבינו ונשותינו. קללנו עצמנו ובנינו. קרינו בספרים חיצונים. קנאנו מעושר וכבוד וחקמת אחרים, ובקשנו לדבר בגנותם:

רשענו. [פי' עשינו מעשים שעל ידי זה נקרא רשע]. רעים לשמים ולבריות היינו. רבנו עם אדם חנם. רדפנו אחר השררה והכבוד. רמינו את רעינו. רצנו למחלוקת ועבירה:

שחתנו. [פי' עשינו מעשי השחתה]. שכחנו תורתך. שכחנו אלקותך. שקרנו בברית קדשך. שחתנו זרע קודש ובראנו משחיתים לחבל, גם בכנפינו נמצאו דם נפשות אביונים ודמעת העשוקים. שברנו פלים בתחתנו. שתינו סתם יינם. שחתנו פאות הראש והזקן. שקרנו בכל מיני שקר ותחבולות ומרמות. שמחנו במפלת אויבינו. שנאתי שנאת חנם:

תעבנו. [פי' עשינו מעשים רעים שעי"ז נקרא האדם תועבה]. תעבנו כל איש תוכחת. תקענו בפניו ולא קיימנו.

ב', שמורד מחמת שכפר בכל]. פרקנו מעלינו עול תורה ומצות ויראת שמים. פגמנו ברמ"ח אברים ושס"ה גידים של גופנו נפשנו רוחנו ונשמתנו, בגלגול זה ובגלגולים אחרים, ובנפש רוח ונשמה של אחרים משרש נפשנו ושאנים משרשינו. פגמנו בעולמות העליונים אצילות בריאה יצירה עשיה, ובכל פרצופי אצילות בריאה יצירה עשיה, בחיצוניות ופנימיות, בעיגולים ויושר, באורות ונשמות ומלאכים בכלליהן ופרטיהן, אזי לנו אהה עלינו ועל נפשנו אזי לנו מיום הדין אזי לנו מיום התוכחה. פגמנו בשמות הקדש ובאותיות התורה כ"ב ומנצפ"ך, בהרהור במחשבה בראיה ובריחא ובקלא בדבור ומעשה. פנינו לבנו לבטלה. פירשנו מן הצבור. פעלנו און:

צברנו. [פי' היינו צוררים אחד לחבירו]. ציערנו אבינו ואמנו וחכמי ישראל. ציערנו נשותינו וכל בני ביתינו. ציערנו למשחתינו. ציערנו לרענו. ציערנו בעלי חיים. צללנו במים אדירים לבקש תאנת יצר הרע. צעדנו בפני מי שגדול ממנו:

קשינו עורף. [פי' מהראוי לאדם כשישמע לדברי המוכיח או כשרואה שנענש בממון או בחולי ר"ל הוא או בניו, בודאי מהראוי שיכנע וישוב אל ה', אבל קשינו עורף ולא עשינו תשובה ותלינו שזה בא במקרה ולא מן ה']. קלקלנו דרכינו. קלקלנו צינורות השפע והקדושה והברכה היורדים מן השמים, והפקנו אותם לבורות נשברים אשר

לטמא פותחין לו, ר"ל שאין משמרין אותו משמים לסייעו שישוב עד שישים האדם אל לבו שישוב, ואז הבא לטהר מסייעין אותו, וזה שאמר **תַּעֲתֵּנוּ**, רצה לומר שהנחת אותנו על בחירתנו להיות תועים]:

תְּבַלִּין עֲשִׂינוּ לְשִׁמוֹתֵינוּ. תוֹהִים הָיִינוּ עַל הָרָאוּנוֹת:

תַּעֲיֵנוּ. [זהו וידוי כללית, היינו כמו שכתוב (ישעיה נ"ג ו') "כולנו כצאן תעינו", כי לא הלכנו בדרך הישר. ולכן אף אתה לא עזרתנו לשוב, כאז"ל (שנם קד.) הבא

עניני הי"ג מידות וביאורם ע"ד הפשט

כתב רבינו בחי ז"ל (נפטר כד הקמח - כפורים ג') וזה לשונו: ועתה אזכיר ביאור י"ג מידות שאנו נעזרים בהם בעתות התפילות וזמני הצרות, והם מורשה לקהילת יעקב, ואע"פ שלא ידענו לרצותו, שאין הדורות יודעין כח המדות ואינן מרגישין היאך הן אדוקות במידת רחמים עליונית, מכל מקום מידות רחמיו ימליצו בעדנו, כי כן הבטיח הקב"ה למשה בסניני: כל זמן שישאל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני אמתחול להם (ראש השנה ז:). ודרשו רז"ל (טס) ברית כרותה ל"ג מידות שאינן חזרות ריקם, שנאמר (שמות ל"ד י) הנה אנכי כורת ברית. והנה, הם מפתח גדול לבקש בהם שערי רחמים בכל דור ודור, הן ליחידים הן לרבים, ובזמן הזה בהיותנו בגלות ושיעבוד בין האומות ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאתינו ולא מזבח להקריב קרבן ולא בית המקדש להתפלל שם ולא נשאר לנו לפני ה' בלתי אם תפלתנו ושלש עשרה מידות אלו. עכ"ל רבינו בחי ז"ל.

וכתב בספר ברכי יוסף להחיד"א ז"ל (א"ח סימן מקפ"א ד'): סליחות ותחנונים וכו' צריך לאומרם בנחת ובמתן ובכוונה, ואסור להזכיר י"ג מידות שלא בכוונה. עכ"ד. וזה פירושו:

הוי"ה	מידת הרחמים קודם שיחטא (רש"י שמוט ל"ד ו', מ"ה ז:). וצריך האדם למידת הרחמים קודם שיחטא כי אין לבריות על בוראם יתברך רק חסד ורחמים, ואין כאן חוב, לכך קאמר שהוא נוהג עם האדם במידת הרחמים קודם שיחטא (נמצא המשוה למסר"ל פ"ו ג'). ועוד, אע"פ שגלוי לפניו שעתיד הוא שיחטא, אפילו הכי מרחם עליו מאחר שלא חטא עדיין (ראש ר"ה ז:).
הוי"ה	מידת הרחמים לאחר שיחטא וישוב (רש"י שם, מ"ה טס). פ' אף כי חטא האדם, אם עושה תשובה הקב"ה מרחם עליו, כי הוא יתברך לא ישתנה לעולם כי אף אם חטא האדם נגדו עדיין הוא ברחמיו. לא כבשר ודם כאשר חבירו חטא נגדו נרחק דעתו ושוב לא יקבלו. אבל ה' יתברך הווייתו נצחית, ואף אחר שחטא הוא ברחמים. ולפיכך השם השני, שהוא שם הוי"ה אשר הווייתו נצחית לא ישתנה, אף אם חטא ועשה תשובה מרחם עליו. (גור אריה למסר"ל).
א-ל	אף זו מידת הרחמים (רש"י טס). ואינה שוה למידת רחמים של שם הוי"ה, שהרחמים מדרגות רבות הן (ראש"י ט; י"א, "א-ל" הוא רחמים גמורים (טורי זס). וע"ע גור אריה למסר"ל). וחג"א ז"ל (אדרת אליהו - שמוט ל"ד ו') כתב ש"א-ל" בכל מקום מורה על כח, ור"ל כאן, כח לכבוש כעסו ולרחם, והוא רחמים גדולים.
רחום	רחום על החייבים להקל ענשם בקראם אליו (ספורנו). אי נמי, ששומר בניו שלא יפלו (אכן עורא).
ותנון	עושה חן וגומל טוב לשואלים אע"פ שאינם ראויים לו (ספורנו, ועי' תנחומא וירא ט'). אי נמי, שחנן להושיע מי שנפל ולא יוכל קום (אכן עורא).
אָךְ אִפִּים	מאריך אפו ואינו ממחר ליפרע, שמה יעשה תשובה (רש"י טס).
וְרַב חֶסֶד	רב חסד לצריכים חסד, שאין להם זכויות כל כך (רש"י שם, מ"ה ז:), והוא מטה כלפי חסד (ראש השנה ז:).
ואמת	נאמן לשלם שכר טוב לעושי רצונו (רש"י טס).
נִצֵּר חֶסֶד לְאֵלִים	נוצר חסד שאדם עושה לפניו לשני אלפים דורות (רש"י ט ז').
נִשְׂא עֵין	סולח עון (אכן עורא בראשית ד' י"ג, שערי משנה ד' כ"ב). עוונות אלו הזדונות (רש"י טס).
וּפִשַׁע	פשעים אלו המרדים שאדם עושה להכעיס (רש"י טס).
וְחַטָּא	אלו השגגות . אפילו השגגות צריכין תשובה כשירדו לו (כד הקמח לרבינו צמ"י).
וְנִקָּה	פ' מנקה הוא לשבים (רש"י שם, מיומא פו). מחטא ומעונשם (גור אריה למסר"ל). ומי שחזר וחטא אחר התשובה, וכבר מחל לו הקב"ה באותה תשובה, אע"פ שחזר וחטא עכשיו, אין הקב"ה חוזר ופוקד אותן העוונות עם אלו, לפי שאותן עוונות כבר נמחלו לו באותה תשובה שעשה עליהם כבר (כד הקמח לרבינו צמ"י טס).